

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ & ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

Π.Μ.Σ. Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών

ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: Διεθνείς Σχέσεις & Στρατηγικές Σπουδές

Θέμα διπλωματικής:

«Το διεθνές σύστημα στα πρόθυρα
ηγεμονικής μετάβασης (;). Η περίπτωση της
Κίνας»

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: Χ. Παπασωτηρίου

ΦΟΙΤΗΤΗΣ: Καρανικολός Κωνσταντίνος (AM 1215M025)

Αθήνα, 21 Νοεμβρίου 2016 _____

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑ

Δηλώνω υπεύθυνα ότι τα στοιχεία στην παρούσα εργασία τα απέκτησα, τα επεξεργάστηκα και τα παραθέτω σύμφωνα με τους κανόνες της ακαδημαϊκής δεοντολογίας και της πνευματικής ιδιοκτησίας. Δηλώνω, επιπρόσθετα, ότι κάνω αναφορά και παραπέμπω στις πηγές από τις οποίες άντλησα στοιχεία, τα οποία δεν αποτελούν πρωτότυπη δημιουργία μου.

Καρανικολός Κωνσταντίνος

Πίνακας Περιεχομένων

Πίνακας Περιεχομένων.....	3
Πρόλογος	5
Εισαγωγή	6
Το διεθνές σύστημα	7
Θεωρία της ηγεμονικής σταθερότητας	10
Η έννοια της "ηγεμονίας"	10
Η έννοια της "ηγεμονίας" στο πεδίο των διεθνών σχέσεων	12
Εννοιολογικό περιεχόμενο ηγεμονικής σταθερότητας	13
Θεωρητικές προσεγγίσεις και εκφραστές της ηγεμονικής σταθερότητας	17
Ο πολιτικός ρεαλισμός.....	18
Ο φιλελευθερισμός	22
Η μαρξιστική θεωρία	23
Ιστορική προσέγγιση ηγεμονικής μετάβασης.....	27
Τρόποι ηγεμονικής μετάβασης	29
Ιστορικά παραδείγματα.....	33
Παράγοντες και μεταβλητές που επιδρούν στον τρόπο μετάβασης	34
Η πιθανότητα ηγεμονικής μετάβασης μεταξύ Η.Π.Α. και Κίνας.....	35
Η ηγεμονική άνοδος της Κίνας.....	42

Η πιθανότητα επικείμενης απώλειας της ηγεμονίας από τις Η.Π.Α.	53
Προς ένα πολυπολισμό και ένα πολυπολικό σύστημα;	56
Συμπεράσματα	61
Αντί επιλόγου.....	62
Βιβλιογραφία	63
Παράρτημα.....	66

Πρόλογος

«Δεν έχει σημασία τι χρώμα έχει μια γάτα, αρκεί να πιάνει το ποντίκι».

Αυτή είναι μια διάσημη ρήση του Deng Xiaoping η οποία αποτυπώνει την αλλαγή της οικονομικής δομής της Κίνας, περνώντας από την κομμουνιστική ιδεολογία σε ένα αμιγώς ανταγωνιστικό περιβάλλον. Το αποτέλεσμα αυτών των αλλαγών είναι εμφανές τις τελευταίες τρεις δεκαετίες. Η Κίνα έχει ουσιαστικά επανεφεύρει την οικονομία της, κατακτώντας έναν εκπληκτικό ρυθμό ανάπτυξης. Η οικονομία της Κίνας μεταμορφώθηκε από αγροτική στην δεύτερη μεγαλύτερη οικονομία παγκοσμίως μέσα σε μια μόνο γενιά, με το άνοιγμα της οικονομίας, το επιχειρηματικό πνεύμα, τις ιδιωτικοποιήσεις κάποιων κρατικών επιχειρήσεων και το συγκριτικά τεράστιο οικονομικό όφελος που αποκομίζει από το μεγάλο εργατικό δυναμικό και το χαμηλό κόστος παραγωγής. Αυτό που έθεσε λοιπόν τις βάσεις για την αξιοσημείωτη άνοδο της Κίνας ήταν η υιοθέτηση εξωστρεφούς συμπεριφοράς και η στροφή προς την αγορά που υιοθετήθηκε από τον Deng Xiaoping το 1978, γεγονός που αποτέλεσε το εφαλτήριο για την ανάπτυξη των προϋποθέσεων απόκτησης πραγματικής ισχύος. Η νέα αυτή οικονομική εξέλιξη κατέστησε την Κίνα ως μια από τις κορυφαίες πολιτικές δυνάμεις ειδικά σε μια εποχή που η Ευρώπη και οι ΗΠΑ θεωρείται ότι χάνουν έδαφος στο διεθνές σύστημα. Το ζητούμενο είναι με ποιον τρόπο θα χρησιμοποιήσει την ολοένα αυξανόμενη δύναμή της στο διεθνές σύστημα.

Η οικονομία παίζει κυρίαρχο ρόλο έναντι της πολιτικής στο διεθνές σύστημα και πολλές φορές λαμβάνεται ως συνώνυμο της ισχύος ενός κράτους. Από αυτήν την πλευρά, η Κίνα θεωρείται παγκοσμίως μια μεγάλη δύναμη στην διεθνή πολιτική σκακιέρα, η οποία θα μπορούσε στο άμεσο μέλλον να κινηθεί εναντίον των ΗΠΑ ώστε να αλλάξουν οι συνθήκες και οι ισορροπίες του διεθνούς συστήματος κατά τα συμφέροντά της. Το ζητούμενο είναι τι μέλλει γενέσθαι τον 21^ο αιώνα και ποιες ισορροπίες θα κληθεί να βρει ή να εφεύρει το ίδιο το διεθνές σύστημα. Πολλοί θα συμφωνούσαν ότι κόσμος λειτουργεί καλύτερα όταν υπάρχει μια «ηγεμονική» δύναμη – μια δύναμη που να θεωρεί πως είναι προς το δικό της συμφέρον να φροντίζει να παρέχονται τα διάφορα διεθνή συλλογικά αγαθά άλλοι όμως θεωρούν ότι ο κόσμος δεν είναι πλέον ηγεμονικός, όπως ήταν

τουλάχιστον επί 18 από τους 20 τελευταίους αιώνες. Ο 21^{ος} αιώνας πιθανότατα δεν θα είναι καμίας δύναμης. Ο κόσμος έγινε πολύ μεγάλος και πολύ πολύπλοκος για να μπορέσει να τον κυριαρχήσει κάποια δύναμη ή κράτος εξολοκλήρου.

Εισαγωγή

Στην παρούσα διπλωματική εργασία επιχειρείται να καταδειχθεί η πιθανότητα ή μη μιας ηγεμονικής μετάβασης ή μιας μετάβασης σε ένα πολυπολικό σύστημα στο ορατό μέλλον μέσα από την εξέταση της περίπτωσης των ΗΠΑ και της Κίνας. Κρίνεται σκόπιμη μια εισαγωγή και παρουσίαση των βασικών εννοιών και θεωριών που άπτονται του θέματος, όπως το διεθνές σύστημα, η ηγεμονία, ο ηγεμονικός πόλεμος και η ηγεμονική σταθερότητα.

Ο όρος ηγεμονία απαντάται σε όλο το φάσμα των οικονομικών, κοινωνικών και πολιτικών επιστημών. Χρησιμοποιείται επίσης στη θεωρία των διεθνών σχέσεων, ιδιαίτερα μετά τη λήξη του Ψυχρού Πολέμου. Ο όρος προέρχεται από το ελληνικό ρήμα «ήγέομαι, ήγοῦμαι» το οποίο σημαίνει προηγούμαι, προπορεύομαι, δεικνύω την οδό εις τινά, οδηγώ στρατό, διοικώ, προστάσσω ενώ «οι ηγούμενοι» είναι οι άρχοντες, οι εν τέλει, οι κυβερνώντες. Ετυμολογικά, η λέξη «ήγέομαι» συνδέεται με το λατινικό «sagio» που σημαίνει ακολουθώ τα ίχνη, οσφραίνομαι, το «sagus» που σημαίνει προμαντεύων, το «saga» που είναι η μάντισσα και το «sagax -acis» που είναι ο διορατικός¹. Στον τομέα των διεθνών σχέσεων, υποδηλώνει την πρωτοκαθεδρία ενός κράτους το οποίο πληροί τις απαραίτητες προϋποθέσεις να ανταποκριθεί σε αυτόν το ρόλο ενώ τα υπόλοιπα κράτη ετεροκαθορίζονται από τη σχέση που έχουν με το ηγεμονικό κράτος².

Το σύγχρονο διεθνές σύστημα αξιώνει την κρατική κυριαρχία υπό μορφή ηγεμονίας με αποτέλεσμα την διεθνή αναρχία. Η αξίωση αυτή οδηγεί τις διευθετήσεις ελέγχου της βίας και επιβολής της τάξης σε διεθνές επίπεδο μακριά από αυτές που

¹ Σταματάκος, Ι., *Λεξικόν Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσης, Βιβλιοπρομηθευτική, Αθήνα, 1999*

² Ζιώγας, Χ., *Διεθνής Τάξη: Θεωρίες Ηγεμονικής Σταθερότητας, Αθήνα, Διδακτορική Διατριβή, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Τμήμα Διεθνών, Ευρωπαϊκών και Περιφερειακών Σπουδών, Ιούλιος 2013*

εφαρμόζονται στο εσωτερικό των κρατών. Εκεί, το ζήτημα έχει επιλυθεί κυρίως από τη μονοπώλησή του από το ίδιο το κράτος. Τους πέντε περίπου τελευταίους αιώνες, η βία ασκείται νόμιμα μόνο από τους αρμόδιους κρατικούς φορείς οι οποίοι ελέγχονται και λειτουργούν βάσει ενός συγκεκριμένου ενδοκρατικού νομικού πλαισίου³. Η σχέση δικαίου και βίας είναι λοιπόν ξεκάθαρη στο εσωτερικό των κρατών.

Στην περίπτωση του διεθνούς συστήματος και των διακρατικών σχέσεων, αναγνωρίζονται τα κράτη ως κυρίαρχες μονάδες του συστήματος τα οποία ενώ είναι νομικά ισότιμα διαφέρουν ως προς την ισχύ τους. Η διάκριση αυτή των κρατών επηρεάζει τις σχέσεις τους οι οποίες μεταβάλλονται λόγω της άνισης ανάπτυξής τους και των διευρυμένων ή περιορισμένων αρμοδιοτήτων που αποκτούν στο άναρχο διεθνές σύστημα.

Υπό αυτό το πρίσμα αναπτύχθηκαν και οι θεωρίες της ηγεμονικής σταθερότητας οι οποίες προσβέουν ότι η ύπαρξη ενός ή περισσότερων ισχυρών κρατών στο διεθνές σύστημα ακόμα και στην περίπτωση που λειτουργούν με άξονα το κρατικό τους συμφέρον μπορούν να ελέγξουν αποτελεσματικότερα τις πολιτικές, οικονομικές και στρατιωτικές υποθέσεις και να επιφέρουν την τάξη⁴. Οι βασικές θεωρίες της ηγεμονικής σταθερότητας σχηματοποιήθηκαν στα κύρια θεωρητικά ρεύματα των διεθνών σχέσεων του πολιτικού ρεαλισμού, του φιλελευθερισμού και του μαρξισμού.

Το διεθνές σύστημα

Καταρχάς, είναι αναγκαίο να προσδιορίσουμε την έννοια του διεθνούς συστήματος, το οποίο εννοιολογικά είναι η βάση γύρω από την οποία θα κινηθεί η παρούσα διπλωματική εργασία, ώστε να διακριβωθεί εν συνεχεία η σταθερότητά του ή η τάση του για μετάβαση σε επόμενο επίπεδο.

³ Hedley Bull, *Η Άναρχη Κοινωνία, Μελέτη της Τάξης στην Παγκόσμια Πολιτική*, Αθήνα, Ποιότητα, 2001, σελ 238

⁴ Ζιώγας, Χ., *ο.π.*, σελ. 9

Το διεθνές σύστημα αποτελείται κυρίως από τα κράτη, τους παγκόσμιους οργανισμούς (π.χ. Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών), από περιφερειακούς οργανισμούς (π.χ. NATO), διακυβερνητικούς οργανισμούς και οικονομικούς οργανισμούς (π.χ. Διεθνές Νομισματικό Ταμείο) και πολυεθνικές εταιρείες. Το διεθνές σύστημα είναι ο μοναδικός μηχανισμός ή πεδίο δυνάμεων που συνιστούν τα κράτη λόγω της μεταξύ τους αλληλεπίδρασης. Οι αλληλεπιδράσεις μπορούν να είναι είτε συνεργατικές, είτε συγκρουσιακές, είτε ουδέτερες είτε τέλος αδιάφορες σε τεχνολογικό, οικονομικό και πολιτικό επίπεδο⁵. Η στρατιωτική ισχύς, η βιομηχανική παραγωγή, οι πλουτοπαραγωγικοί πόροι, η τεχνολογία και ο πληθυσμός είναι ανισότροπα κατανεμημένα στους διάφορους πόλους του συστήματος. Ο αριθμός των πόλων του διεθνούς συστήματος ή αλλιώς η κατανομή της ισχύος, χαρακτηρίζει και τη φύση του ως πολυπολικό, διπολικό και μονοπολικό. Εάν οι μεγάλες δυνάμεις είναι περισσότερες από δύο το σύστημα χαρακτηρίζεται ως πολυπολικό. Κύρια επιδίωξη είναι η ισορροπία ισχύος μεταξύ των δρώντων ώστε κανένας να μην βρεθεί στη θέση να κυριαρχήσει έναντι των άλλων. Σε αυτήν την περίπτωση το σύστημα προφανώς παίρνει διπολική μορφή. Εάν το διεθνές σύστημα διαθέτει μία μόνο μεγάλη δύναμη χαρακτηρίζεται ως μονοπολικό⁶. Μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, το διεθνές σύστημα πέρασε από διπολικό σύστημα σε (κατά πολλούς) μονοπολικό με τις ΗΠΑ να κατέχουν τη δεσπόζουσα θέση. Το διεθνές σύστημα δεν δομείται σε μια ισορροπία δυνάμεων αλλά γύρω από την αμερικανική ηγεμονία ενώ πολλοί πιστεύουν ότι η παγκοσμιοποίηση χρησιμοποιείται ως το προσωπείο του αμερικανικού ιμπεριαλισμού⁷. Εδώ, κρίνεται σκόπιμο να αναφερθούν οι προειδοποιήσεις των ρεαλιστών, όπως ο K. Waltz, ο οποίος αμέσως μόλις έληξε ο Ψυχρός Πόλεμος, ανακοίνωσε ότι οι ΗΠΑ δεν θα είναι σε θέση να απολαύσουν τους καρπούς της μονοπολικότητας επί μακρόν.

⁵ H. Κουσκουβέλης, *Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις, Εκδόσεις Ποιότητα 2004*

⁶ Kenneth N. Waltz, *Θεωρία Διεθνούς Πολιτικής, Εκδόσεις Ποιότητα 2011*

⁷ Τζίγκου, Α., *Διπλωματική Εργασία: Η εξωτερική πολιτική των ΗΠΑ μετά τον Ψυχρό Πόλεμο, το τρομοκρατικό χτύπημα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου του 2001 και η AlQaeda, Αθήνα, Πανεπιστήμιο Πειραιώς, Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών, Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών στις Διεθνείς και Ευρωπαϊκές Σπουδές, 2013*

Ένα σημαντικό ερώτημα που διατυπώνεται είναι τι είδους καταμερισμό ισχύος ευνοεί τη διατήρηση της στρατηγικής σταθερότητας στο διεθνές σύστημα; Κατά τον J.J. Mearsheimer, η ισχύς στο διεθνές σύστημα κατανέμεται με τρεις διαφορετικούς τρόπους⁸:

- Διπολισμός: δύο μεγάλες δυνάμεις ίσης περίπου στρατιωτικής ισχύος
- Ισορροπημένος πολυπολισμός: τρεις ή περισσότερες μεγάλες δυνάμεις ίσης περίπου στρατιωτικής ισχύος ή τουλάχιστον μεταξύ των δύο ισχυρότερων δυνάμεων χωρίς την ύπαρξη κάποιου επίδοξου ηγεμόνα
- Μη ισορροπημένος πολυπολισμός: τρεις ή περισσότερες μεγάλες δυνάμεις μία εκ των οποίων είναι δυνητικός ηγεμόνας

Κατά τον K.Waltz, το διπολικό σύστημα είναι πιο σταθερό από τα πολυπολικά συστήματα διότι ο αριθμός των εντατικών ανταγωνισμών είναι περιορισμένος με συνέπεια τη μείωση της πιθανότητας πολέμου ενώ η αποτροπή του είναι πιο εύκολη διότι τυχών λανθασμένοι υπολογισμοί σχετικά με το συσχετισμό ισχύος του αντιπάλου είναι σπανιότεροι. Επίσης, η συνεργασία είναι ευκολότερη λόγω του μικρότερου αριθμού των παικτών. Αντίθετα, σε ένα πολυπολικό σύστημα ο αριθμός των πιθανών συγκρούσεων είναι μεγαλύτερος διότι η διατήρηση ισορροπίας δυνάμεων και η δημιουργία μηχανισμών αποτροπής είναι δυσκολότερη ενώ οι πιθανότητες λανθασμένων υπολογισμών αυξάνονται⁹. Ο Mearsheimer υποστηρίζει¹⁰ και αυτός ότι τα διπολικά συστήματα τείνουν να είναι τα πλέον ειρηνικά σε αντίθεση με τα μη ισορροπημένα πολυπολικά που τείνουν να είναι τα πιο επιρρεπή σε θανάσιμη σύγκρουση. Τα ισορροπημένα πολυπολικά βρίσκονται κάπου στο ενδιάμεσο διότι οι πιθανότητες για πόλεμο είναι μεγαλύτερες καθώς υπάρχουν περισσότερα ζεύγη σύγκρουσης, οι ανισορροπίες ισχύος είναι πιθανότερες καθιστώντας την αποτροπή δυσκολότερη και τον πόλεμο ευκολότερο και διότι η πιθανότητα λανθασμένου υπολογισμού είναι μεγαλύτερη.

⁸J.J. Mearsheimer, *Η Τραγωδία της Πολιτικής των Μεγάλων Δυνάμεων*, Εκδόσεις Ποιότητα 2007

⁹Kenneth N. Waltz, *Θεωρία Διεθνούς Πολιτικής*, Εκδόσεις Ποιότητα 2011

¹⁰J.J. Mearsheimer, *Η Τραγωδία της Πολιτικής των Μεγάλων Δυνάμεων*, Εκδόσεις Ποιότητα 2007

Υπάρχουν όμως και άλλες απόψεις, όπως η θέση του Η. Morgenthau ο οποίος υποστηρίζει ότι η πολυπολικότητα πλεονεκτεί διότι από την πολλαπλότητα των δρώντων προκύπτει μεγάλη ευελιξία με συνέπεια την αύξηση της αβεβαιότητας, η οποία αποτελεί μορφή σύνεσης. Η ιστορική διαδρομή των πολυπολικών συστημάτων έχει αποδείξει ωστόσο ότι είναι περισσότερο ασταθή σε σχέση με τα διπολικά και τα μονοπολικά συστήματα¹¹.

Θεωρία της ηγεμονικής σταθερότητας

Η έννοια της "ηγεμονίας"

Εν πρώτοις, πρέπει να προσεγγίσουμε εννοιολογικά τον όρο "ηγεμονία", δεδομένου ότι αποτελεί την έννοια γένους γύρω από την οποία θα πρέπει, μέσω της μελέτης αυτής, να διαπιστώσουμε αν βρίσκεται σε καθεστώς σταθερότητας ή μετάβασης.

Τον όρο «ηγεμονία» προσέγγισε, ίσως πρώτος, ο πολιτικός στοχαστής της δυτικής νεότερης σκέψης, Niccolo Machiavelli, στο έργο του ο "Ηγεμών", όπου εξέτασε τις σχέσεις εξουσίας από την οπτική της απόκτησής τους, της διατήρησης και της απώλειας αυτών, αναδεικνύοντας συγχρόνως την κυρίαρχη θέση του ηγεμόνα μέσα σε κάθε σύστημα διακυβέρνησης, σε κάθε πολιτεία¹².

Εξάλλου, στη νεωτερική πολιτική σκηνή, όπου κυριαρχεί η πολιτειακή οργάνωση του κράτους, η πολιτική μετατοπίζεται βαθμιαία από το πολιτικά δέον στην υιοθέτηση μέσων ισχύος για την επικράτησή της, δηλαδή στην ισχύ¹³.

Με λίγα λόγια, η πολιτική πλέον ταυτίζεται σταθερά με την έννοια της εξουσίας, που έχει καταλήξει να είναι αυτοσκοπός της. Ως αποτέλεσμα αυτού είναι ότι ο αγώνας

¹¹Τζίγκου, Α., *Διπλωματική Εργασία: Η εξωτερική πολιτική των ΗΠΑ μετά τον Ψυχρό Πόλεμο, το τρομοκρατικό χτύπημα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου του 2001 και η AlQaeda*, Αθήνα, Πανεπιστήμιο Πειραιώς, Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών, Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών στις Διεθνείς και Ευρωπαϊκές Σπουδές, 2013

¹²Machiavelli, N., *Ο Ηγεμών*, εκδ. Περίπλους, Αθήνα, 2002, σελ. 10-17.

¹³G. John Ikenberry, *After Victory: Order and Power in International Politics*, Princeton University Press, Princeton, 2001, σελ 3

για την κατάληψη της εξουσίας και τον έλεγχο αυτής σχετίζεται με την κατανομή δύναμης. Σύμφωνα εξάλλου με τον Duverger, "Η πολιτική μάχη διεξάγεται σε δύο επίπεδα. Από την μία πλευρά μεταξύ ανθρώπων, ομάδων και τάξεων, που αγωνίζονται να κατακτήσουν, να διαμοιραστούν ή να επηρεάσουν την εξουσία. Από την άλλη πλευρά μεταξύ της εξουσίας, που διατάσσει, και των πολιτών που αντιστέκονται»¹⁴. Επομένως, σε πολιτικό επίπεδο, η έννοια της "ηγεμονίας" σχετίζεται με την προσπάθεια υπεροχής ενός ή περισσότερων πολιτικών υποκειμένων έναντι άλλων¹⁵.

Ομοίως, κατά τον A.Gramsci, το κράτος δεν συνιστά τίποτε άλλο από όργανο για την ταξική κυριαρχία της αστικής τάξης, μία προσέγγιση μαρξιστική¹⁶. Μάλιστα, κατά τον Γκράμσι, η κυριαρχία αυτή δεν εκδηλώνεται κατ' ανάγκη με βία πάντοτε, αλλά συχνά και με τη συναίνεση της κοινωνίας προς το κράτος και την κρατική εξουσία, παρά την ανομοιογένεια και τις ταξικές αντιφάσεις της κοινωνίας, αφού στηρίζεται σε μία ιδεολογία περί ενότητας, η οποία λειτουργεί ως "συγκολλητική" ουσία για τη αρμονική συνύπαρξη του ανομοιογενούς αυτού συνόλου και όχι μόνο στην πυγμή της οικονομικής υπεροχής της αστικής τάξης, έστω και αν η κυριαρχία αυτής απορρέει από την οικονομική της υπεροχή¹⁷. Ο Γκράμσι θεωρούσε επίσης ότι η πραγματοποίηση ενός ηγεμονικού μηχανισμού, εφόσον δημιουργεί έναν καινούργιο ιδεολογικό χώρο προκαλεί αλλαγή στις συνειδήσεις των ανθρώπων, δημιουργεί νέες μεθόδους γνώσης και τελικά αποτελεί ένα φιλοσοφικό γεγονός¹⁸ καθώς ο ίδιος πίστευε ότι κάθε τι πολιτικό, ακόμα και η φιλοσοφία, είναι η ιστορία στην πράξη, δηλαδή η ίδια η ζωή. Οι ηγεμονικοί μηχανισμοί εντός ενός κοινωνικού σχηματισμού είναι για τον Γκράμσι οι μηχανισμοί της κυρίαρχης τάξης. Ωστόσο, η ηγεμονία δεν αποτελεί όπλο μόνο στα χέρια της αστικής τάξης, αλλά και της εργατικής. Η ηγεμονία εντός ενός κοινωνικού σχηματισμού μιας τάξης αναδεικνύει την υπεροχή της έναντι των λοιπών υποτελών. Υπεροχή, η οποία

¹⁴ Duverger, M., *Εισαγωγή στην πολιτική*, εκδ. Παπαζήσης, Αθήνα, 1964, σελ. 9.

¹⁵ Theodore, Cohn, *Διεθνής Πολιτική Οικονομία, Θεωρία και Πράξη*, εκδ. Gutenberg, Αθήνα, 2009, σελ. 54.

¹⁶ Τρικούπης, Μ., *Πολιτική και Φιλοσοφία στον Γκράμσι*, εκδ. Εξάντας, 1985, σελ. 60 επ.

¹⁷ Γκρούππι, Α., *Η έννοια της ηγεμονίας στον Γκράμσι*, Εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα, 1977, σελ. 84.

¹⁸ Γκρούππι, Α., ο.π., σελ. 3

εκφράζεται πρώτα και κύρια στο οικονομικό πεδίο, στο πεδίο της παραγωγής και των παραγωγικών σχέσεων.

Στο σημείο αυτό, πρέπει να διευκρινίσουμε ότι οι προαναφερόμενες προσεγγίσεις περί "ηγεμονίας" έχουν ως σημείο αναφοράς και κατανόησής της το κράτος, και όχι καταρχήν το διεθνές σύστημα, δηλαδή το περιβάλλον εκτός κράτους. Ωστόσο, οι απόψεις του Γκράμσι για την "ηγεμονία" μπορούμε να υποστηρίξουμε ότι έχουν ασκήσει επίδραση στον τρόπο διανόησης μεταγενέστερων θεωρητικών της ηγεμονικής σταθερότητας, καθώς και να αναγνωρίσουμε ότι οι περισσότεροι θεωρητικοί εκκινούν από κρατικοκεντρική βάση, για την ανάλυση και εξέταση του φαινομένου της ηγεμονικής σταθερότητας.

Η έννοια της "ηγεμονίας" στο πεδίο των διεθνών σχέσεων

Η έννοια της "ηγεμονίας" στο πεδίο των διεθνών σχέσεων έχει θα λέγαμε διττό περιεχόμενο. Από τη μία πλευρά αφορά στην κατανομή δύναμης, πολιτικής, οικονομικής και στρατιωτικής στο διεθνές σύστημα. Από την άλλη πλευρά, συνδέεται με το "κυρίαρχο παράδειγμα", την κυρίαρχη ιδεολογία που επικρατεί στο διεθνές πλαίσιο, δίνοντας έμφαση στο ιδεολογικό, πολιτισμικό και κοινωνικό υπόβαθρο της ασκούμενης εξουσίας. Για παράδειγμα, ως προς το δεύτερο σημείο, στη σύγχρονη εποχή κυριαρχεί το "φιλελεύθερο παράδειγμα" και το κύμα της παγκοσμιοποίησης.

Σε επίπεδο πραγματικής "ηγεμονίας", ηγεμονία ασκεί ένα κράτος, όταν θέτει τους όρους και τους κανόνες που διαμορφώνουν ή ρυθμίζουν τις διεθνείς σχέσεις και τους συσχετισμούς δυνάμεων, επειδή μπορεί να πράξει κατ' αυτόν τον τρόπο, λόγω της ισχύος που διαθέτει. Επομένως, ένα ηγεμονικά δρουν κράτος έχει τη δυνατότητα αφενός να διαμορφώνει τους κανόνες του παιχνιδιού και να τους αναθεωρεί κατά τα δικά του πρότυπα και σύμφωνα με τα ίδια συμφέροντα αφετέρου να διατηρεί ένα διεθνές καθεστώς, πάλι σύμφωνα με τα δικά του δεδομένα, προς την εξυπηρέτηση ιδίων

συμφερόντων¹⁹. Η επιρροή που ασκεί το ηγεμονικό κράτος περιλαμβάνει τη χειραγώγηση τόσο των υλικών κινήτρων όσο των θεμελιωδών πεποιθήσεων ώστε να μπορέσει να διατηρήσει την κυρίαρχη θέση του ακόμη και στην περίπτωση που θα εξασθενήσει υλικά.

Το ηγεμονικό σύστημα είναι σημαντικό να λάβει της αποδοχής και συγκατάθεσης (ρητής ή άρρητης) των υπολοίπων μονάδων του συστήματος. Ο A. Watson προσφέρει έναν ορισμό που περιλαμβάνει μερικά από τα παραπάνω στοιχεία: «Με τον όρο «ηγεμονία» εννοώ ότι κάποια δύναμη ή εξουσία σε ένα σύστημα μπορεί να «θέτει το νόμο» σχετικά με τη λειτουργία του συστήματος, δηλαδή να προσδιορίζει σε κάποιο βαθμό τις εξωτερικές σχέσεις μεταξύ των κρατών-μελών, ενώ ως προς τις εσωτερικές υποθέσεις τα κράτη-μέλη παραμένουν ανεξάρτητα»²⁰. Υπό τον ορισμό αυτόν, η ηγεμονία προσφέρει ένα σύστημα όπου κυριαρχεί η τάξη μέσω της αποδοχής και νομιμοποίησης των υπολοίπων παικτών του συστήματος ότι ο ηγεμόνας θέτει τους οικονομικούς, πολιτικούς και διπλωματικούς όρους της διεθνούς σκακιέρας.

Ιστορικά, οι μορφές ηγεμονίας κινούνται σε ένα συνεχές μεταξύ των απόλυτων ανεξαρτησιών και μιας ενιαίας παγκόσμιας κυβέρνησης όπου η ηγεμονική δύναμη επηρεάζει την εξωτερική πολιτική των άλλων παικτών του συστήματος. Δεν λείπουν παραδείγματα που μία δύναμη κυριαρχεί απόλυτα ή λειτουργεί ως παγκόσμια κυβέρνηση στο διεθνές σύστημα έναντι άλλων δυνάμεων που αποτελούν μέρη του διεθνούς συστήματος²¹. Κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου, οι ΗΠΑ και η ΕΣΣΔ επέβαλαν την ηγεμονία τους στα αντίστοιχα περιφερειακά συστήματα και παράλληλα επιδίωξαν την ηγεμόνευση του διεθνούς συστήματος.

¹⁹ Robert O. Keohane, Joseph S. Nye, *Power and Interdependence: World Politics in Transition*, Little, Brown and Company, Boston, 1977, σελ. 44 επ.

²⁰ Adam Watson, *Η Εξέλιξη της Διεθνούς Κοινωνίας. Μια Συγκριτική Ιστορική Ανάλυση*, εκδ. Ποιότητα, Αθήνα, 2006, σελ 40-41.

²¹ Adam Watson, *Η Εξέλιξη της Διεθνούς Κοινωνίας. Μια Συγκριτική Ιστορική Ανάλυση*, εκδ. Ποιότητα, Αθήνα, 2006, σελ. 1 επ.

Εννοιολογικό περιεχόμενο ηγεμονικής σταθερότητας

Ο ρόλος που συνήθως αποδίδεται ότι παίζει η ηγεμονία στη διεθνή πολιτική, επικεντρώνεται στις δυνατότητες του τρόπου αλλαγής των κορυφαίων, ισχυρών κρατών. Τα ηγεμονικά μοντέλα σταθερότητας επικεντρώνονται στις επιπτώσεις που έχει η παρουσία ή η απουσία ενός ηγεμόνα στις διεθνείς σχέσεις. Οι ερευνητές της θεωρίας αυτής, υποστηρίζουν ότι το διεθνές σύστημα είναι πιο σταθερό όταν ένα κράτος ελέγχει τους πόρους του διεθνούς συστήματος και επιβάλλει τις πολιτικές του στα υπόλοιπα μέλη του συστήματος. Το διεθνές σύστημα είναι λοιπόν πιθανότερο να είναι ανοιχτό και σταθερό όταν υπάρχει ένα κυρίαρχο και ηγεμονικό κράτος, το οποίο είναι πρόθυμο και ικανό να παρέχει ηγεσία και όταν τα άλλα σημαντικά κράτη πιστεύουν ότι οι πολιτικές του ηγεμόνα είναι σχετικά ωφέλιμες. Η θεωρία διατυπώθηκε αρχικά από τον C. Kindleberger στην προσπάθεια να εξηγήσει την μεγάλη ύφεση της δεκαετίας 1929-1939 αλλά ο όρος «ηγεμονική σταθερότητα» εισήχθη από τον R. Keohane²². Ο Kindleberger συσχέτισε την σταθερότητα του φιλελεύθερου διεθνούς οικονομικού συστήματος με την παρουσία ενός κράτους ηγέτη. Κατά τη θεωρία αυτή, οι περίοδοι διπολισμού ή πολυπολισμού, όπου δύο ή περισσότερες μεγάλες δυνάμεις σχετικά παρόμοιου μεγέθους βρίσκονται στη διεθνή σκηνή και ανταγωνίζονται για την κυριαρχία στο σύστημα, θεωρούνται λιγότερο σταθερές από περιόδους που επικρατεί η ηγεμονία του ενός. Ωστόσο, ο ηγεμών δεν μπορεί να διατηρήσει αυτή τη θέση ιεραρχίας για πάντα. Πολλοί παράγοντες, όπως οι μεταβολές στους ρυθμούς ανάπτυξης αλλά και το κόστος της ηγεμονίας, οδηγούν αναπόφευκτα σε κύκλους ακμής και παρακμής όπου οι συγκρούσεις είναι αναπόφευκτες όταν η μεγάλη δύναμη δεν είναι σε θέση να οδηγήσει το διεθνές σύστημα των υπόλοιπων παικτών. Αυτοί οι «κύκλοι εξουσίας», υποστηρίζονται και από τον Modelski²³ όπου αναφέρει ότι ένας κύκλος εξουσίας και πλούτου προερχόμενος από

²²Charles P. Kindleberger: *The world in depression, 1929-1939* (Berkeley: University of California Press, 1973/1986 revised and enlarged edition).

²²(Charles P. Kindleberger: *The world in depression, 1929-1939* (Berkeley: University of California Press, 1973/1986 revised and enlarged edition).

²³Scott Bennett, D. & Stam, A.C., *The behavioral origins of war*, The University of Michigan Press, 2004, σελ. 99

τη διαφορά μεταξύ κόστους και προνομίων του μονοπωλίου στο διεθνές σύστημα οδηγεί αναπόφευκτα σε μια αλληλουχία ανόδου και πτώσης των παγκοσμίων δυνάμεων όπου οι περίοδοι της κυριαρχίας/άνόδου είναι οι σταθερότερες. Πολλοί συγγραφείς αποτιμούν την ηγεμονία με ποικίλους τρόπους τονίζοντας τις διαφορετικές πλευρές του φαινομένου, όπως οι συνολικοί στρατιωτικοί πόροι, η οικονομική δύναμη ή ακόμη και η ναυτική δύναμη.

Η θεωρία της ηγεμονικής σταθερότητας επιβάλλει την διάκριση μεταξύ των όρων ηγεμονίας και ηγεμονισμού. Ο A. Watson διακρίνει την ηγεμονία, που την θεωρεί μια μορφή τάξης σε ένα δεδομένο διεθνές σύστημα με συγκεκριμένη κατανομή ισχύος και συγκεκριμένα ισοζύγια ισχύος η οποία καλύπτεται από έναν μανδύα νομιμοποίησης, από τον ηγεμονισμό που είναι μια αξίωση αλλαγής της θέσης και του ρόλου των κρατών λόγω των συνεπειών της διαδικασίας της άνισης ανάπτυξης²⁴. Ο ηγεμονισμός καταλήγει συχνά στον ηγεμονικό πόλεμο. Κατά τον R. Gilpin, ένας ηγεμονικός πόλεμος αφορά στη σύγκρουση μεταξύ της κυρίαρχης ή των κυρίαρχων δυνάμεων και στον ή στους ανερχόμενους διεκδικητές, ενώ συμμετέχουν και όλα τα μεγάλα κράτη καθώς και τα περισσότερα μικρά κράτη του συστήματος. Η τάση είναι κάθε κράτος να εντάσσεται σε ένα από τα δύο αντιμαχόμενα στρατόπεδα. Σε έναν ηγεμονικό πόλεμο διακυβεύεται η φύση και η διακυβέρνηση του συστήματος. Οι συνέπειες του ηγεμονικού πολέμου είναι η καταστροφή του κοινωνικού, πολιτικού ή οικονομικού συστήματος και συνήθως, η θρησκευτική, πολιτική ή κοινωνική μεταλλαγή της ηττημένης κοινωνίας. Ο ηγεμονικός πόλεμος χαρακτηρίζεται από τα πολυπληθή μέσα που χρησιμοποιούνται και από το γενικό εύρος των εχθροπραξιών. Κατά τον R. Gilpin, για να ξεσπάσει ένας ηγεμονικός πόλεμος πρέπει να συντρέχουν τρεις κυρίως προϋποθέσεις:

1. Η οικονομική και πολιτική επέκταση των κρατών προκαλεί την κατάληψη του άλλοτε «κενού» χώρου γύρω από τα κέντρα ισχύος. Αυτό έχει ως συνέπεια τις περιορισμένες αναπτυξιακές προοπτικές ή ακόμα και την εξάντληση των

²⁴Adam Watson, *Η Εξέλιξη της Διεθνούς Κοινωνίας. Μία Συγκριτική Ιστορική Ανάλυση*, εκδ. Ποιότητα, Αθήνα, 2006

εκμεταλλεύσιμων πόρων και την ελάττωση των πιθανοτήτων για οικονομική μεγέθυνση. Οι διακρατικές σχέσεις μετατρέπονται σε ένα παιχνίδι όπου το κέρδος του ενός οδηγεί σε απώλειες για τον άλλον.

2. Μια ή περισσότερες εκ των μεγάλων δυνάμεων αντιλαμβάνεται ότι ο νόμος της άνισης μεγέθυνσης λειτουργεί εις βάρος της. Αυτή η συνθήκη έχει ψυχολογικό υπόβαθρο. Η αντίληψη ότι επέρχεται μια μεγάλη ιστορική αλλαγή η οποία μπορεί να επιφέρει διεθνείς ανακατατάξεις μπορεί να κάνει μια δύναμη να καταληφθεί από φόβο και να αναζητά να τακτοποιήσει την κατάσταση με παρεμποδιστικό πόλεμο, όσο διατηρεί κάποιο πλεονέκτημα. Παράδειγμα αυτής της αντίδρασης φέρνει ο Θουκυδίδης για τον φόβο που προκάλεσε στους Σπαρτιάτες η αύξηση της αθηναϊκής συμμαχίας.
3. Ο ανθρώπινος παράγοντας και συγκεκριμένα η απώλεια ελέγχου της πορείας των γεγονότων. Εδώ ο Gilpin αναφέρει τα ανθρώπινα πάθη τα οποία ωθούν σε απρόβλεπτες εξελίξεις. Ο Gilpin θεωρεί ότι η ηγεσία, ο υπολογισμός και ο έλεγχος των γεγονότων είναι αυταπάτες των ηγετών και των ακαδημαϊκών. Οι άνθρωποι αδυνατούν να προβλέψουν τις συνέπειες του ηγεμονικού πολέμου διότι υποτιμούν την έκταση και την ένταση της σύγκρουσης αλλά και τις συνέπειές της.

Τα χαρακτηριστικά του ηγεμονικού πολέμου είναι ότι διεξάγεται όπως αναφέρθηκε παραπάνω μεταξύ της κυρίαρχης δύναμης στο διεθνές σύστημα και του ανερχόμενου διεκδικητή. Η σύγκρουση γενικεύεται με τη συμμετοχή όλων των μεγάλων κρατών και των περισσότερων από τα μικρά που έχουν ενταχθεί στο σύστημα. Ο ηγεμονικός πόλεμος έχει πολλαπλό χαρακτήρα αφού οι συγκρούσεις δεν περιορίζονται μόνο στον στρατιωτικό τομέα αλλά μπορεί να είναι κοινωνικές και πολιτικές ως προς το περιεχόμενο και τις συνέπειές τους. Επιχειρείται δηλαδή η καταστροφή του διεθνούς συστήματος για την ανάδυση του νέου. Τα μέσα που χρησιμοποιούνται είναι ευρέα και το γεωγραφικό εύρος είναι μεγάλο. Πρόκειται δηλαδή για έναν παγκόσμιο πόλεμο.

Ιστορικά, ο ηγεμονικός πόλεμος, έχει αποτελέσει τον βασικό μηχανισμό συστημικής αλλαγής στη διεθνή πολιτική. Ο τερματισμός ενός ηγεμονικού πολέμου είναι

η απαρχή ενός ακόμη κύκλου μεγέθυνσης, επέκτασης και τελικής παρακμής. Αρχικά, ο ηγεμονικός πόλεμος, όταν τερματιστεί αφήνει ένα νέο πολιτικό και εδαφικό status quo. Ο νόμος όμως της άνισης μεγέθυνσης είναι καταδικασμένος να υπονομεύσει την ισχύ, υπονομεύοντας κατ' αυτόν τον τρόπο το status quo που εγκαθιδρύθηκε από τον τελευταίο ηγεμονικό πόλεμο. Η ανισορροπία αντικαθιστά την ισορροπία και ο κόσμος θα κινηθεί προς έναν νέο γύρο ηγεμονικής σύγκρουσης²⁵. Από την αρχαιότητα, ηγεμονικοί πόλεμοι θεωρούνται ο Πελοποννησιακός και ο Δεύτερος Καρχηδονιακός Πόλεμος μεταξύ Καρχηδόνας και Ρώμης ενώ μεταγενέστερα, εντάσσονται στην ίδια κατηγορία ο Τριακονταετής Πόλεμος (1618-1648), οι Πόλεμοι της Γαλλικής Επανάστασης και του Ναπολέοντα (1792-1814), ο Πρώτος (1914-1918) και ο Δεύτερος Παγκόσμιος Πόλεμος (1939-1945). Το διακύβευμα σε καθεμιά απ' αυτές τις συγκρούσεις ήταν η διακυβέρνηση του διεθνούς συστήματος.

Όσον αφορά τις περιόδους ηγεμονικής διακυβέρνησης του διεθνούς συστήματος, ο R. Gilpin, στην νεότερη ιστορία, θεωρεί ότι υπήρξαν δύο, η ηγεμονία της Βρετανίας από το 1816 έως το 1918 και από το 1946 έως σήμερα η ηγεμονία των ΗΠΑ. Ο Gilpin λοιπόν θεωρεί ότι η μεταπολεμική περίοδος από το 1945 έχει ηγεμονικό χαρακτήρα ενώ άλλοι μελετητές όπως ο Waltz θεωρούν την ίδια περίοδο ως διπολικού χαρακτήρα¹⁷.

Τα μοντέλα ηγεμονικής σταθερότητας τυπικά προβλέπουν ότι τόσο η προ-Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου όσο η μετά-Δεύτερου Παγκοσμίου Πολέμου περίοδοι θα πρέπει να είναι πιο σταθερές από την περίοδο μεταξύ των δύο Παγκοσμίων Πολέμων, όπου δεν υπήρχε μια ξεκάθαρη ηγεμονική δύναμη.

Θεωρητικές προσεγγίσεις και εκφραστές της ηγεμονικής σταθερότητας

Από τους πρώτους εκφραστές της θεωρίας της Ηγεμονικής Σταθερότητας ήταν ο R. Gilpin ο οποίος εισήγαγε την ηγεμονική δύναμη ως μια ανάγκη για την διασφάλιση

²⁵ Θεοδωρόπουλος, Π., *Robert Gilpin: Πόλεμος και αλλαγή στη Διεθνή Πολιτική*, Πάντειο Πανεπιστήμιο, ΠΜΣ Διεθνών & Ευρωπαϊκών σπουδών, Θεωρία & Μεθοδολογία Διεθνών Σχέσεων, 2009, http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:Ku9HH4MiaBcJ:www.economica.gr/files/theodoropoulos_Gilpin.pdf+&cd=7&hl=el&ct=clnk&gl=gr

της σταθερότητας παγκοσμίως και ως εγγυητή της εύρυθμης λειτουργίας του ανοικτού οικονομικού συστήματος όπου όλα τα μέλη του θα έχουν πρόσβαση στα δημόσια αγαθά. Οι βασικές θεωρίες ηγεμονικής σταθερότητας σχηματοποιήθηκαν στα κύρια θεωρητικά ρεύματα των διεθνών σχέσεων του πολιτικού ρεαλισμού, του φιλελευθερισμού και του μαρξισμού.

Ο πολιτικός ρεαλισμός

Κατά τον πολιτικό ρεαλισμό, η συμπεριφορά των κρατών σε θέματα εξωτερικής πολιτικής, ασφάλειας και άμυνας περιλαμβάνει ένα προσωποποιημένο λογικό κράτος, την έννοια του εθνικού συμφέροντος αλλά και τη διάσταση του διεθνούς συστήματος. Ως διεθνές σύστημα νοείται το σύστημα όπου υπάρχουν τέτοιες σχέσεις μεταξύ των μονάδων του συστήματος ώστε τυχόν αλλαγές σε μία μονάδα να επιφέρει αλλαγές στις υπόλοιπες ενώ η συμπεριφορά του συστήματος εν συνόλω να διαφέρει από τις επιμέρους συμπεριφορές, προσδοκίες και προτεραιότητες των μονάδων που το απαρτίζουν

Κατά τον πολιτικό ρεαλισμό και συγκεκριμένα τον νεορεαλισμό, «ως ηγεμόνας ορίζεται το κράτος εκείνο που τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο διαθέτει την απαραίτητη ισχύ σε πολιτικό, στρατιωτικό και οικονομικό επίπεδο»²⁶ και έχει τη θέληση να δημιουργήσει ένα σταθερό διεθνές περιβάλλον²⁷ μέσα από τη δημιουργία ενός παγκόσμιου συστήματος το οποίο θα λειτουργεί σε ισορροπία και ταυτόχρονα υπέρ των συμφερόντων του ηγεμόνα και των συμμάχων του²⁸. Τα κράτη βρίσκονται σε ένα ανταγωνιστικό διεθνές περιβάλλον. Τα συμφέροντα κάθε κράτους είναι η κατοχύρωση της ασφάλειάς του υπό τους όρους της επιβίωσης, της εδαφικής κυριαρχίας και της εθνικής ανεξαρτησίας, η αποφυγή περιθωριοποίησης, η διατήρηση και η βελτίωση της θέσης τους μέσω αύξησης της σχετικής ισχύος τους. Η αναζήτηση ισχύος και πλούτου

²⁶ Ζιώγας, Χ., ο.π., σελ. 42

²⁷ M. Clementi, "The Missing Structure in Structural Theories of Hegemony, and the Contemporary International System", 6th Pan-European International Relations Conference, Italy, September 2007, σελ. 12.

²⁸ T. McKeown, "Hegemonic stability theory and 19th century tariff levels in Europe", *International Organization*, Σομ. 37, No. 1, 1983, σελ. 74.

είναι το μέσον και όχι αυτοσκοπός. Τα κράτη αναζητούν να ενισχύσουν τη δύναμη και τον πλούτο τους με τη συμμετοχή τους στη διεθνή οικονομία και το εμπόριο. Οι κυρίαρχες χώρες στη σύγχρονη ιστορία, η Βρετανία τον 19^ο αιώνα και οι ΗΠΑ τον 20^ο αιώνα, προώθησαν μια παγκόσμια οικονομία της ελεύθερης αγοράς. Οι υπόλοιπες χώρες συμμετέχουν σε αυτό το σύστημα είτε γιατί προσβλέπουν και αυτές σε κέρδος από την αναδιανομή του πλούτου, είτε γιατί εξαναγκάζονται από το ισχυρότερο κράτος. Η επιλογή από τον ηγεμόνα του είδους της παγκόσμιας οικονομίας, ανταγωνιστική ή αυτοκρατορική, εξαρτάται από τις πολιτικές επιλογές που διαθέτει στις ιστορικές συγκυρίες. Κατά τον Gilpin²⁹ η θεωρία της διεθνούς πολιτικής αλλαγής στηρίζεται στην υπόθεση ότι όλη η ιστορία του διεθνούς συστήματος είναι μια ιστορία ανόδου και πτώσης των διαφόρων αυτοκρατοριών και των κυρίαρχων κρατών όπου κατά την ηγεμονία τους προσέδωσαν τάξη και σταθερότητα στο διεθνές σύστημα.

Ο ηγεμόνας πρέπει να διαθέτει οικονομική ανωτερότητα και στρατιωτική υπεροχή ώστε να ελέγχει τα λιγότερο ισχυρά κράτη. Η σταθερή διεθνής οικονομική τάξη επιτυγχάνεται μέσω ενός σταθερού πολιτικού και στρατιωτικού περιβάλλοντος απουσία δηλαδή ηγεμονικών πολέμων μεταξύ του ηγεμόνα και άλλων μεγάλων δυνάμεων. Ο Gilpin καταλήγει σε τρεις κατηγορίες κοινωνικής οργάνωσης του διεθνούς συστήματος³⁰:

- Πρωτόγονες και οικονομικά αδύναμες κοινωνίες χωρίς δυνατότητες συσσώρευσης οικονομικού πλεονάσματος
- Αυτοκρατορίες με οικονομικό πλεόνασμα προερχόμενο από την αγροκτηνοτροφική παραγωγή. Σε αυτήν την περίπτωση για την εξέλιξή τους ήταν απαραίτητες οι εδαφικές επεκτάσεις που είχαν όμως σαν αποτέλεσμα την παρακμή και την πτώση της αυτοκρατορίας λόγω του υψηλού κόστους αυτής της στρατηγικής.

²⁹ Gilpin, R., *War and Change in World Politics*, Cambridge, Cambridge University Press, 1981,σελ.42

³⁰ Gilpin, R., *War and Change in World Politics*, Cambridge, Cambridge University Press, 1981,σελ.188

- Έθνη-κράτη της βιομηχανικής εποχής με οικονομικό πλεόνασμα από την βιομηχανική παραγωγή

Το τέλος της εποχής των αυτοκρατοριών του 19^{ου} αιώνα και η αντικατάστασή τους από τις ηγεμονίες, οφείλεται στους παρακάτω παράγοντες³¹:

- Κυριαρχία του έθνους-κράτους στο διεθνές σύστημα: το έθνος-κράτος διαθέτει μια κεντρική ισχυρή αρχή σε μια αυστηρά οριοθετημένη εδαφική έκταση, διατηρεί το μονοπώλιο ισχύος και νόμιμης βίας στο εσωτερικό του, έχει μια σύνθετη ταξική δομή και καταμερισμό της εργασίας με συχνά την καλλιέργεια του εθνικισμού που δρα ως συνεκτικό συστατικό της κοινωνίας.
- Η διαρκής ανάπτυξη της επιστήμης και της τεχνολογίας: η βιομηχανική επανάσταση επέφερε ριζικές αλλαγές στην παραγωγή και διανομή των αγαθών με ευκαιρίες πλουτισμού και συσσώρευσης ισχύος. Ο πλούτος αποσυνδέθηκε σιγά σιγά από την εδαφική επέκταση και συνδέθηκε με την τεχνολογία, τις συγκοινωνίες και τις επικοινωνίες.
- Η παγκόσμια οικονομία: η ραγδαία εξέλιξη στις επικοινωνίες και τις μεταφορές, η ανερχόμενη μεσαία τάξη και η ανακάλυψη του Νέου Κόσμου έπαιξαν σημαντικό ρόλο προς αυτήν την κατεύθυνση. Η νέα τάση των κρατών για την επέκταση της ισχύος τους προσανατολίζεται περισσότερο στον πολιτικό και οικονομικό τομέα.
- Το διεθνές πολιτικό σύστημα το οποίο στηρίζει την παγκόσμια οικονομία.

Η διατήρηση της σταθερότητας και της ειρήνης στο διεθνές σύστημα, η λεγόμενη διεθνής τάξη, είναι κατά τον Gilpin ένα δημόσιο αγαθό το οποίο προσφέρει ο ηγεμόνας και ως αντάλλαγμα αποσπά εισφορές σαν μια οιονεί κυβέρνηση που φορολογεί τα άλλα κράτη. Τα ηγεμονευόμενα κράτη είναι απρόθυμα να συνεισφέρουν αλλά αναγκάζονται

³¹ Ζιώγας, Χ., *ο.π.*, σελ. 42

να υποκύψουν στην ισχύ του ηγεμόνα³². Ο ηγεμόνας είναι αυτός που επιμερίζει και διανέμει τα οφέλη κατά το δοκούν. Η ηγεμονία χωρίς την αποδοχή μιας φιλελεύθερης οικονομίας μπορεί να οδηγήσει σε ιμπεριαλιστικά συστήματα και στην επιβολή πολιτικών και οικονομικών περιορισμών απέναντι στους λιγότερο ισχυρούς δρώντες.

Ο Gilpin διατύπωσε τον *Κανόνα της Άνισης Ανάπτυξης* προκειμένου να ερμηνεύσει τη συμπεριφορά των ηγεμονικών δυνάμεων. Η πρώτη διαδικασία του νόμου αυτού αφορά στα μηδαμινά κέρδη από τη επέκταση της ηγεμονίας διότι το κόστος των πολεμικών επιχειρήσεων μπορεί να αυξάνεται γρηγορότερα από το οικονομικό πλεόνασμα. Τα μειωμένα οικονομικά κέρδη μπορεί να οφείλονται βέβαια και σε εσωτερικούς παράγοντες. Η άνιση ανάπτυξη μπορεί να οφείλεται και στην τάση των κρατών να καταναλώνουν παρά να επενδύουν με αποτέλεσμα να μειώνονται οι ρυθμοί ανάπτυξής τους. Ένας τρίτος παράγοντας είναι η διάδοση των τεχνολογιών σε άλλα κράτη που μέχρι πρότινος βρίσκονταν μόνο στα χέρια των ηγεμονικών κρατών.

Ο Gilpin συνόψισε την ανάλυση για το φαινόμενο του ηγεμονισμού στα εξής³³:

- Οι ηγεμονικοί πόλεμοι είναι ο βασικός μηχανισμός των διεθνών συστημικών αλλαγών
- Η ηγεμονική σύγκρουση οφείλεται σε ανισορροπία ισχύος και σε αδυναμία της κυρίαρχης δύναμης να διατηρήσει τη θέση της
- Το νέο διεθνές σύστημα που θα προκύψει, θα αντικατοπτρίζει τη νέα κατανομή ισχύος
- Ο μηχανισμός της άνισης ανάπτυξης προκαλεί ένα νέο κύκλο ηγεμονικών ανταγωνισμών

Οι διεθνείς σχέσεις είναι κατά βάση συγκρουσιακές και ο παράγοντας που κρίνει την πολιτική τάξη των πραγμάτων είναι η ισχύς. Επίσης, η κοινωνική πραγματικότητα αφορά στην ύπαρξη μιας ομάδας ή αλλιώς μιας συλλογικής

³² Gilpin, R., *War and Change in World Politics*, Cambridge, Cambridge University Press, 1981, σελ.34

³³ Gilpin, R., *War and Change in World Politics*, Cambridge, Cambridge University Press, 1981

οντότητας, η οποία διαχρονικά άλλαζε όνομα, από την φυλή, στην πόλη-κράτος, τα βασίλεια, τις αυτοκρατορίες και στις μέρες μας τα έθνη-κράτη. Ο πολιτικός ρεαλισμός υποθέτει επίσης ότι η επαρκής ισχύς της ομάδας είναι αυτή που κατοχυρώνει την ασφάλεια. Ο Gilpin, καταλήγει πως το κυρίαρχο πρόβλημα στις σύγχρονες διεθνείς σχέσεις είναι πώς η άνιση ανάπτυξη ισχύος στο διεθνές σύστημα μπορεί να συμβαδίσει με την ειρήνη και την ασφάλεια του συστήματος.

Ο φιλελευθερισμός

Όπως αναφέρθηκε και προηγουμένως, ο C. Kindleberger προσπάθησε να ερμηνεύσει την οικονομική κρίση του 1929, η οποία ήταν η μεγαλύτερη ύφεση που είχε υποστεί ο διεθνής καπιταλισμός μέχρι τότε. Θεώρησε ότι η βασική αιτία της κρίσης ήταν η αστάθεια του διεθνούς οικονομικού συστήματος η οποία αποδόθηκε στην απροθυμία των ΗΠΑ και στην αδυναμία της Βρετανίας να το σταθεροποιήσουν. Η θεωρία του C. Kindleberger απομακρύνεται λοιπόν από την καθαρή φιλελεύθερη αντίληψη ότι οι αγορές μπορούν να αυτοδιαχειριστούν την παγκόσμια οικονομία, ωστόσο παραμένει πιστός στην αντίληψη ότι η οικονομία παίζει κυρίαρχο ρόλο έναντι της πολιτικής ενώ η ύπαρξη ενός φιλελευθέρου διεθνούς οικονομικού συστήματος δεν αμφισβητείται.

Κατά τη φιλελεύθερη θεωρία, το ηγετικό κράτος πρέπει να διαθέτει τα εξής χαρακτηριστικά:

- Μια σχετικά ανοιχτή αγορά για την απορρόφηση της αδιάθετης παραγωγής άλλων κρατών
- Δυνατότητα παροχής δανείων ως μέτρο αντιμετώπισης των κυκλικών υφέσεων
- Σταθερό σύστημα συναλλαγματικών ισοτιμιών το οποίο εξαρτάται από την ικανότητά του να συντονίζει μακροοικονομικές πολιτικές
- Σε περιόδους οικονομικής κρίσης να έχει την δυνατότητα δανεισμού για την παροχή αυξημένης ρευστότητας στην αγορά

Η απουσία ενός κράτους που θα μπορεί να αναλάβει το ρόλο του ηγέτη σε ένα σύστημα μπορεί να καταστήσει το σύστημα ασταθές σε οικονομικές υφέσεις με χαρακτηριστικό παράδειγμα το κραχ των χρηματιστηρίων το 1929. Η αστάθεια του

συστήματος ορίζεται ως μια κατάσταση όπου μικρές διαταραχές μπορούν να προκαλέσουν σοβαρές συνέπειες. Η θεωρία αυτή αξιώνει ότι το ελεύθερο διεθνές εμπόριο είναι δημόσιο αγαθό. Ο M. Olson αναφέρει χαρακτηριστικά: «ο κόσμος λειτουργεί καλύτερα όταν υπάρχει μια «ηγεμονική» δύναμη – μια δύναμη που να θεωρεί πως είναι προς το δικό της συμφέρον να φροντίζει να παρέχονται τα διάφορα διεθνή συλλογικά αγαθά... το κίνητρο που αναγκάζει μια ηγεμονική δύναμη να παράσχει διεθνή συλλογικά αγαθά μειώνεται όσο αυτή καθίσταται λιγότερο σημαντική στην παγκόσμια οικονομία. Τα υπόλοιπα κράτη, σύμφωνα με την επιχειρηματολογία αυτή μπορούν να απολαμβάνουν τα συλλογικά αυτά αγαθά ανεξάρτητα από το αν έχουν συνεισφέρει ή όχι στη διατήρησή τους»³⁴. Ένα σημείο που χρήζει προσοχής είναι η άποψη ότι ο ηγέτης αναλαμβάνει την ευθύνη για το σύστημα χωρίς να εκμεταλλεύεται τα άλλα κράτη. Η ηγεσία θεωρείται λοιπόν αλτρουιστική. Ωστόσο, στο πεδίο των διεθνών σχέσεων οι ηθικές ανταμοιβές μάλλον πέφτουν στο κενό. Ο ηγέτης προσφέρει το δημόσιο αγαθό αν έχει ένα όφελος. Στο ερώτημα άσκησης καταναγκασμού ή όχι από τον ηγέτη η απάντηση αφορά στην προσδοκία της αποτελεσματικότητάς του. Αν ο ηγέτης θεωρήσει ότι ο καταναγκασμός θα επιφέρει αποτελέσματα τότε μάλλον θα τον ασκήσει. Κατά τον R. Keohane, ο ηγεμόνας θα πρέπει να ελέγχει τις πρώτες ύλες, τις πηγές κεφαλαίου, τις αγορές και τα ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα στην παραγωγή των πολύτιμων αγαθών. Η φιλελεύθερη εκδοχή της θεωρίας της ηγεμονικής σταθερότητας έχει ως βάση την πάγια φιλελεύθερη θέση ότι το εμπόριο θα αντικαταστήσει τον πόλεμο³⁵. Εισάγοντας παράλληλα διάφορες παραδοχές για το ρόλο της ισχύος και τον τρόπο κατανομής της στο σύστημα, θεωρεί ότι το ζητούμενο στη διεθνή πολιτική είναι η τάξη η οποία επέρχεται αν το σύστημα καθοδηγείται από έναν ή περισσότερους δρώντες. Η θεωρία αυτή προέκυψε μέσα από το σταθερό οικονομικό και πολιτικό περιβάλλον των περιόδων της ηγεμονίας της Βρετανίας και έπειτα των ΗΠΑ οι οποίες επέβαλαν, μέσω της ισχύος τους, τις αρχές του ελεύθερου εμπορίου και άλλες οικονομικές και πολιτικές αρχές. Ας μην ξεχνάμε ότι ένας ηγεμόνας βασίζεται τόσο στην οικονομική και στρατιωτική του

³⁴ Ζιώγας, Χ., *ο.π.*, σελ. 30

³⁵ Robert Gilpin, *Η πολιτική οικονομία των διεθνών σχέσεων*, Αθήνα, Εκδόσεις Gutenberg, 1995, σελ. 97.

ισχύ όσο και στην ιδεολογική του ισχύ. Τέλος, μια σημαντική προσθήκη σε αυτήν την εκδοχή της θεωρίας είναι η «ήπια ή μαλακή ισχύς». Η επιβολή της θέλησης του ηγεμόνα δεν γίνεται μόνο μέσω εξαναγκασμών ή απειλών αλλά συχνά αποδεικνύεται ότι κράτη ακολουθούν οικειοθελώς τις πολιτικές των ισχυρότερων κρατών. Συμπερασματικά, η φιλελεύθερη σκοπιά της θεωρίας της ηγεμονικής σταθερότητας θέτει στο προσκήνιο την ευταξία του διεθνούς συστήματος στην οποία καλείται να ικανοποιήσει αποτελεσματικά το ηγεμονικό κράτος³⁶.

Η μαρξιστική θεωρία

Ο Κ. Marx και ο F. Engels διέκριναν την παγκόσμια κοινωνία ιστορικά σε δύο τάξεις, τους αστούς και τους προλετάριους. Το προλετάριο δεν χρειαζόταν αλλά ούτε είχε πατρίδα και θεωρούσαν ότι η σύμπραξη των προλετάρων σε παγκόσμιο επίπεδο ήταν τόσο αναπόφευκτη όσο επιβεβλημένη. Ο ρόλος του εθνικού κράτους εξυπηρετούσε μόνο στο βαθμό που επέτρεπε την ύπαρξη ενός πολιτικού πλαισίου μέσα στο οποίο θα μπορούσαν να αναπτυχθούν οι επαναστατικές δυνάμεις με απώτερο στόχο την αναρρίχηση στην εξουσία. Η ύπαρξη των εθνικών κρατών αποτελούσε περισσότερο εμπόδιο στην κοινή επαναστατική δράση του προλεταριάτου εναντίων της αστικής τάξης με σκοπό την απελευθέρωσή του³⁷.

Ο Β. Ι. Λένιν προσάρμοσε τις μαρξιστικές θέσεις στις διεθνοποιημένες οικονομίες του τέλους του 19^{ου} αιώνα. Τα έθνη θα πρέπει να είναι ισότιμα, να προχωρούν σε έναν διαρκή αγώνα κατά του εθνικισμού και της εθνικής απομόνωσης με σκοπό την ενότητα των αγώνων του προλεταριάτου με τη συμπόρευσή του σε μια διεθνική κοινότητα.

Οι θεωρητικοί του μαρξισμού ανέλυσαν την καπιταλιστική κοινωνία και επιζητούσαν την επαναστατική αλλαγή από την εργατική τάξη στο επίπεδο του κράτους και τη μετάδοση αυτής της δυναμικής στη διεθνή арένα. Το καπιταλιστικό κράτος θα

³⁶ Ζιώγας, Χ., ο.π., σελ. 41

³⁷ Χαλιδόπουλος, Μ, *Διεθνής σύγκρουση και οικονομική σκέψη Διεθνές εμπόριο και εθνικό συμφέρον 17ος-20ος αιώνας, Μεταμεσονύκτιες Εκδόσεις, Αθήνα 2003, σελ. 152.*

αντικατασταθεί από το σοσιαλιστικό με αποτέλεσμα την αλλαγή στις σχέσεις εργασίας και παραγωγής. Το κράτος, αντανακλά τις σχέσεις παραγωγής σε μια ταξική κοινωνία όπου τα μέσα παραγωγής ελέγχονται από την κυρίαρχη τάξη. Η πάλη των τάξεων είναι θεμελιώδης ενώ ο πόλεμος εξετάζεται υπό το πρίσμα της διεθνοποιημένης καπιταλιστικής οικονομίας. Ο πόλεμος είναι επιτέλεσμα του οικονομικού ανταγωνισμού μεταξύ των κυρίαρχων τάξεων των καπιταλιστικών κρατών. Ο Λένιν θεωρούσε τον ιμπεριαλισμό ως κεντρικό στοιχείο του κεφαλαιοκρατικού συστήματος συνδέοντας τις οικονομικές αλλαγές του με τις γεωπολιτικές συγκρούσεις. Κατά τον Λένιν, το κεφαλαιοκρατικό σύστημα βρίσκεται σε μονοπωλιακό στάδιο με τα μονοπώλια να κατέχουν την κεντρική μορφή του κεφαλαίου και όχι μεμονωμένα στοιχεία μιας εθνικής οικονομίας όπως το χρηματιστικό κεφάλαιο. Η θεωρία του υπερ-ιμπεριαλισμού θέτει τα διεθνή τραστ προς μια ενοποίηση που εκτός των άλλων θα διασφαλίζει την ειρήνη ανάμεσα στις ιμπεριαλιστικές χώρες³⁸.

Ο Bukharin εξέλιξε τις θεωρίες του Lenin αναλύοντας ότι η συσσώρευση κεφαλαίου οδηγεί στο μονοπωλιακό και χρηματιστηριακό κεφάλαιο με όριο τον κρατικό καπιταλισμό, δηλαδή τη συγχώνευση του κρατικού με το ιδιωτικό κεφάλαιο. Αυτή η διαδικασία συγχώνευσης περιλαμβάνει ολόένα και περισσότερους τομείς της εθνικής οικονομίας μέσω των τραπεζών, καθιστώντας το εθνικό καπιταλιστικό σύστημα σε ένα κρατικό καπιταλιστικό τραστ. Επίσης, η διαδικασία ανάπτυξης των παραγωγικών δυνάμεων σε παγκόσμιο επίπεδο ωθεί τους καπιταλισμούς σε έναν ανηλεή ανταγωνισμό για την κυριαρχία στην παγκόσμια αγορά. Οι δυο αυτές συγκρουσιακές τάσεις από τη μία ωθούν στη δημιουργία μιας ενιαίας παγκόσμιας οικονομίας ενώ από την άλλη συγκροτούνται τα εθνικά καπιταλιστικά τραστ. Αυτές οι τάσεις τροφοδοτούν τις συγκρούσεις και την αστάθεια στην εποχή του ιμπεριαλισμού όπου ολόκληρος ο κόσμος αποτελεί το πεδίο των καπιταλιστικών μαχών. Ο κρατικός καπιταλισμός του Bukharin ήταν μια εύστοχη πρόβλεψη της κρατικοποίησης της οικονομίας, ένα κοινό χαρακτηριστικό όλων των ανεπτυγμένων κρατών κατά το πρώτο μισό του 20^{ου} αιώνα. Η

³⁸ Ζιώγας, Χ., *ο.π.*, σελ. 58

κάθε ιμπεριαλιστική δύναμη χρησιμοποιούσε την στρατιωτική της ισχύ για τον έλεγχο των αποικιών της ώστε να διατηρήσει και να αυξήσει τις μονοπωλιακές της αγορές³⁹.

Ο Wallerstein, ανέπτυξε τη θεωρία για το νεωτερικό παγκόσμιο σύστημα και εισήγαγε την εξής τριπλή εξαρτησιακή σχέση: πυρήνας-ημιπεριφέρεια-περιφέρεια, στη θέση της διπλής σχέσης μητρόπολης-δορυφόρων. Ο πυρήνας αποτελείται από κράτη με πολύπλοκα παραγωγικά συστήματα και υψηλή κεφαλαιακή συσσώρευση αλλά και κράτη με υψηλή κερδοφορία, προηγμένη τεχνολογία, στρατιωτική ισχύ και υψηλού βαθμού κοινωνικής συνοχής. Η περιφέρεια χρησιμοποιείται ως πηγή πρώτων υλών και φθηνού εργατικού δυναμικού η οποία είναι σε μια κατάσταση εξάρτησης. Στο ενδιάμεσο αυτής της συστημικής εκμετάλλευσης υπάρχει η ημι-περιφέρεια η οποία καλείται να μεσολαβήσει στο χάσμα μεταξύ του κέντρου και της περιφέρειας και η οποία διαθέτει χαρακτηριστικά και από τους δύο πόλους. Η ημι-περιφέρεια χρησιμοποιείται ως πεδίο εκτόνωσης των εντάσεων μεταξύ των δύο πόλων αλλά και ως χώρος άμεσων ξένων επενδύσεων. Βάσει της θεωρίας της Εξάρτησης, υφίσταται μια αλυσίδα εκμετάλλευσης μεταξύ των προηγμένων βιομηχανικών κρατών και του Τρίτου Κόσμου η οποία εμποδίζει την ανάπτυξη της περιφέρειας. Σύμφωνα με τη θεωρία του Wallerstein, το παγκόσμιο σύστημα και ο καπιταλισμός έχουν παράλληλους βίους. Οι παγκόσμιες οικονομίες ενοποιούνται μέσω του καταμερισμού της εργασίας διεθνώς, χωρίς την ανάγκη ύπαρξης μιας παγκόσμιας διακυβέρνησης και ενός ομοιογενούς πολιτισμού ή κουλτούρας⁴⁰.

Για τη μαρξιστική θεωρία, ο ηγεμονισμός έχει τη μορφή διαρκών και απαραίτητων, για την επιβίωσή του, συγκρούσεων των βασικών καπιταλιστικών κρατών τα οποία δημιουργούν σχέσεις εξάρτησης με τα περιφερειακά κράτη προς εξυπηρέτηση των αστικών τους τάξεων.

Ο μαρξισμός εντάσσεται στο επαναστατικό ρεύμα των θεωριών των Διεθνών Σχέσεων. Σύμφωνα με την θεωρία, η τάξη στο διεθνές σύστημα μπορεί να επέλθει μόνο με την επικράτηση του χειραφετημένου προλεταριάτου η οποία θα οδηγήσει σε ένα

³⁹ Ζιώγας, Χ., *ο.π.*, σελ. 59-61

⁴⁰ Wallerstein, M. I., *World-Systems analysis: an introduction*, Duke University Press, 2004, pp. 24-25.

παγκόσμιο αταξικό πολιτικό μόρφωμα. Η ηγεμονία από την άλλη, θεωρείται ότι είναι μια εξαρτησιακή σχέση μεταξύ των προηγμένων καπιταλιστικών κρατών και των υπολοίπων κρατών στην κατάταξη της κλίμακας κατανομής ισχύος-εργασίας⁴¹.

Ιστορική προσέγγιση ηγεμονικής μετάβασης

Η πολιτική πραγματικότητα κατά τον ύστερο Μεσαίωνα στην Ευρώπη διαμορφώνεται από την τάση διαφόρων πολιτικών οντοτήτων για κυριαρχία. Η αναγεννησιακή Ιταλία σε συνδυασμό με την θρησκευτική Μεταρρύθμιση προκάλεσε μια σταδιακή συγκέντρωση δύναμης στα χέρια των ηγεμόνων οι οποίοι επιζητούσαν να την νομιμοποιήσουν σε μια εξουσία που θα ασκούσαν δικαιωματικά και χωρίς εξαναγκασμό. Υπήρξε λοιπόν μια σταδιακή μετάβαση από τις ενότητες της μεσαιωνικής Χριστιανοσύνης προς ένα ευρωπαϊκό σύστημα κατακερματισμένο σε εδαφικά κράτη τα οποία δεν υπηρετούσαν μια γενική εξουσία. Ο οίκος των Αψβούργων επιχειρεί να εγκαθιδρύσει ένα ηγεμονικό σύστημα στην χριστιανική Ευρώπη τόσο μέσω της αποκατάστασης της ενότητας του Καθολικισμού που υπονομευόταν από τη Μεταρρύθμιση όσο έναντι του Οθωμανικού κινδύνου. Ο Τριακονταετής πόλεμος (1618-1648) αποτέλεσε μια σειρά από κηρυγμένους και ακήρυχτους πολέμους σε ολόκληρη την κεντρική Ευρώπη ανάμεσα στην Αγία Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία και ένα πλήθος αντιπάλων, όπως η Δανία, η Ολλανδία, και, κυρίως, η Γαλλία και η Σουηδία. Ο πόλεμος λήγει με την συνθήκη της Βεστφαλίας που υπογράφηκε στις 24 Οκτωβρίου του 1648 μετά από πολλές διαπραγματεύσεις μεταξύ των κρατών της Γαλλίας, της Γερμανίας, της Σουηδίας, των Κάτω Χωρών, της Ισπανίας και της Ελβετίας, ενώ οι Ενετοί και ο Πάπας έπαιξαν το ρόλο του διαμεσολαβητή. Νικητές μετά τον πόλεμο βγήκαν οι Γάλλοι και οι Σουηδοί ενώ στην πλευρά των ηττημένων βρέθηκε ο Ρωμαιοκαθολικισμός αφού ο Λουθηρανισμός και ο Καλβινισμός έπαψαν να θεωρούνται αιρέσεις. Οι μεγάλοι ηττημένοι όμως ήταν οι Αψβούργοι όχι μόνο της Αγίας Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας αλλά και της Ισπανίας. Η Ειρήνη της Βεστφαλίας θεωρείται ευρέως ότι σηματοδοτεί την αρχή

⁴¹ Ζιώγας, Χ., *ο.π.*, σελ. 64

της σύγχρονης διεθνούς πολιτικής καθώς έθεσε τα θεμέλια για τη σημερινή μορφή της Ευρώπης. Αν και η μετάβαση ολοκληρώθηκε σε βάθος χρόνου, οι συνθήκες αυτές συνέβαλαν στο μετασχηματισμό μιας μεσαιωνικής Ευρώπης που χαρακτηριζόταν από αλληλεπικαλυπτόμενες αρχές, ταυτότητες και δεσμούς πίστης και αφοσίωσης στο σύγχρονο διακρατικό σύστημα. Το αποκαλούμενο «βεστφαλιανό σύστημα» αποτελούνταν από δύο βασικές αρχές:

- Τα κράτη έχουν κυρίαρχη δικαιοδοσία, με την έννοια ότι ασκούν ανεξάρτητο έλεγχο σε καθετί που διαδραματίζεται εντός της εδαφικής τους επικράτειας (οι υπόλοιποι θεσμοί και οι υπόλοιπες ομάδες, πνευματικές και κοσμικές, υποτάσσονται στο κράτος).
- Οι διακρατικές σχέσεις δομούνται με βάση την αρχή της αποδοχής της κυρίαρχης ανεξαρτησίας όλων των κρατών.

Με τη συνθήκη της Βεστφαλίας εμφανίστηκε σταδιακά το σύγχρονο κράτος με αυτό που ονομάζουμε σήμερα κυβερνητικό μηχανισμό, δηλαδή διάφορα στοιχεία συνδυασμού στρατιωτικών, διοικητικών, διανεμητικών, φορολογικών και παραγωγικών οργανισμών που κυβερνούσαν εδαφικές περιοχές⁴². Το Βεστφαλιανό σύστημα περί κρατικότητας και κυριαρχίας μπορεί να συνοψιστεί στον ορισμό που δίνει ο Held για τα κράτη: «Κράτη είναι πολιτικές οργανώσεις, ξεχωριστά από κυβερνώντες όσο και από κυβερνώμενους, με υπέρτατη δικαιοδοσία, σε μια οριοθετημένη εδαφική επικράτεια, που υποστηρίζονται από την αξίωση της μονοπώλησης της καταναγκαστικής ισχύος και που απολαμβάνουν ένα ελάχιστο επίπεδο υποστήριξης ή πίστης από τους πολίτες»⁴³.

Μετά τη συνθήκη της Βεστφαλίας, ακολούθησαν διαρκείς ανταγωνιστικές τάσεις και δράσεις μεταξύ των μεγάλων ευρωπαϊκών χωρών οι οποίες από τη μια αξίωσαν την ανεξαρτησία τους και από την άλλη επέκτειναν την επιρροή τους σε παγκόσμιο επίπεδο μέσω των αποικιακών τους κτήσεων. Οι Μεγάλες Δυνάμεις που εμφανίστηκαν στο

⁴² Ζιώγας, Χ., *ο.π.*, σελ. 70

⁴³ Ζιώγας, Χ., *ο.π.*, σελ. 81

προσκήνιο επιδίωξαν την ηγεμονία στο διεθνές σύστημα με αποτέλεσμα μια συσσώρευση ηγεμονικών συγκρούσεων. Οι πόλεμοι που ακολούθησαν, αυτοί του Λουδοβίκου του 14^{ου} (1667-1713), της Γαλλικής Επανάστασης και του Ναπολέοντα (1792-1814), καθώς και ο Πρώτος Παγκόσμιος Πόλεμος (1914-1918) και ο Δεύτερος Παγκόσμιος Πόλεμος (1939-1945) εντάσσονται στην σειρά των ηγεμονικών συγκρούσεων στην Ευρώπη. Ωστόσο, η ιδέα μια ηγεμονικής Ευρώπης ήταν ένα λιγότερο όνειρο. Κατά τον Hobsbawm: «Δεν υπήρξε ισπανική ηγεμονία τον 16^ο αιώνα, διότι η Γαλλία πάντα ήταν δυνάμει ανταγωνιστής και δεν υπήρξε γαλλική ηγεμονία τον 17^ο αιώνα μολονότι ο Λουδοβίκος IV πλησίασε το στόχο. Υπό τον Ναπολέοντα και τον Χίτλερ, στην ήπειρο κυριάρχησε μία εμπόλεμος Δύναμη αλλά ούτε κι αυτή κράτησε περισσότερο από λίγα χρόνια»⁴⁴.

Τρόποι ηγεμονικής μετάβασης

Η κατανόηση και η ανάλυση των διαδικασιών μετάβασης της εξουσίας συνδέεται συνήθως με εννοιολογικές αναλύσεις για την εξουσία. Υπάρχουν δύο βασικές θεωρίες για τη μετάβαση της εξουσίας, αυτή των Organski και Kugler και αυτή του Gilpin. Η πρώτη προσέγγιση είναι η *Θεωρία Μετάβασης της Εξουσίας* (Power Transition Theory) των Organski και Kugler η οποία συνοπτικά αφορά στις συνθήκες στις οποίες οι ανερχόμενες δυνάμεις προσεγγίζουν μια (εξασθενημένη) κυρίαρχη δύναμη με αποτέλεσμα μια πιθανή σύγκρουση ή έναν πόλεμο. Οι Organski και Kugler προσπάθησαν να διαφοροποιηθούν από τους ρεαλιστές αναπτύσσοντας τη θεωρία μετάβασης της εξουσίας σε ένα διεθνές σύστημα που είναι περισσότερο καθορισμένο παρά άναρχο και του οποίου η κυρίαρχη δύναμη επιβάλλει τις επιδιώξεις της στους υπόλοιπους δρώντες. Όπως αναφέρουν: «ορισμένα κράτη αναγνωρίζονται ως κυρίαρχα.... Οι συναλλαγές λαμβάνουν χώρα μέσω αναγνωρισμένων διαύλων... οι διπλωματικές σχέσεις αναπτύσσονται και αυτές σε συγκεκριμένα κανάλια.. υπάρχουν

⁴⁴ E. Hobsbawm, *Στους ορίζοντες του 21^{ου} αιώνα μετά την εποχή των άκρων, Συνομιλία με τον Antonio Polito*, εκδ. Θεμέλιο, Αθήνα, 2000, σελ.65-66

διπλωματικοί κανόνες, υπάρχουν ακόμη και κανόνες για τον πόλεμο»⁴⁵. Αυτή η δομή είναι προς όφελος της κυρίαρχης δύναμης στους τομείς του πλούτου, της ασφάλειας και του κύρους αλλά συνήθως εις βάρος των υπολοίπων παικτών. Η κυριαρχία είναι σχεδόν σπάνια απόλυτη ενώ ο πόλεμος παραμένει μια πιθανότητα. Η ιστορία έχει δείξει ότι οι πιο σημαντικοί πόλεμοι αφορούσαν κυρίαρχες δυνάμεις και δυσαρεστημένες δυνάμεις που τις αμφισβητούσαν. Το κυρίαρχο κράτος και οι σύμμαχοί του είναι συνήθως απρόθυμα να παραχωρήσουν στους ανερχόμενους δρώντες περισσότερο από ένα μικρό μέρος του status quo. Οι ανερχόμενες δυνάμεις είναι συχνά δυσαρεστημένες και οδηγούν σε πόλεμο για να επιβάλλουν κάποιες ευνοϊκότερες συνθήκες για τους εαυτούς τους. Η δυσαρέσκεια λοιπόν των ανερχόμενων δυνάμεων για το status quo είναι το κλειδί αυτής της θεωρίας. Ο πόλεμος είναι πιο πιθανός και δριμύτερος όταν οι δύο πλευρές είναι σχεδόν ισότιμες. Υπάρχει η πιθανότητα επίσης, η κυρίαρχη δύναμη που βρίσκεται σε καθοδική τροχιά να ξεκινήσει έναν «προληπτικό» πόλεμο όσο θεωρεί ότι έχει κάποια πλεονεκτήματα. Οι Organski και Kugler ανέπτυξαν μια σχετικά μηχανική και ντετερμινιστική αναφορά στις συνθήκες κάτω από τις οποίες μπορεί να λάβει χώρα ένας πόλεμος: το βασικό πρόβλημα που οδηγεί σχεδόν αναπόδραστα προς τον πόλεμο είναι οι διαφορές στους ρυθμούς ανάπτυξης μεταξύ των ισχυρών δυνάμεων και κυρίως οι διαφορές στους ρυθμούς μεταξύ της κυρίαρχης δύναμης και του διεκδικητή. Η αλματώδης ανάπτυξη είναι το αίτιο της αποσταθεροποίησης του συστήματος. Οι Organski και Kugler αναγνώρισαν πέντε ηγεμονικές μεταβάσεις, οι οποίες είναι οι εξής: οι Ναπολεόντειοι Πόλεμοι, ο Γαλλοπρωσικός Πόλεμος, ο Ρωσοϊαπωνικός πόλεμος και οι δύο Παγκόσμιοι Πόλεμοι. Η *Θεωρία Μετάβασης της Εξουσίας* είναι διάσημη για τις προβλέψεις και αναλύσεις για του πολέμους μετάβασης εξουσίας αλλά προσφέρει και μία εικόνα για τις συνθήκες ειρηνικής μετάβασης της εξουσίας. Παραδείγματα ειρηνικής μετάβασης της εξουσίας υπάρχουν, τα οποία δεν αντιμετωπίζονται ως ανωμαλίες της θεωρίας αν ακολουθείται η εξής υπόθεση: ο ανερχόμενος διεκδικητής θα πρέπει να είναι ικανοποιημένος με το status quo της διεθνούς τάξης. Υπό αυτό το

⁴⁵ Lebow, R.N. & Valentino, B., *Lost in transition: A critical analysis of power transition theory*, *International Relations*, 23(3), 2009, Sage Publishing

βλέμμα, η *Θεωρία Μετάβασης της Εξουσίας* μπορεί να χρησιμοποιηθεί όχι μόνο αναδρομικά για την εξήγηση των πολέμων από πλευράς μετάβασης εξουσίας αλλά και προδρομικά για την πρόβλεψη της πιθανής φύσης των ανερχόμενων μεταβάσεων εξουσίας αλλά και για να δώσει συμβουλές για την αποσόβηση των κινδύνων και την προώθηση μια ειρηνικής μετάβασης της εξουσίας. Ωστόσο, το πρόβλημα σε αυτήν την θεωρία είναι ότι η βασική μεταβλητή της σχετίζεται με την προθυμία της ανερχόμενης δύναμης να ξεκινήσει έναν πόλεμο ενώ η προσαρμογή της στην κατεύθυνση μιας ειρηνικής μετάβασης δεν έχει αναπτυχθεί θεωρητικά. Αυτή η θεωρία έχει λοιπόν για πολλούς μια περιορισμένη άποψη για τη δομή της διεθνούς τάξης. Παραβλέπει την πιθανότητα ελέγχου του συστήματος με συναίνεση εκτός του εξαναγκασμού, πράγμα που υπογραμμίζει η *Φιλελεύθερη Ηγεμονική Θεωρία*.

Ο Gilpin τονίζει τη σχετική ισορροπία της στρατιωτικής ισχύος μεταξύ των κυρίαρχων κρατών και των επίδοξων διεκδικητών ως μια από τις κύριες αιτίες ισχυρών πολεμικών επιχειρήσεων. Οι τυπικοί δείκτες οικονομικής και στρατιωτικής ανωτερότητας περιλαμβάνουν για παράδειγμα το μερίδιο του παγκόσμιου στόλου, ή τη δύναμη των στρατευμάτων, το μερίδιο των παγκόσμιων στρατιωτικών δαπανών, του παγκόσμιου ΑΕΠ, του παγκόσμιου εμπορίου, της παγκόσμιας βιομηχανικής παραγωγής ή το σχετικό μέγεθος στο διεθνές χρηματοπιστωτικό σύστημα. Υπάρχουν επίσης και «ήπιοι» δείκτες, όπως αυτοί της πολιτισμικής ελκυστικότητας ή η γοητεία που μπορεί να ασκούν οι μαζικές κουλτούρες. Ο Gilpin δίνει περισσότερη έμφαση στις παρακμάζουσες δυνάμεις παρά στις ανερχόμενες. Τα κυρίαρχα κράτη έχουν την τάση να δεσμεύονται σωρευτικά σε βαθμό που να υπερβαίνει τις δυνατότητές τους με αποτέλεσμα να δημιουργούνται οι ευκαιρίες για τις ανερχόμενες δυνάμεις τους συστήματος. Οι ανερχόμενες δυνάμεις καλλιεργούν την προσδοκία αλλαγής των κανόνων διακυβέρνησης του διεθνούς συστήματος, των πεδίων επιρροής και της διεθνούς εδαφικής κατανομής. Με τη σειρά τους, τα κυρίαρχα κράτη θεωρούν ότι οι «προληπτικοί» πόλεμοι είναι ο πιο ενδεδειγμένος τρόπος για την εξάλειψη της απειλής από τους διεκδικητές. Άλλες πιθανές αντιδράσεις είναι η ελάττωση των δεσμεύσεών τους, η μείωση του κόστους από περαιτέρω επεκτάσεις, η σύναψη συμμαχιών και κάποιες ευθυγραμμίσεις και αμβλύνσεις προς τους διεκδικητές. Τέτοιου είδους πόλεμοι έχουν σαν αποτέλεσμα την ανακατάταξη

του διεθνούς συστήματος είτε με την επέκταση του ελέγχου της κυρίαρχης δύναμης είτε με την επιτυχή επιβολή της νέας τάξης από τους διεκδικητές. Ο Gilpin θεωρεί ως παραδείγματα τέτοιων πολέμων τον Πελοποννησιακό Πόλεμο, τον Δεύτερο Καρχηδονιακό Πόλεμο, τον Τριακονταετή Πόλεμο, τους πολέμους του Λουδοβίκου ΙΔ', την Γαλλική Επανάσταση και τους Ναπολεόντειους Πολέμους και τους δύο Παγκόσμιους Πολέμους⁴¹.

Σχεδόν όλες οι θεωρίες μετάβασης της εξουσίας επικεντρώνονται στην συσχέτιση μεταξύ της μετάβασης της εξουσίας και των σημαντικών πολέμων εξουσίας. Για τους Organski και Kugler, οι αλλαγές στην ισορροπία της ισχύος δεν είναι οι μοναδικοί παράγοντες. Οι ανερχόμενες δυνάμεις πρέπει να είναι δυσαρεστημένες με το status quo και να είναι πρόθυμες να το αλλάξουν. Όπως αναφέρθηκε προηγουμένως, πολλοί μελετητές θεωρούν ότι η δυσαρέσκεια του status quo είναι ο πιο σημαντικός δείκτης για έναν επικείμενο πόλεμο από την ισορροπία δυνάμεων. Κάποιοι μελετητές, όπως οι Werner και Kugler, προσπάθησαν να συσχετίσουν τη δυσαρέσκεια με την αξιοσημείωτη αύξηση σε στρατιωτική δύναμη. Δυνάμεις που είναι δυσαρεστημένες και θέλουν να ανατρέψουν το status quo πρέπει πρώτα να οικοδομήσουν την απαραίτητη στρατιωτική δύναμη. Ο Kim προσπάθησε να συσχετίσει τη δυσαρέσκεια με την ισοτιμία σε δύναμη ενώ οι Lemke και Reed από τα συμμαχικά χαρτοφυλάκια. Μια δυσαρεστημένη δύναμη ψάχνει πιθανότατα για συμμάχους που να είναι και αυτοί δυσαρεστημένοι και να αμφισβητούν και οι δύο το status quo. Επίσης, αυτά τα κράτη δεν βρίσκονται συχνά στην πλευρά της κυρίαρχης δύναμης την οποία θα είχαν δεσμευτεί να υπερασπιστούν. Ως εκ τούτου, οι ικανοποιημένοι από την κυρίαρχη δύναμη βρίσκονται στους συμμάχους της.

Ο συνδυασμός της Θεωρίας Μετάβασης Ισχύος με την Φιλελεύθερη Ηγεμονική Θεωρία θα μπορούσε να καλύψει ένα από τα μεγαλύτερα κενά στην κλασική θεώρηση της μετάβασης της εξουσίας, πώς δηλαδή να προωθηθεί μια ειρηνική μετάβαση και ποιοι είναι οι παράγοντες που την επηρεάζουν. Κοιτάζοντας το πρόβλημα από τη σκοπιά της ειρηνικής μετάβασης της εξουσίας, διαφαίνεται ότι είναι πολύ σημαντικό να προσδιοριστεί η δυσαρέσκεια και να εντοπιστούν οι λόγοι που την προκαλούν ώστε να προταθούν πολιτικές που θα μπορούσαν να εμποδίσουν ή τουλάχιστον να μετριάσουν τη

δυσαρέσκεια. Υπό το φώς των περιπτώσεων κρατών με χρονικά παρατεταμένη οικονομική ανάπτυξη, όπως οι περιπτώσεις της Κίνας και της Ινδίας, αυτού του είδους οι αναφορές θα μπορούσαν να αποδειχθούν σημαντικές για την μελλοντική διακυβέρνηση της παγκόσμιας τάξης.

Ιστορικά παραδείγματα

Ιστορικά, παρατηρείται το φαινόμενο της ανόδου και καθόδου, της ακμής και παρακμής, των ηγεμονικών δυνάμεων⁴⁶. Παρακάτω, θα επιχειρήσουμε μία αναδρομή σε ιστορικά παραδείγματα από την αρχαιότητα έως σήμερα, στο πλαίσιο της οποίας παρατηρούμε αυτοκρατορίες, ολιγαρχικά καθεστώτα και δημοκρατίες να ακολουθούν την ίδια πορεία, κυριαρχώντας για ένα ορισμένο χρονικό διάστημα που διαφοροποιείται σε κάθε περίπτωση, ασκώντας μεγαλύτερη ή μικρότερη επίδραση σε μικρότερο ή μεγαλύτερο μέρος του πλανήτη, ενώ πάντοτε ακολουθεί το στάδιο της παρακμής και της ανάληψης του ρόλου του κυριάρχου από άλλη δύναμη ή άλλες δυνάμεις.

Είναι χαρακτηριστικό ότι, κατά την αρχαιότητα, οι αλλαγές αυτές ήταν το αποτέλεσμα ηγεμονικών πολέμων, όπως πρώτος παρατηρεί ο Θουκυδίδης⁴⁷. Μάλιστα, κατά τον R.Gilpin, «το αποτέλεσμα του πολέμου ήταν η απαρχή ενός νέου κύκλου ανάπτυξης, προόδου και εν συνεχεία ενδεχόμενης παρακμής. Ο νόμος της ασύμμετρης ανάπτυξης συνεχίζει να επανακατανέμει την ισχύ και έτσι να υπονομεύει την καθεστηκυία τάξη που έχει εγκαθιδρυθεί με την τελευταία ηγεμονική πάλη. Η ασυμμετρία αντικαθιστά την συμμετρία και ο κόσμος οδεύει προς ένα νέο γύρο ηγεμονικής αντιπαλότητας. Πάντοτε αυτό ίσχυε και πάντοτε αυτό θα ισχύει μέχρις ότου η ανθρωπότητα είτε θα καταστραφεί είτε θα αναπτύξει ένα αποτελεσματικό μηχανισμό ειρηνικής αλλαγής»⁴⁸.

Ο πολιτικός κατακερματισμός του διεθνούς συστήματος, μετά τη συνθήκη της Βεσφαλίας, αν και έθεσε τέλος στις αυτοκρατορικές αξιώσεις άνοιξε ένα κύκλο

⁴⁶ Οικονόμου, Γ., *Τα διλήμματα σε ΗΠΑ και Κίνα*, *Foreign Affairs*, 31-10-2014. <http://www.foreignaffairs.print/70044?page=show>.

⁴⁷ Οικονόμου, Γ., *ο.π.*

⁴⁸ Gilpin, R., *War and Change in World Politics*, 1981.

ηγεμονικών ανταγωνισμών στο διεθνές σύστημα. Κατά τη διάρκεια των Νέων Χρόνων οι πόλεμοι που είχαν τη μορφή ηγεμονικών συγκρούσεων ήταν, όπως αναφέρθηκε και προηγουμένως: ο Τριακονταετής πόλεμος (1618-1648), οι πόλεμοι του Λουδοβίκου του 14ου (1667-1713), οι πόλεμοι της Γαλλικής Επανάστασης και του Ναπολέοντα (1792-1814), καθώς και ο Πρώτος Παγκόσμιος Πόλεμος (1914-1918) και ο Δεύτερος Παγκόσμιος Πόλεμος (1939-1945).

Εκ των πραγμάτων μπορεί να αντιληφθεί κανείς πως σχεδόν όλες οι ηγεμονικές μεταβάσεις έχουν συντελεστεί με ηγεμονικό πόλεμο. Υπάρχουν βέβαια και κάποια παραδείγματα ειρηνικής μετάβασης, όπως η μετάβαση από την ψυχροπολεμική στην μεταψυχροπολεμική περίοδο, η οποία έλαβε χώρα με κάποιες μεν περιφερειακές συγκρούσεις, χωρίς όμως να απειλήσουν τη διεθνή τάξη. Η Ευρώπη διένυσε κάποιες περιόδους με σχετική ειρήνη όπως αυτή μεταξύ 1816 και 1852, 1871 και 1913 και κυρίως όπως αναφέρθηκε προηγουμένως μετά το 1945 και το 1990⁴⁹.

Παράγοντες και μεταβλητές που επιδρούν στον τρόπο μετάβασης

Σύμφωνα με τον Waltz, «τα αίτια του πολέμου και της ειρήνης, η σύγκρουση ή η συνεργασία των κρατών βρίσκονται στη δομή και τη λειτουργία του διεθνούς συστήματος...» και συνεχίζει «από τη θεωρία προβλέπεται ότι τα κράτη θα προβούν σε εξισορροπητική συμπεριφορά ανεξαρτήτως εάν η ισορροπημένη κατάσταση αποτελεί τον στόχο των πράξεών τους. Από τη θεωρία προβλέπεται ότι το σύστημα θα έχει έντονη τάση προς την ισορροπία. Η προσδοκία δεν είναι ότι μια ισορροπία άπαξ και επιτευχθεί θα διατηρηθεί αλλά ότι μια ισορροπία άπαξ και διαταραχθεί θα αποκατασταθεί με τον ένα ή τον άλλο τρόπο.»⁵⁰

⁴⁹ J.J. Mearsheimer, *Η Τραγωδία της Πολιτικής των Μεγάλων Δυνάμεων*, Εκδόσεις Ποιότητα 2007

⁵⁰ Kenneth N. Waltz, *Θεωρία Διεθνούς Πολιτικής*, Εκδόσεις Ποιότητα 2011

Επίσης, ο Mearsheimer, προτείνει ότι τα διπολικά συστήματα τείνουν να είναι τα πλέον ειρηνικά και ότι τα μη ισορροπημένα πολυπολικά είναι τα πιο επιρρεπή σε θανάσιμη σύγκρουση, ενώ τα ισορροπημένα πολυπολικά βρίσκονται κάπου στη μέση⁵¹. Κατά τον Mearsheimer, οι πόλεμοι μεταξύ μεγάλων δυνάμεων είναι κάτι σπάνιο και όταν λαμβάνουν χώρα, πιθανότατα περιλαμβάνουν μια κυρίαρχη δύναμη και μια λιγότερο ισχυρή δύναμη και όχι τον αντίπαλο της ισχυρής δύναμης. Στην περίπτωση των μη ισορροπημένων πολυπολικών συστημάτων, αυτά διαθέτουν μια κατανομή εξουσίας πιο εύθραυστη επειδή υπάρχουν πιθανότητες οι πιθανοί ηγεμόνες να εμπλακούν σε πόλεμο με όλες τις άλλες μεγάλες δυνάμεις του συστήματος. Αυτοί οι πόλεμοι είναι μακροπρόθεσμοι και εξαιρετικά δαπανηροί. Η περίπτωση των ισορροπημένων πολυπολικών συστημάτων βρίσκονται κατά κάποιον τρόπο στο ενδιάμεσο των δυο προηγούμενων περιπτώσεων ένας μεγάλος πόλεμος ισχύος είναι πιθανότερος από την περίπτωση πολέμου του διπολικού συστήματος αλλά σαφώς λιγότερο πιθανός από την περίπτωση πολέμου ενός μη ισορροπημένου πολυπολικού συστήματος. Επιπλέον, οι πόλεμοι μεταξύ των μεγάλων δυνάμεων είναι πιθανότερο να διεξάγονται ένας-προς-ένα ή δύο-προς-ένα, δεν περιλαμβάνουν δηλαδή όλους του παίκτες του συστήματος⁵².

Η πιθανότητα ηγεμονικής μετάβασης μεταξύ Η.Π.Α. και Κίνας

Η πιθανότητα μιας ηγεμονικής μετάβασης στο ορατό μέλλον ή μιας μετάβασης σε ένα πολυπολικό σύστημα εξετάζεται μέσα από τον ρόλο που διαδραματίζουν οι ΗΠΑ και η Κίνα, με ιδιαίτερη αναφορά στο ρόλο που παίζει αλλά και που αναμένεται να παίζει η Κίνα στον 21^ο αιώνα. Εδώ, κρίνεται σκόπιμο να παρατεθεί η άποψη του Η. Kissinger σε μία πρόσφατη δημόσια συζήτηση επί του θέματος⁵³ «*Η Κίνα έχει κάνει τεράστια επιτεύγματα τα τελευταία 40 χρόνια. Αλλά, είναι το φλέγον θέμα αν ο 21^{ος} αιώνας ανήκει ή όχι στην Κίνα; Θα έλεγα ότι η Κίνα θα είναι απασχολημένη με τεράστια*

⁵¹ J.J. Mearsheimer, *Η Τραγωδία της Πολιτικής των Μεγάλων Δυνάμεων*, Εκδόσεις Ποιότητα 2007

⁵² J.J. Mearsheimer, *Η Τραγωδία της Πολιτικής των Μεγάλων Δυνάμεων*, Εκδόσεις Ποιότητα 2007

⁵³ *Does the 21st Century belong to China? Kissinger and Zakaria vs. Ferguson and Li, The Munk Debate on China, Toronto, ANANSI, 2011, chapter: The Munk Debate on China*

προβλήματα στην εγχώρια αγορά και ότι θα βρεθεί αντιμέτωπη με προβλήματα στο άμεσο περιβάλλον της. Λόγω αυτών, έχω τεράστια δυσκολία να φανταστώ ένα κόσμο υπό την ηγεμονία της Κίνας. Μάλιστα, πιστεύω ότι η ιδέα ότι ένα κράτος θα κυριαρχήσει στον κόσμο είναι στην πραγματικότητα μία παρανόηση για τον κόσμο που ζούμε σήμερα. Η Κίνα έχει επιτύχει σπουδαία πράγματα στον οικονομικό τομέα αλλά είναι μια χώρα που πρέπει να δημιουργήσει 24 εκατομμύρια θέσεις εργασίας κάθε χρόνο, πρέπει να απορροφήσει 6 εκατομμύρια ανθρώπους που μετακινούνται προς τις πόλεις της κάθε χρόνο και να ασχοληθεί με ένα κυμαινόμενο πληθυσμό 150-200 εκατομμυρίων. Θα πρέπει να μεριμνήσει για μια κοινωνία όπου οι παράκτιες περιοχές της είναι στο επίπεδο των προηγμένων χωρών ενώ οι εσωτερικές περιοχές της βρίσκονται στο επίπεδο των υποανάπτυκτων χωρών. Θα πρέπει να μεριμνήσει για όλα αυτά μέσα σε ένα πολιτικό σύστημα το οποίο πρέπει να φροντίζει τόσο για τις οικονομικές αλλαγές όσο για τις πολιτικές προσαρμογές οι οποίες θα προκύψουν αναπόφευκτα από τα τεράστια οικονομικά μεγέθη που εμπλέκονται. Από γεωπολιτική σκοπιά, η Κίνα ιστορικά περιβάλλεται από μια ομάδα μικρότερων χωρών οι οποίες μεμονωμένα δεν είναι σε θέση να την απειλήσουν αλλά μπορούν να το κάνουν αν ενωθούν. Ως εκ τούτου, η εξωτερική πολιτική της Κίνας μπορεί να περιγραφεί ιστορικά ως μια βάρβαρη διαχείριση. Η Κίνα δεν χρειάστηκε ποτέ να αντιμετωπίσει έναν κόσμο αποτελούμενο από κράτη με παρόμοια δύναμη. Έτσι, η προσαρμογή είναι από μόνη της μια ουσιαστική πρόκληση για την Κίνα, η οποία έχει πλέον 14 χώρες στα σύνορά της, μερικές εκ των οποίων είναι μικρές, αλλά προβάλλουν την εθνικότητά τους έναντι της Κίνας ενώ μερικές είναι μεγάλες και ιστορικά σημαντικές. Έτσι, οποιαδήποτε απόπειρα της Κίνας να κυριαρχήσει στον κόσμο θα προκαλέσει μια αντίδραση η οποία θα ήταν καταστροφική για την ειρήνη στον κόσμο. Μία από τις προκλήσεις της Κίνας είναι να μπορέσει να προσαρμοστεί σε έναν κόσμο που δεν είναι πλέον ηγεμονικός, όπως ήταν τουλάχιστον επί 18 από τους 20 τελευταίους αιώνες». Ο Η. Kissinger καταλήγει: «Το ζητούμενο δεν είναι λοιπόν αν ο 21^{ος} αιώνας ανήκει στην Κίνα αλλά καθώς η Κίνα γίνεται ολοένα και ισχυρότερη, αν εμείς στη Δύση μπορούμε να συνεργαστούμε με την Κίνα και αν η Κίνα μπορεί να συνεργαστεί μαζί μας για τη δημιουργία ενός διεθνούς συστήματος στο οποίο, ίσως για πρώτη φορά στην ιστορία, ένα ανερχόμενο κράτος θα κληθεί να ενσωματωθεί με αποτέλεσμα να ενισχυθεί η ειρήνη και η πρόοδος. Στο βιβλίο μου, δηλώνω ότι με βάση την εμπειρία μου οι προοπτικές δεν είναι αισιόδοξες. Αλλά, από την άλλη πλευρά, δεν

χρειάστηκε ποτέ στο παρελθόν να ασχοληθούμε με προβλήματα όπως αυτά της (πυρηνικής) διάδοσης, του περιβάλλοντος, του κυβερνοχώρου και μιας ολόκληρης σειράς προβλημάτων που μπορούν να αντιμετωπιστούν μόνο σε καθολική, παγκόσμια βάση. Το συμπέρασμά μου λοιπόν είναι ότι το ζήτημα δεν έγκειται στο αν ο 21^{ος} αιώνας ανήκει στην Κίνα, αλλά εάν μπορούμε να κάνουμε την Κίνα να ενταχθεί σε μια καθολική, παγκόσμια αντίληψη του κόσμου στον 21^ο αιώνα». Από τα λεγόμενα του Kissinger μπορούμε να υποθέσουμε ότι ο ίδιος θα προτιμούσε τη μετάβαση σε έναν πολυπολικό διεθνές σύστημα. Στην ίδια πλευρά με τον Kissinger, αλλά με πιο ξεκάθαρη διατύπωση σχετικά με την αδυναμία της Κίνας να διαδραματίσει ηγετικό ρόλο στο διεθνές σύστημα τάσσεται και ο F. Zakaria ο οποίος θεωρεί ότι η Κίνα δεν θα είναι η κυρίαρχη δύναμη λόγω οικονομικών, πολιτικών και γεωπολιτικών λόγων⁵⁴. Στον οικονομικό τομέα, ακριβώς επειδή η οικονομία δεν ακολουθεί μια γραμμική πορεία, ενώ η Κίνα φαίνεται έτοιμη να «κληρονομήσει» τον κόσμο, το παράδειγμα της Ιαπωνίας που είχε τις ίδιες προοπτικές στο παρελθόν, όταν ήταν η δεύτερη μεγαλύτερη οικονομία στον κόσμο, συνηγορεί στην άποψή του. Η Κίνα μπορεί να ακολουθήσει το «νόμο των μεγάλων μεγεθών» αρχικά και μετά να υποχωρήσει σε έναν βραδύτερο ρυθμό ανάπτυξης, ίσως λίγο αργότερα από ότι συνέβη σε άλλα κράτη λόγω του μεγαλύτερου μεγέθους της. Εμφανίζει επίσης τεράστιες ανεπάρκειες. Για παράδειγμα, υπάρχει μια τεράστια φούσκα στον τομέα των ακινήτων ενώ η ανάπτυξή της για πολλούς θεωρείται αναποτελεσματική. Οι μηνιαίες άμεσες ξένες επενδύσεις της αντιστοιχούν στις ετήσιες άμεσες ξένες επενδύσεις της Ινδίας αλλά η Κίνα αναπτύσσεται μόνο κατά 2% γρηγορότερα από την Ινδία. Με άλλα λόγια, κατά τον F. Zakaria, η ανάπτυξη της Κίνας δεν είναι τόσο εντυπωσιακή όσο φαίνεται. Αφορά σε μαζικές επενδύσεις, όπως έναν τεράστιο αριθμό αεροδρομίων, αυτοκινητοδρόμους 7 λωρίδων, την κατασκευή σιδηροδρομικών γραμμών υψηλής ταχύτητας αλλά αν κανείς κοιτάξει την ανταποδοτικότητα των επενδύσεων, αυτή δεν είναι εξίσου εντυπωσιακή. Ο F. Zakaria σημειώνει επίσης ότι μια έκθεση του ΟΗΕ δείχνει ότι η Κίνα πρόκειται να υποστεί μια δημογραφική κατάρρευση στα επόμενα 25 χρόνια καθώς ο πληθυσμός της

⁵⁴ *Does the 21st Century belong to China? Kissinger and Zakaria vs. Ferguson and Li, The Munk Debate on China, Toronto, ANANSI, 2011, chapter: The Munk Debate on China*

αναμένεται να μειωθεί κατά 400 εκατομμύρια. Κατά τον F. Zakaria, δεν υπάρχει στην ιστορία ανάλογο παράδειγμα κυρίαρχης υπερδύναμης με δημογραφική πτωτική τάση. Επίσης, ακόμη κι αν η Κίνα ήταν η μεγαλύτερη οικονομία παγκοσμίως, τα μεγέθη απόδοσης αυτής της κατάταξης, βασίζονται στην «ισοτιμία της αγοραστικής δύναμης». Το ΑΕΠ της Κίνας είναι πληθωριστικό αλλά η οικονομική δύναμη σε διεθνές επίπεδο εξαρτάται γενικά από άλλους παράγοντες όπως την εξωτερική βοήθεια, το πετρέλαιο, τις διεθνείς επενδύσεις, τις αερογραμμές κ.α. τα οποία απαιτούν ένα σκληρό νόμισμα. Επίσης, η Κίνα θα πρέπει να προσαρμοστεί στην ταχύτατη αστικοποίηση αλλά και σε δημογραφικά θέματα. Στον πολιτικό τομέα, ο ηγετικός ρόλος στο διεθνές σύστημα απαιτεί συγκεκριμένες πολιτικές ικανότητες τις οποίες κατά τα φαινόμενα δεν διαθέτει η Κίνα, βασικά διότι η Κίνα κυβερνάται από ένα πολιτικό σύστημα το οποίο βρίσκεται σε κρίση. Η Κίνα θα πρέπει να προσαρμοστεί στο ρόλο που καλείται να παίξει στο διεθνές σύστημα. Επίσης, δεν έχει λύσει ένα βασικό θέμα, τι πρόκειται να κάνει όταν δημιουργηθεί η μεσαία τάξη και πως θα ανταποκριθεί η κυβέρνηση στις προσδοκίες της. Στην περίπτωση της Ταϊβάν και της Νότιας Κορέας, η μετάβαση αυτή οδήγησε στην δημοκρατία μέσα από αιματηρές και χαοτικές περιόδους⁵⁵. Είναι σαφές ότι η Κίνα θα πρέπει να φέρει σε συμφωνία τους πολιτικούς θεσμούς της με την οικονομική της ανάπτυξη. Το ζήτημα είναι τι μορφή θα πάρει αυτή η πολιτική αλλαγή, αν δηλαδή θα έχει τη μορφή της δυτικής κοινοβουλευτικής δημοκρατίας ή κάποια άλλη μορφή ώστε να υπάρχει μεγαλύτερη διαφάνεια και περισσότερη συμμετοχή στα κοινά. Το σίγουρο είναι ότι αυτό το ζήτημα θα απασχολήσει αρκετά την Κίνα στο μέλλον. Το ερώτημα είναι αν αυτό το γεγονός θα απασχολήσει την Κίνα τόσο ώστε να την αναγκάσει να αφήσει στην άκρη τις ηγεμονικές της βλέψεις ή τουναντίον θα την οδηγήσει σε μια πιο επιθετική εξωτερική πολιτική καθώς τέτοιου είδους αντιδράσεις στα εσωτερικά πολιτικά προβλήματα έχουν ιστορικά παραδείγματα τόσο στο εγγύς όσο και στο μακρινό παρελθόν.

⁵⁵ *Does the 21st Century belong to China? Kissinger and Zakaria vs. Ferguson and Li, The Munk Debate on China, Toronto, ANANSI, 2011, chapter: The Munk Debate on China*

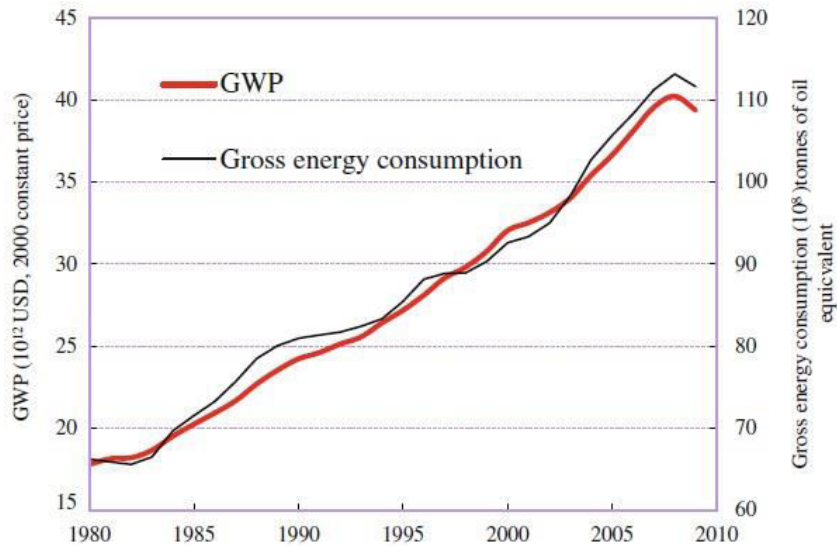
Τέλος, στον γεωπολιτικό τομέα, η ανάπτυξη της Κίνας θα οδηγήσει μοιραία τις υπόλοιπες χώρες που διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην Ασία σε μια απάντηση. Η Ινδία, η Ιαπωνία, η Ινδονησία, το Βιετνάμ και η Νότιος Κορέα θα ανταποκριθούν ανταγωνιστικά απέναντι στην Κίνα. Επίσης η Κίνα δεν έχει καλές σχέσεις με διάφορες γειτονικές χώρες. Επί παραδείγματι, έχει εξοργίσει τους Ιάπωνες πάνω στο θέμα των νήσων Senkaku⁵⁶, ενώ όταν οι Βορειοκορεάτες βύθισαν ένα πλοίο της Νότιας Κορέας και οι Νοτιοκορεάτες ζήτησαν από τους Κινέζους να καταδικάσουν την ενέργεια, αυτοί αρνήθηκαν. Επίσης, το Βιετνάμ και οι Φιλιππίνες δεν έχουν καλές σχέσεις με την Κίνα λόγω της στάσης της στο θέμα της Νότιας Σινικής Θάλασσας (South China Sea). Βέβαια, τα τελευταία χρόνια η Κίνα έχει κάνει μια στροφή στους οικονομικούς σχεδιασμούς της και έχει μετατοπιστεί από τις εξαγωγές στην εγχώρια κατανάλωση με αποτέλεσμα οι γειτονικές ασιατικές χώρες να δραστηριοποιούνται οικονομικά στην αγορά της Κίνας και κατά συνέπεια να εξαρτώνται από την εγχώρια κατανάλωση των προϊόντων τους από τους Κινέζους. Η Κίνα ουσιαστικά προσπαθεί να φέρει στην κατοχή της τις υπόλοιπες ασιατικές αγορές.

Από την άλλη πλευρά, ο ηγετικός ρόλος που πιθανόν θα παίξει η Κίνα υποστηρίχθηκε ξεκάθαρα, στην ίδια δημόσια συζήτηση, από τον N. Ferguson⁵⁷ ο οποίος ανέφερε κυρίως δημογραφικά και οικονομικά δεδομένα. Τα δημογραφικά δεδομένα είναι οπωσδήποτε εντυπωσιακά, όπως επί παραδείγματι ότι το 1/5 του παγκόσμιου πληθυσμού διαμένει στην Κίνα, ότι υπάρχουν 11 πόλεις στην Κίνα με πληθυσμό άνω των 6 εκατομμυρίων και ότι η έκτασή της είναι τόσο μεγάλη ώστε για παράδειγμα έχει 40 φορές το μέγεθος του Καναδά. Όσον αφορά στα οικονομικά δεδομένα, αυτά είναι εξίσου εντυπωσιακά όπως ότι το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο προβλέπει ότι η Κίνα τα επόμενα 5 χρόνια θα είναι η μεγαλύτερη οικονομία στον κόσμο, ότι έχει ήδη ξεπεράσει τις ΗΠΑ

⁵⁶ Οι νήσοι Senkaku είναι μια ομάδα ακατοίκητων νησιών στην Ανατολική Θάλασσα της Κίνας που βρίσκεται μεταξύ της Οκινάουα της Ιαπωνίας και της Ταιβάν. Οι νήσοι ήταν υπό την κινεζική κυριαρχία για αρκετούς αιώνες. Ελέγχονταν από την Ιαπωνία από το 1895 έως το τέλος του Δεύτερου Παγκοσμίου Πολέμου. Από τις αρχές της δεκαετίας του '70 έχει ζητηθεί η κυριαρχία των νήσων από την Κίνα και την Ταιβάν.

⁵⁷ *Does the 21st Century belong to China? Kissinger and Zakaria vs. Ferguson and Li, The Munk Debate on China, Toronto, ANANSI, 2011, chapter: The Munk Debate on China*

στο χώρο της βιομηχανίας και της αγοράς αυτοκινήτων, ενώ η ζήτηση για αυτοκίνητα αναμένεται να δεκαπλασιαστεί στα επόμενα χρόνια. Επίσης, προβλέπεται ότι η Κίνα θα χρησιμοποιεί το 1/5 της παγκόσμιας ενέργειας το 2035. Η κατανάλωση ενέργειας είναι πάντα στενά συνδεδεμένη με την οικονομική ανάπτυξη, όπως φαίνεται και από το παρακάτω διάγραμμα (Εικόνα 1).

Εικόνα 1: Σχέση μεταξύ Παγκόσμιου Ακαθάριστου Προϊόντος (GWP) και της Παγκόσμιας Κατανάλωσης Ενέργειας⁵⁸

Η Κίνα ενώ στο παρελθόν υπήρξε μια χώρα εξαρτώμενη από άμεσες ξένες επενδύσεις, στις μέρες μας διαθέτει 3 τρισεκατομμύρια δολάρια σε συναλλαγματικά ρευστά διαθέσιμα και ένα κρατικό επενδυτικό ταμείο της τάξεως των 200 δισεκατομμυρίων δολαρίων⁵⁹. Ας αναφέρουμε εδώ ότι η ανάπτυξη της Κίνας ξεκίνησε για πολλούς με τη στροφή της προς την οικονομία της αγοράς το 1978⁶⁰. Η μέση ετήσια αύξηση της ανάπτυξης της οικονομίας της κατά 10% τη δεκαετία του '90 ήταν το λιγότερο εντυπωσιακή. Υπάρχουν επίσης και άλλοι τομείς στους οποίους φαίνεται να

⁵⁸ Yi-Ming Wei & Hua Liao, *Energy Economics: Energy Efficiency in China*, Springer, 2010

⁵⁹ *Does the 21st Century belong to China? Kissinger and Zakaria vs. Ferguson and Li*, The Munk Debate on China, Toronto, ANANSI, 2011, chapter: The Munk Debate on China

⁶⁰ *Does the 21st Century belong to China? Kissinger and Zakaria vs. Ferguson and Li*, The Munk Debate on China, Toronto, ANANSI, 2011, chapter: The Munk Debate on China

έχει στραφεί η Κίνα, όπως αυτόν της καινοτομίας και της εκπαίδευσης. Η Κίνα έχει σχεδόν ξεπεράσει τη Γερμανία σε χορηγίες διπλωμάτων ευρεσιτεχνιών ενώ μια πρόσφατη έκθεση του ΟΟΣΑ αναφέρει ότι το εκπαιδευτικό επίπεδο στα μαθηματικά των δεκαπεντάχρονων μαθητών στην περιοχή της Σαγκάης είναι το ανώτερο παγκοσμίως (οι ΗΠΑ στην ίδια έκθεση κατέλαβαν την 25^η θέση)⁶¹. Για πολλούς, το κλειδί για την κυριαρχία της Κίνας τον 21^ο αιώνα βρίσκεται στην παρακμή της Δύσης, στη δυσλειτουργικότητα των ΗΠΑ και της Ευρώπης. Στα επιχειρήματα του N. Ferguson συντάσσεται και ο Daokui Li⁶² ο οποίος επισημαίνει ότι οι αλλαγές που έχουν εφαρμοστεί στην Κίνα τις τελευταίες δεκαετίες είναι μόνο στα μισά του δρόμου και ότι η Κίνα βρίσκεται σε μια διαρκή αλλαγή. Ο αέρας τα αλλαγής, θεωρεί ότι τροφοδοτήθηκε από τη σύγκρουση πολιτισμών μεταξύ της Κίνας και της Δύσης εδώ και 170 χρόνια⁶³. Η σύγκρουση αυτή ήταν μια συνολική αποτυχία η οποία αντιμετωπίστηκε ως βαρύτατη ταπείνωση από τους Κινέζους. Η ταπείνωση αυτή οδήγησε στην ίδρυση του Κομμουνιστικού Κόμματος της Κίνας, περίπου 90 χρόνια πριν, η οποία αφορούσε περισσότερο στη δημιουργία ενός ισχυρού και ανεξάρτητου κράτους παρά στη διάδοση της προλεταριακής επανάστασης. Κατά τον Daokui Li⁶⁴, μετά την ίδρυση της Δημοκρατίας, 66 χρόνια πριν, η αντίδραση του Κομμουνιστικού Κόμματος και της κυβέρνησης υπό τη μορφή της Πολιτιστικής Επανάστασης ήταν υπερβολική και δεν βελτίωσε τη ζωή των Κινέζων. Όλα αυτά, μέχρι περίπου 35 χρόνια πριν, όπου σημειώθηκαν οι μεγαλύτερες αλλαγές, οι οποίες ονομάστηκαν Μεταρρύθμιση και Διεύρυνση/Εξωστρέφεια (Open Up Policy). Η μεταρρύθμιση αφορούσε σε σταδιακές βελτιώσεις σε οικονομικούς και πολιτικούς θεσμούς ενώ η Διεύρυνση/Εξωστρέφεια στην επαφή με την Δύση και την υιοθέτηση στοιχείων της που ήταν ωφέλιμα. Ο ηγέτης Deng

⁶¹ *Does the 21st Century belong to China? Kissinger and Zakaria vs. Ferguson and Li, The Munk Debate on China, Toronto, ANANSI, 2011, chapter: The Munk Debate on China*

⁶² *Does the 21st Century belong to China? Kissinger and Zakaria vs. Ferguson and Li, The Munk Debate on China, Toronto, ANANSI, 2011, chapter: The Munk Debate on China*

⁶³ *Μετά τον πρώτο άγγλο-κινεζικό πόλεμο ή τον πρώτο πόλεμο του Οπίου η συνθήκη της Ναγκίγκ το 1842 επέβαλε μια σειρά υποχρεώσεων στην Κίνα, συμπεριλαμβανομένης της επίσημης παραχώρησης του Χονγκ Κονγκ στη Βρετανία. Οι οικονομικές και εμπορικές παραχωρήσεις που επεβλήθησαν από την συνθήκη αντιμετωπίστηκαν ως ταπεινωτικές από την Κίνα.*

⁶⁴ *Does the 21st Century belong to China? Kissinger and Zakaria vs. Ferguson and Li, The Munk Debate on China, Toronto, ANANSI, 2011, chapter: The Munk Debate on China*

Χίαorong είχε αναφέρει χαρακτηριστικά ότι «Δεν χωρούν συζητήσεις, απλά κάντε το!»⁶⁵. Κατά τον Daokui Li⁶⁶, ο προορισμός αυτής της αλλαγής στην Κίνα σχετίζεται με την αναβίωση του μεγάλου πολιτισμού της δυναστείας των Τανγκ πριν από 1500 χρόνια. Επίσης, θεωρεί ότι η Κίνα προσφέρει ένα εναλλακτικό μοντέλο σε κοινωνικό και οικονομικό επίπεδο από αυτό της Δύσης και των ΗΠΑ. Σε αυτό το μοντέλο δίνεται κατά τον Daokui Li⁶⁷ περισσότερη έμφαση στην κοινωνική πρόνοια, την κοινωνική ευημερία και την κοινωνική σταθερότητα παρά στην ατομική ελευθερία ενώ η αναβίωση της δυναστείας των Τανγκ θα προσφέρει στις διεθνείς σχέσεις την προοπτική της ειρήνης και της συνεργασίας.

Η ηγεμονική άνοδος της Κίνας

Η Κίνα αποτελεί τη δεύτερη μεγαλύτερη οικονομία παγκοσμίως, η οποία μάλιστα λειτουργεί κυριαρχικά και ηγεμονικά στο πλαίσιο των χωρών BRICS⁶⁸ (Βραζιλία, Ρωσία, Ινδία, Κίνα, Νότιος Αφρική), δεδομένου ότι αποτελεί συγχρόνως και τη μεγαλύτερη οικονομική δύναμη μεταξύ αυτών⁶⁹.

⁶⁵ *Does the 21st Century belong to China? Kissinger and Zakaria vs. Ferguson and Li, The Munk Debate on China, Toronto, ANANSI, 2011, chapter: The Munk Debate on China*

⁶⁶ *Does the 21st Century belong to China? Kissinger and Zakaria vs. Ferguson and Li, The Munk Debate on China, Toronto, ANANSI, 2011, chapter: The Munk Debate on China*

⁶⁷ *Does the 21st Century belong to China? Kissinger and Zakaria vs. Ferguson and Li, The Munk Debate on China, Toronto, ANANSI, 2011, chapter: The Munk Debate on China*

⁶⁸ BRICS: Brazil, Russia, India, China, South Africa.

⁶⁹ Οικονόμου, Γ., ο.π.

Εικόνα 2: Χάρτης της Κίνας⁷⁰

Σημειώνεται ότι, παρότι η πολιτειακή δομή της Κίνας είναι κομμουνιστική και υστερεί χαρακτηριστικά σε ζητήματα προστασίας ανθρωπίνων δικαιωμάτων, εντούτοις, μέσω της οικονομικής πολιτικής που ασκεί αφενός έχει καταφέρει να κυριαρχήσει στο διεθνές εμπόριο, με οικονομικούς εταίρους 124 χώρες, που αποτελούν την διεθνή αγορά των κινεζικών προϊόντων, σε αντίθεση με τις Η.Π.Α. που συναλλάσσονται σε πιο σταθερή βάση με μόνο 76 χώρες παγκοσμίως, εκτινασσόμενη από το 0,6% της μερίδας στη διεθνή εμπορική αγορά το 1977 στην απόλυτη εμπορική κυριαρχία το 2012. Παράλληλα, η οικονομική μεγέθυνση της Κίνας έχει συμβάλει και στη διαμόρφωση όρων ομαλότερης εσωτερικής κατάστασης, δεδομένου ότι έχει συμβάλει σημαντικά στην άνοδο του βιοτικού επιπέδου μεγάλου μέρους του πληθυσμού.

Στη σύγχρονη εποχή, διαπιστώνεται η ανακατανομή της ισχύος και η επιβεβαίωση του νόμου της ασύμμετρης ανάπτυξης υπέρ της Κίνας έναντι των Η.Π.Α.,

⁷⁰ Ezilon Maps, China Map – Political Map of China, <http://www.ezilon.com/maps/asia/china-maps.html>

παρότι ακόμα είναι γεγονός ότι η Κίνα πρέπει να διανύσει αρκετό ακόμα δρόμο για να προσεγγίσει τις Η.Π.Α. ως προς τις κύριες παραμέτρους που διαμόρφωσαν την παντοκρατορία τους⁷¹.

Είναι γεγονός ότι η Κίνα ουδέποτε ήταν μία χώρα αδιάφορης ισχύος, δεδομένων των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών της γνωρισμάτων, όπως η γεωγραφική της θέση, η τεράστια έκτασή της, οι φυσικοί πόροι που διαθέτει και ο υπερπληθυσμός της⁷². Όλα αυτά τα στοιχεία δυνητικά διαμόρφωναν τους όρους απόκτησης ισχύος στο διεθνές περιβάλλον, ωστόσο αυτό που έθεσε τις βάσεις για την αξιοσημείωτη άνοδο της Κίνας ήταν η υιοθέτηση εξωστρεφούς συμπεριφοράς και η στροφή προς την αγορά που υιοθετήθηκε από τον Deng Xiaoping το 1978, γεγονός που αποτέλεσε το εφαλτήριο για την ανάπτυξη των προϋποθέσεων απόκτησης πραγματικής ισχύος.

Πλέον, οι κύριοι πυλώνες της στρατηγικής της Κίνας αναλύονται στα εξής: α) διατήρηση της εσωτερικής της ευημερίας και ανάπτυξης έναντι οποιασδήποτε μορφής κοινωνικής αντίδρασης, β) υπεράσπιση της εθνικής της κυριαρχίας από εξωτερικές απειλές και κινδύνους και γ) ανάδειξη της σε ηγεμονική δύναμη, μέσω της απόκτησης γεωπολιτικής δύναμης⁷³.

Η Λαϊκή Δημοκρατία της Κίνας, όπως είναι η επίσημη ονομασία της χώρας, με έκταση 9.596.961 χμλ.² και πρωτεύουσα το Πεκίνο, αποτελεί την πολυπληθέστερη χώρα της Ανατολικής Ασίας και του κόσμου⁷⁴, αφού ο πληθυσμός της ανέρχεται στους 1.385,57 εκατομμύρια κατοίκους⁷⁵.

⁷¹ Οικονόμου, Γ., *Τα διλήμματα σε ΗΠΑ και Κίνα*, ο.π.

⁷² Οικονόμου, Γ., *Τα διλήμματα σε ΗΠΑ και Κίνα*, ο.π.

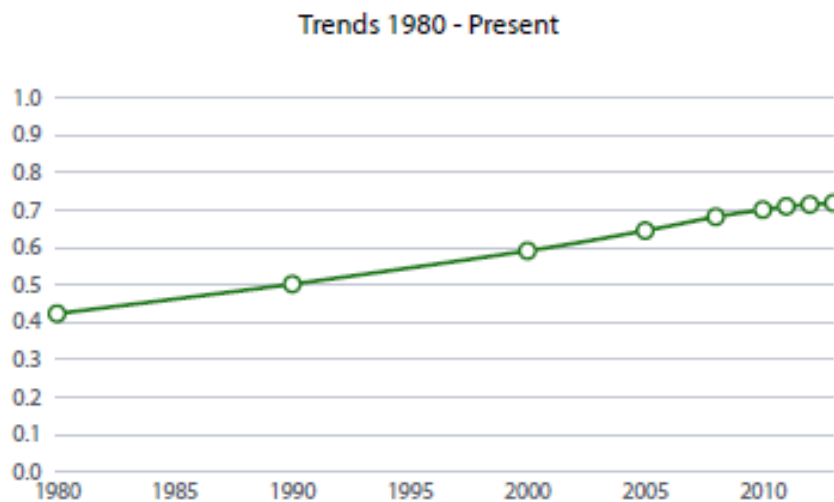
⁷³ Οικονόμου, Γ., *Τα διλήμματα σε ΗΠΑ και Κίνα*, ο.π.

⁷⁴ Η Κίνα μαζί με την Ινδία αποτελούν τις δύο πολυπληθέστερες χώρες του πλανήτη, ενώ και οι δύο μαζί αντιπροσωπεύουν το 1/3 του παγκόσμιου πληθυσμού, αν και η Ινδία αναμένεται μέχρι το 2035 να έχει ξεπεράσει την Κίνα σε πληθυσμό, λόγω του ρυθμού δημογραφικής αύξησης που κινείται στο 1,4%.

⁷⁵ <http://hdr.undp.org/en/countries/profiles/CHN> (Ανακτήθηκε 28 Αυγούστου, 2015).

Από κοινού με άλλες αναπτυσσόμενες χώρες⁷⁶ που ακολουθούν το δρόμο της οικονομικής μεγέθυνσης, η Κίνα αποτελεί έναν οικονομικό «γίγαντα» παγκοσμίως, ενώ έχει ως βασική της προτεραιότητα όπως αναφέρθηκε προηγουμένως, την οικονομική μεγέθυνση, την εξάλειψη της φτώχειας και την ενεργειακή της ασφάλεια. Παρότι παρουσιάζει υψηλό δείκτη οικονομικής μεγέθυνσης υστερεί χαρακτηριστικά σε άλλους τομείς του αναπτυξιακού φαινομένου, αφού διακρίνεται από ελλιπή πολιτική ανάπτυξη, προβλήματα φτώχειας, έντονες κοινωνικο-οικονομικές ανισότητες και ελλιπή ενεργειακή ασφάλεια.

Η Κίνα, παρά τα προβλήματα που προαναφέραμε, διακρίνεται από υψηλό δείκτη ανθρώπινης ανάπτυξης HDI (Human Development Index)⁷⁷, ο οποίος διαρκώς αυξάνεται. Η Κίνα βρίσκεται στην 91^η θέση επί συνόλου 187 κρατών, με HDI 0,719 το 2013 και 0,715 το 2012 (αύξηση κατά 2 θέσεις μεταξύ 2012 και 2013).

Εικόνα 3: Τάση διαρκούς αύξησης του Δείκτη Ανθρώπινης Ανάπτυξης (HDI) από το 1980 έως σήμερα⁷⁸

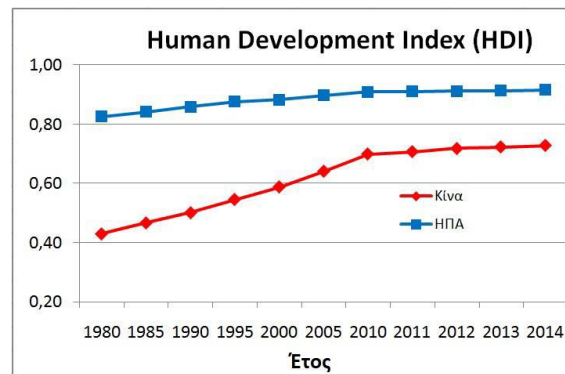
Η Κίνα αποτελεί μία ταχέως αναπτυσσόμενη⁷⁹ χώρα με μεσαίο κατά κεφαλήν εισόδημα⁸⁰ και υψηλό ρυθμό ανάπτυξης (9,2%), είναι η τρίτη μεγαλύτερη οικονομία

⁷⁶ Στην ίδια χορεία ανήκουν η Ινδία και η Βραζιλία.

⁷⁷ <http://hdr.undp.org/en/data> (Ανακτήθηκε 26 Αυγούστου, 2016).

⁷⁸ <http://hdr.undp.org/en/countries/profiles/CHN> (Ανακτήθηκε 28 Αυγούστου, 2016).

παγκοσμίως, μετά τις Η.Π.Α. και την Ε.Ε. ως ενιαία οικονομική ενότητα, αλλά και η ισχυρότερη χώρα-εξαγωγέας αγαθών. Συγκριτικά, αναφέρεται ότι μεταξύ του 1990 και του 2015 ο μέσος ρυθμός αύξησης του ΑΕΠ των ΗΠΑ ήταν 2.5% περίπου. Στη δεκαετία 2000-2009 παρουσίασε τα χαμηλότερα νούμερα με μέσο όρο 1.9%. Από την άλλη πλευρά, η Κίνα και η Ινδία παρουσίασαν τους ταχύτερους ρυθμούς ανάπτυξης με μέσο ρυθμό ανάπτυξης 9,9% και 6,8%, για την ίδια δεκαετία ήσαν 9.2% και 8.2%⁶².

Εικόνα 7: Δείκτης ανθρώπινης ανάπτυξης (Human Development Index, HDI/ 1990-2014, Κίνα-Η.Π.Α.Exports and imports (% of GDP)⁸¹

Η Κίνα είναι όμως μια χώρα γεμάτη αντιφάσεις. Η οικονομική της απελευθέρωση έχει εκτινάξει την επιχειρηματικότητα των Κινέζων αλλά η κυβέρνησή της εξακολουθεί να ελέγχει το μεγαλύτερο μέρος της οικονομίας μέσω των κρατικών επιχειρήσεων. Οι μεγαλουπόλεις της ανατολικής ακτής περιλαμβάνουν εντυπωσιακούς ουρανοξύστες ενώ οι δυτικές περιοχές εξακολουθούν να μοιάζουν με τριτοκοσμική χώρα. Πωλούνται

⁷⁹ Σύμφωνα με το *International Statistical Institute*, απαριθμούνται οι αναπτυσσόμενες χώρες που εντάσσονται σε αυτήν την κατηγορία βάσει του ετήσιου κατά κεφαλήν Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος (*Gross National Income, GNI*). Με βάση το κριτήριο αυτό, χώρες με Α.Ε.Π. λιγότερο από 11.905 δολάρια προσδιορίζονται ως αναπτυσσόμενες, όπως η Κίνα, αφού το ετήσιο κατά κεφαλήν εισόδημα της Κίνας ανέρχεται σε 4.300 δολάρια για το 2010, σε 5.000 δολάρια για το 2011, σε 5.870 για το 2012, σε 6.740 για το 2013 και σε 7.380 για το 2014, παρουσιάζοντας διαρκώς αυξητική τάση, χωρίς να ξεπερνά ωστόσο το οικονομικό κριτήριο που έχει τεθεί για την υπαγωγή της στις ανεπτυγμένες χώρες (βλ. σε: <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GNP.PCAP.CD>) (Ανακτήθηκε 28 Αυγούστου, 2015).

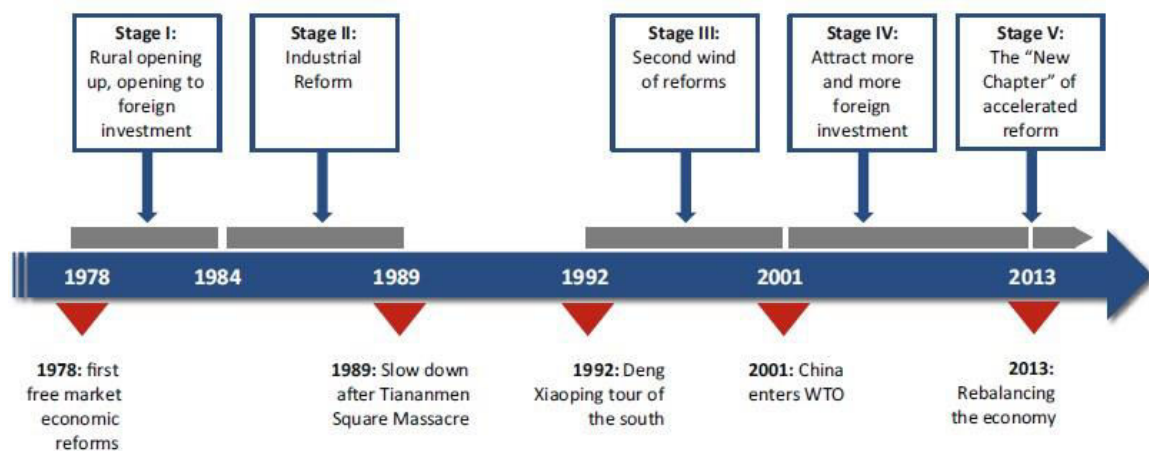
<http://www.isi-web.org/component/content/article/5-root/root/8759> (Ανακτήθηκε 28 Αυγούστου, 2015).

⁸⁰ <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ch.html> (Ανακτήθηκε 28 Αυγούστου, 2015).

⁸¹ <http://hdr.undp.org/en/data>

περισσότερα πολυτελή αυτοκίνητα στην Κίνα από οπουδήποτε αλλού στον κόσμο αλλά πάνω από 150 εκατομμύρια άνθρωποι εξακολουθούν να ζουν κάτω από το όριο της φτώχειας με μισθούς κάτω από 1.25\$ την ημέρα. Η Κίνα αντιμετωπίζει βέβαια προκλήσεις, καθώς το σημερινό μοντέλο ανάπτυξής της είναι ασύμμετρο προς τις εξαγωγές και μη βιώσιμο σε ένα περιβάλλον όπου αυξάνεται το κόστος των εισροών⁶².

Οι πρώτες οικονομικές αλλαγές ξεκίνησαν στα τέλη του '70 και αφορούσαν στην αγροτική από-κολεκτιβοποίηση με τη διάλυση των αγροτικών κοινοτήτων και την χορήγηση επιχειρηματικών αδειών για την εκκίνηση των επιχειρήσεων. Αμέσως μετά, μια περιοχή γύρω από το Shenzhen μετατράπηκε σε Ειδική Οικονομική Ζώνη παρέχοντας ευνοϊκές πολιτικές για το εμπόριο και τις επενδύσεις. Οι μεταρρυθμίσεις αυτές είχαν άμεση οικονομική επιτυχία ενώ και άλλες περιοχές κατά μήκος της νοτιο-ανατολικής ακτής άνοιξαν για ξένες επενδύσεις.

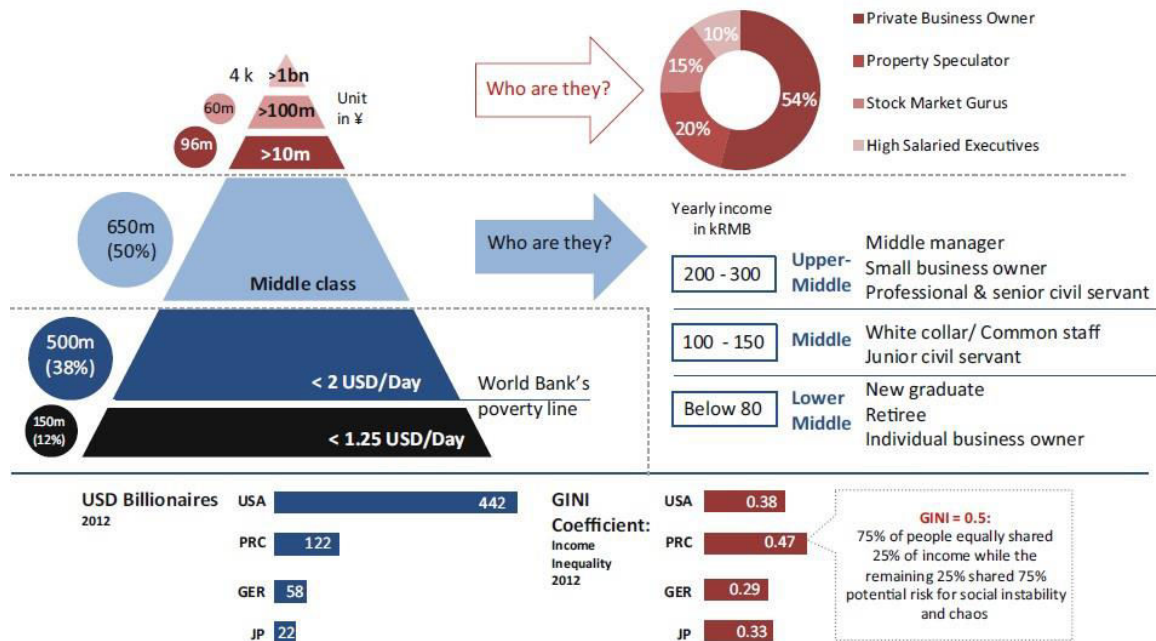

Εικόνα 4: Τα στάδια της οικονομικής ανάπτυξης της Κίνας⁸²

Οι ξένες επενδύσεις προέρχονταν αρχικά κυρίως από το Χονγκ Κονγκ ενώ οι περισσότερες βιομηχανίες παρέμειναν κρατικές. Ο Deng Xiaoping συνέχισε τις μεταρρυθμίσεις το 1992 με την περιοδεία του στο νότο. Οι σταδιακές μεταρρυθμίσεις

⁸² *Randau, H.R. & Medinskaya, O., China Business 2.0, Analyze the Economy, Understand the Society and Manage Effectively, Springer, 2015*

επέτρεψαν στην Κίνα να ελέγξει τις τοπικές οικονομικές επιτυχίες πριν την επέκταση στο σύνολο της χώρας. Πρωταρχικός στόχος ήταν η ενίσχυση της πολιτικής σταθερότητας. Οι επιτυχίες των μεταρρυθμίσεων νομιμοποίησαν την εξουσία του Κόμματος και ως το μέσο για τη διατήρηση του ελέγχου του κράτους. Παρόλο που το μερίδιο των κρατικών επιχειρήσεων συρρικνώθηκε σημαντικά, η ηγεσία διατήρησε τον έλεγχο στρατηγικών βιομηχανιών. Το 1990 η Κίνα είχε μια εντυπωσιακή οικονομική ανάπτυξη. Οι μεταρρυθμίσεις μετατοπίστηκαν από το νότο προς τις εσωτερικές επαρχίες, Σαγκάη και το Δέλτα του Yangtze. Η οικονομική ανάπτυξη της Κίνας συνέχισε την ανοδική πορεία της. Το ΑΕΠ της τριπλασιάζεται από το 2000 έως το 2010. Το 2001 η αποδοχή της Κίνας στον Παγκόσμιο Οργανισμό Εμπορίου σηματοδότησε μια νέα εποχή, κάνοντας στροφή στο εξωτερικό εμπόριο και επιταχύνοντας τις εισροές ξένων επενδύσεων. Μέχρι το 2003 η Κίνα είχε γίνει ο μεγαλύτερος αποδέκτης άμεσων ξένων επενδύσεων. Οι επιχειρηματικές επενδύσεις ιδιαίτερα στη βιομηχανική παραγωγή και τα ακίνητα παρέμειναν οι σημαντικότεροι τομείς και η κινητήριος δύναμη της ανάπτυξης. Ωστόσο, η εγχώρια ζήτηση μειώθηκε από 46% το 2000 σε 34% του ΑΕΠ το 2012 κάτι το οποίο μπορεί να αποδειχθεί ιδιαίτερα περίπλοκη υπόθεση ιδιαίτερα σε συνδυασμό με τα πολύπλοκα κοινωνικά προβλήματα. Τις προηγούμενες δεκαετίες εκατοντάδες εκατομμύρια Κινέζοι οδηγήθηκαν στη φτώχεια σε μια ολοένα και πιο αστικοποιημένη κοινωνία. Η ταχεία ανάπτυξη δημιούργησε επίσης τεράστιες ανισότητες μεταξύ των κατοίκων της καθώς και σημαντικές διαφορές μεταξύ των περιφερειών της. Η κυβέρνηση θα πρέπει να υιοθετήσει περαιτέρω μεταρρυθμίσεις για να μπορέσει να κλείσει τα κενά και τις ανισότητες μεταξύ των περιφερειών και των κοινωνικών της τάξεων. Η μεταρρυθμιστική ατζέντα λέγεται ότι θα στραφεί στα δικαιώματα γης, κάτι που θα επηρεάσει σημαντικά τον αγροτικό πληθυσμό, τις εσωτερικές και εξωτερικές μεταναστευτικές ροές και την κατανομή του εισοδήματος. Επίσης θα περιλαμβάνει την ανάπτυξη του γιουάν ως διεθνές νόμισμα, πίεση στην αγορά εργασίας και το σύστημα κοινωνικής πρόνοιας. Αναμένεται να κινηθεί και προς τις νέες και προηγμένες τεχνολογίες με έμφαση στην χρήση εναλλακτικών πηγών ενέργειας, την αποδοτικότερη χρήση της ενέργειας και τις «ευφυείς» υποδομές μεταφορών μαζί με την εκτεταμένη χρήση των ηλεκτρονικών μέσων. Το διαδίκτυο επίσης γίνεται ολοένα και πιο σημαντικό στην κινεζική κοινωνία⁶².

Εικόνα 5: Κατανομή Πλούτου: Ετήσιο κατά κεφαλήν διαθέσιμο εισόδημα το 2012 σε εθνικό επίπεδο (Xinhua, OECD, World Bank, National Bureau of Statistic, Forbes, Hurun report, China Statistical Yearbook)⁶²

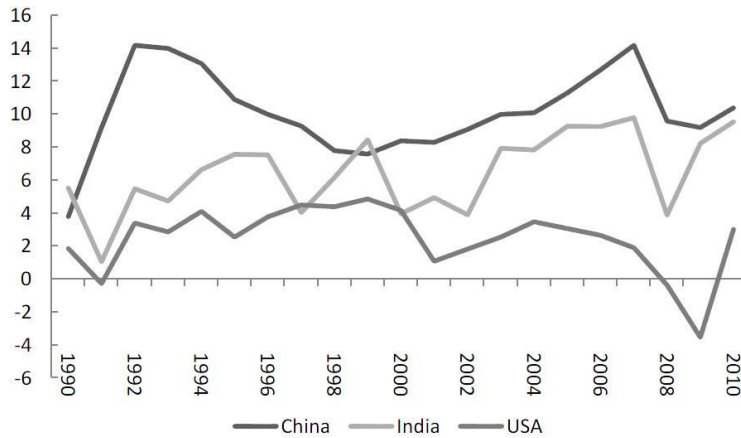
Ο στρατιωτικός προϋπολογισμός της Κίνας ήταν ο δεύτερος μεγαλύτερος το 2013. Οι στρατιωτικές δαπάνες έχουν αυξηθεί εκθετικά τα τελευταία χρόνια (1995:20.9, 2000:33.5, 2005:64.7 και 2013:166), και θα συνεχίσουν να αυξάνονται με ταχείς ρυθμούς, ωστόσο εξακολουθούν να υστερούν έναντι των ΗΠΑ η οποία δαπανά περισσότερο από τέσσερις φορές παραπάνω. Από την άποψη του στρατιωτικού προσωπικού, η Κίνα διαθέτει σαφώς τον μεγαλύτερο σε αριθμό. Η Κίνα επίσης κατέχει το μεγαλύτερο πόσο συναλλαγματικών αποθεμάτων στον κόσμο (3.7 τρις \$ το 2013). Περίπου το 60% αυτών των αποθεμάτων είναι σε \$⁶².

Η Κίνα είναι ο μεγαλύτερος καταναλωτής ενέργειας παγκοσμίως. Στο παρελθόν η Κίνα ήταν από τους σημαντικότερους εξαγωγείς πετρελαίου και άνθρακα αλλά πλέον καταφεύγει ολοένα και περισσότερο στις εισαγωγές για να καλύψει τις ανάγκες τις σε φυσικούς πόρους. Οι τεράστιες ενεργειακές απαιτήσεις της Κίνας μπορεί να παρεμποδίσουν μελλοντικά την οικονομική της ανάπτυξη. Η κυβέρνηση, σε κάποιο βαθμό, έχει προωθήσει την μείωση της «ενεργειακής έντασης» (ενεργειακή κατανάλωση ανά μονάδα ΑΕΠ) αλλά η κατανάλωση σε απόλυτους αριθμούς συνεχίζει να βαίνει

αυξανόμενη. Αν και η Κίνα είναι από τους μεγαλύτερους παραγωγούς αργού πετρελαίου, λόγω του πληθυσμού της και της αύξησης κατανάλωσης του πετρελαίου, οι πόροι είναι πολύ περιορισμένοι για να έχει η Κίνα αυτάρκεια, με αποτέλεσμα να εισάγει μεγάλες ποσότητες πετρελαίου από χώρες της Μέσης Ανατολής και της Αφρικής. Για να μειώσουν τις εισαγωγές τους σε βενζίνη, ντίζελ, τζετ καύσιμο οι εθνικές εταιρείες πετρελαίου απέκτησαν διεθνή αποθεματικά, δημιούργησαν κοινές επιχειρήσεις με τους κατόχους των πόρων και ενθάρρυναν την αγορά διύλισης πετρελαίου. Η ηλεκτρική παραγωγή της Κίνας εξακολουθεί να βασίζεται στα ορυκτά καύσιμα και κυρίως τον άνθρακα. Η Κίνα είναι ο μεγαλύτερος καταναλωτής άνθρακα (καταναλώνει σχεδόν το ήμισυ παγκοσμίως). Και εδώ παρά την έντονη δραστηριότητα στην εγχώρια παραγωγή, η κατανάλωση υπερβαίνει την παραγωγή σημαντικά καθιστώντας την Κίνα τον δεύτερο μεγαλύτερο εισαγωγέα παγκοσμίως. Η Κινεζική κυβέρνηση έχει θέσει σε εφαρμογή διάφορα μέτρα για την μείωση της εξάρτησης της χώρας σε άνθρακα με σαφή στροφή στην πυρηνική ενέργεια αφού ο στόχος της είναι να την διπλασιάσει μέχρι το 2020. Η κυβέρνηση έχει δώσει επίσης προτεραιότητα στην ανάπτυξη του φυσικού αερίου και των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας. Η Κίνα είναι ήδη ο μεγαλύτερος επενδυτής στον κόσμο στις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας όπου σε μεγάλο βαθμό είναι υδροηλεκτρική (κατέχει το μεγαλύτερο υδροηλεκτρικό σταθμό στον κόσμο, το Φράγμα των Τριών Φαραγγιών). Η Κίνα είναι επίσης ο παγκόσμιος ηγέτης στην αιολική και ηλιακή ενέργεια.

Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, η Κίνα δεν διαθέτει τους φυσικούς πόρους που χρειάζεται για να τροφοδοτήσει την παραγωγή και την ανάπτυξή της. Γενικά η χαμηλή αποδοτικότητα των φυσικών της πόρων αλλά και τα σοβαρά περιβαλλοντικά ζητήματα επιδεινώνουν την κατάσταση. Η κινεζική ζήτηση σε φυσικούς πόρους έχει διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στην αύξηση των τιμών παγκοσμίως και έχει οδηγήσει στην οικονομική έκρηξη χωρών με πλούσια κοιτάσματα φυσικών πόρων όπως η Αυστραλία, κάποιες αναδυόμενες οικονομίες στην Αφρική και τη Λατινική Αμερική. Ωστόσο, η Κίνα είναι πλούσια σε μέταλλα σπανίων γαιών (όπως το αντιμόνιο, το βανάδιο και τον ψευδάργυρο). Αυτές οι εξαγωγές την βοηθούν στην άμβλυνση των ελλειμμάτων σε άλλους φυσικούς πόρους. Η κινεζική κυβέρνηση επιδοτεί άμεσα τους σπόρους καλλιέργειας (σιτάρι, ρύζι, καλαμπόκι, σόγια) και τις αγορές για αγροτικά μηχανήματα.

Ενθαρρύνει επίσης τα αγροτικά δάνεια. Με αυτά τα μέτρα προσπαθεί να ενισχύσει τη γεωργική παραγωγή και να αυξήσει τα εισοδήματα των αγροτών. Αυτό συχνά προκαλεί τεχνητά χαμηλές τιμές στα βασικά προϊόντα και υποστηρίζει τον εξαγωγικό προσανατολισμό της βιομηχανίας. Αυτό όμως οδηγεί σε κακή αποδοτικότητα των πόρων η οποία μπορεί να φανεί επί παραδείγματι από το ποσοστό των ορυκτών καυσίμων και της κατανάλωσης ενέργειας ως προς το ΑΕΠ. Το κόστος εργασίας αυξάνεται με αποτέλεσμα οι παραγωγοί της Κίνας να αντιμετωπίζουν πλέον πρόβλημα στη διατήρηση των πλεονεκτημάτων από πλευράς κόστους του παρελθόντος. Οι στόχοι που έχουν θέσει για την καλύτερη αποδοτικότητα της ενέργειας και η αποφυγή περαιτέρω αύξησης της περιβαλλοντικής μόλυνσης θα οδηγήσει σε εκ νέου μεταρρυθμίσεις στο μέλλον αλλά κατά πάσα πιθανότητα θα οδηγήσει και τις τιμές των βασικών αγαθών σε πραγματικά επίπεδα. Η κυβέρνηση της Κίνας κατανοεί ότι η συνεχής ανάπτυξη εξαρτάται από μια σταθερή και προσιτή πρόσβαση σε φυσικούς πόρους τους οποίους η χώρα δεν μπορεί να διαθέσει εξ ολοκλήρου, και για αυτό έχει συνάψει ισχυρές εξωτερικές σχέσεις με χώρες πλούσιες σε αποθέματα στην Αφρική, Νοτιοανατολική Ασία, Αυστραλία και τη Μέση Ανατολή. Οι χώρες αυτές έχουν βρεθεί στη θέση να πωλούν τους διαθέσιμους πόρους τους σε υψηλές τιμές, ενώ παράλληλα εισάγουν τα αγαθά της Κίνας και έχουν πρόσβαση στην κινεζική αγορά για τα δικά τους εγχώρια προϊόντα. Πολλές ανεπτυγμένες χώρες, βλέπουν την διαρκώς αυξανόμενη δύναμη της Κίνας με σκεπτικισμό επικαλούμενες την εξωτερική πολιτική της Κίνας προς αυτές τις χώρες αλλά και τις εδαφικές της απαιτήσεις. Οι ισχυρισμοί της για τη Νότια Σινική Θάλασσα (South China Sea) επηρεάζει άμεσα τις Φιλιππίνες και το Βιετνάμ. Η αναζήτηση θαλασσών για αλιεία από την Κίνα θέτει ερωτήματα για την τήρηση των διεθνών υποχρεώσεων από μέρος της. Η κυβέρνηση προσπαθεί να ανατρέψει αυτό το κλίμα προωθώντας τη λεγόμενη «ήπια» ισχύ. Προωθεί και χρηματοδοτεί πολλά έργα υποδομής και προγράμματα υποτροφιών σε κινεζικά πανεπιστήμια για τους εμπορικούς εταίρους της.

Εικόνα 6: Ετήσιος % ρυθμός ανάπτυξης του GDP Κίνας, Ινδίας και ΗΠΑ⁸³

Είναι γεγονός ότι οι υλικές δυνατότητες μιας χώρας όπως επί παραδείγματι οι ενεργειακές συναλλαγές της, η προστασία και η ασφάλεια των θαλασσιών διαύλων της, η στρατιωτική της ισχύ και η τεχνολογική της αρτιότητα, όπως και η επάρκειά της σε φυσικούς πόρους, μπορούν να μετατραπούν σε status ισχύος. Η επιρροή υπό αυτήν την πλευρά εξαρτάται όμως και από τις αντιλήψεις των υπολοίπων παικτών και την ικανότητα της εν λόγω χώρας να διαμορφώσει αυτές τις εντυπώσεις προς το εθνικό της όφελος.

Οι προβλέψεις για το 2030 θέτουν την Κίνα να υπερβαίνει σε ΑΕΠ τις ΗΠΑ^{84,85} Ωστόσο οι Κινέζοι θα πρέπει να διανείμουν αυτό το ΑΕΠ σε περισσότερους ανθρώπους από ότι στις ΗΠΑ, με αποτέλεσμα να διατηρούν οι ΗΠΑ την πρωτιά στο κατά κεφαλήν εισόδημα. Από την άλλη μεριά, ενώ οι μελετητές συχνά χρησιμοποιούν το δείκτη του ΑΕΠ ως τον πιο αντιπροσωπευτικό παράγοντα ισχύος ενός κράτους σε διεθνές επίπεδο, υποθέτοντας ότι υψηλός δείκτης του ΑΕΠ μεταφράζεται σε μεγαλύτερη επιρροή, αυτή η συσχέτιση έχει κατά βάση μόνο μερική εγκυρότητα όπως εξάλλου αποδεικνύεται από την περίπτωση της Ε.Ε. και της Ιαπωνίας. Είναι αλήθεια βέβαια ότι συνήθως, υψηλοί δείκτες ΑΕΠ υποδηλώνουν ελκυστικές αγορές, ανταγωνιστικές επιχειρήσεις, υψηλό

⁸³ Rauch C. & Wurm I., *Making the world safe for power transition – Towards a conceptual combination of power transition theory and hegemony theory*, *Journal of Global Faultlines*, 1(1), 2013, pp. 50-69

⁸⁴ National Intelligence Council(CIN), “*Global Trends 2030:Alternative Worlds*”, December 2012,p.iv

⁸⁵ Δελτίο τύπου της PWC,19 Φεβρουαρίου 2015, σελ.1-6

βαθμό αγοραστικής αξίας, κατανάλωσης και οικονομικής ευημερίας ωστόσο δεν θα πρέπει να συμπεραίνει κανείς ότι ένας αυξανόμενος ρυθμός του ΑΕΠ μιας χώρας θα έχει αυτόματα ως αποτέλεσμα την ανέλιξή της στη σειρά κατάταξης ισχύος⁸⁶. Είναι, όμως, χαρακτηριστικό ότι η Κίνα έχει εκδηλώσει ήδη τις τάσεις της για επέκταση στην Νότια και Ανατολική Σινική Θάλασσα, υιοθετεί μη συμβατικές πρακτικές στην Αφρική και τη Λατινική Αμερική, προσφέροντας στις αναπτυσσόμενες χώρες εναλλακτικές προτάσεις συνεργασίας έναντι των Η.Π.Α., ενώ παράλληλα έχει αποκτήσει ευρύτατη επιρροή στα διεθνή φόρα, ιδίως στους διεθνείς οργανισμούς, διαμορφώνοντας όρους αναδιάρθρωσης του παγκοσμίου status quo.

Η πιθανότητα επικείμενης απόλειας της ηγεμονίας από τις Η.Π.Α.

Το πλέον κρίσιμο ερώτημα που τίθεται ως προς την κυριαρχία σε παγκόσμιο επίπεδο είναι ο τρόπος ανάληψης της ηγεμονίας, αν δηλαδή η μετάβαση από ένα ηγεμονικό σύστημα σε άλλο διέρχεται μέσα από την άσκηση βίας, με πολεμικές συγκρούσεις, ή με ειρηνικά μέσα⁸⁷.

Κρίσιμος παράγων για να επιχειρήσουμε μία απάντηση στο ζήτημα αυτό δίνεται από τα τεκταινόμενα αυτή τη στιγμή στην Ανατολική Ασία, αφού κυρίως σε αυτόν τον γεωγραφικό χώρο διεξάγεται το παιχνίδι για την υπεροχή. Κύριοι δε αντίπαλοι στη μάχη αυτή είναι οι Η.Π.Α. και η Κίνα, ώστε να τίθεται το ερώτημα εάν θα ακολουθήσει μία φάση ηγεμονικής μετάβασης σε διεθνές επίπεδο⁸⁸.

Ένα τέτοιο ενδεχόμενο θα εξαρτηθεί από παράγοντες που επηρεάζουν τις εξελίξεις στην ευρύτερη περιοχή. Στους παράγοντες αυτούς συμπεριλαμβάνεται η υφιστάμενη κατάσταση ως προς την ισχύ των διεθνώς δρώντων, η στρατηγική που επιδιώκει να πετύχει η Κίνα, η εξέλιξη της οικονομικής αλληλεξάρτησης στην Ασία, η

⁸⁶ *Kremer, J.F., Is GDP a viable indicator to measure power shifts?, Annual Convention of the International Studies Association (ISA), Montreal, 2011*

⁸⁷ *Οικονόμου, Γ., ο.π.*

⁸⁸ *Οικονόμου, Γ., ο.π.*

ταχύτητα των ενεργειών και η χρονική τοποθέτηση των στρατηγικών βημάτων των εμπλεκομένων, καθώς και το επίπεδο δημοκρατικής νομιμοποίησης αυτών⁸⁹.

Ως προς το ζήτημα του χρόνου, υποστηρίζονται δύο θέσεις. Κατά τη μία άποψη, η Κίνα κερδίζει έδαφος σταδιακά και ο χρόνος λειτουργεί υπέρ της, ενώ κατά άλλη άποψη ο χρόνος που μεσολαβεί επιτρέπει τη δυνατότητα συνεργασίας μεταξύ Κίνας και Η.Π.Α.⁹⁰. Είναι πάντως γεγονός ότι η Κίνα, μέχρι στιγμής, έχει επιδείξει επεκτατικές και επιθετικές τάσεις, ιδίως προς τις γειτνιάζουσες χώρες⁹¹, το οποίο προκύπτει ξεκάθαρα από τις συνοριακές διαφορές που έχει με το Βιετνάμ και τις Φιλιππίνες στη Νότια Σινική Θάλασσα (South China Sea), στο πλαίσιο των οποίων έχουν λάβει χώρα βίαιες συγκρούσεις, και με την Ιαπωνία για τις Νήσους Senkaku/Diaoyu⁹². Είναι δε γεγονός ότι το δεύτερο αυτό μέτωπο συγκρούσεων είναι πιο επικίνδυνο, αφού συνδέεται με την ιστορική αντιπαλότητα των δύο χωρών ήδη από τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο αλλά και τον ασίγηστο εθνικισμό που διέπει και τις δύο, ώστε να αναμένεται ως αναπόδραστο αποτέλεσμα η σύγκρουσή τους εκ νέου, χωρίς μάλιστα να διαφαίνεται κάποιος μηχανισμός και πολιτική βούληση συμβιβασμού και επίλυσης των συγκρουόμενων συμφερόντων. Αντιθέτως, στην περίπτωση της Ιαπωνίας και δεδομένης της αδιαμφισβήτητης στρατιωτικής υπεροχής έναντι των λοιπών χωρών της Νοτιοανατολικής Ασίας, η Κίνα είναι πιο εύκολο να καταφέρει το συμβιβασμό των αντιπάλων της και την καθυπόταξή τους, ιδίως με τη βοήθεια της ASEAN (Association of Southeast Asian Nations), που μπορεί να διαδραματίσει ρόλο διαμεσολαβητή και η οποία ελέγχεται από την Κίνα⁹³.

Η έντονη αυτή δραστηριότητα της Κίνας⁹⁴ στην ασιατική ήπειρο έχει, όπως ήταν φυσικό, προκαλέσει την ανησυχία των Η.Π.Α., οι οποίες διαπιστώνουν ότι χάνουν

⁸⁹ Οικονόμου, Γ., ο.π.

⁹⁰ Οικονόμου, Γ., ο.π.

⁹¹ Συνορεύει με 14 κράτη: Βιετνάμ, Λάος, Βιρμανία, Ινδία, Μπουτάν, Νεπάλ, Πακιστάν, Αφγανιστάν, Τατζικιστάν, Κιργιζία, Καζακστάν, Ρωσία, Μογγολία και Βόρεια Κορέα.

⁹² Οικονόμου, Γ., ο.π.

⁹³ Οικονόμου, Γ., ο.π.

⁹⁴ Οικονόμου, Γ., ο.π.

σταδιακά έδαφος, κυρίως εξαιτίας του οικονομικού ανοίγματος της αγοράς της Κίνας προς τις χώρες της Ασίας, με αποτέλεσμα οι Η.Π.Α. να χάνουν εμπορικούς εταίρους και τη στρατηγική τους υπεροχή στην περιοχή. Παράλληλα, οι στρατιωτικού χαρακτήρα κινήσεις της Κίνας δεν μένουν απαρατήρητες από τις Η.Π.Α., με αποτέλεσμα να διασαλεύεται η ισορροπία και η στρατιωτική υπεροχή τους και στο χώρο του Δυτικού Ειρηνικού. Η κύρια όμως πηγή προβληματισμού και ο βασικός παράγων που έχει οδηγήσει σε ασύμμετρη ανισορροπία στην περιοχή είναι η οικονομία, αφού η ραγδαία οικονομική μεγέθυνση που παρουσιάζει τα τελευταία χρόνια ασκεί επίδραση και στην πολιτική και διπλωματική υπεροχή της Κίνας στο διεθνές πολιτικό στερέωμα. Έτσι, η Κίνα αποτελεί αναπτυξιακό εταίρο για σειρά κρατών, με την παροχή οικονομικής βοήθειας σε άλλα κράτη. Είναι δε χαρακτηριστικό ότι ακόμα η Αυστραλία αποτελεί το μεγαλύτερο εμπορικό εταίρο της Κίνας και επιδιώκει την ανάπτυξη καλών σχέσεων με την Κίνα, ενόψει της διαφαινόμενης κυριαρχίας της Κίνας στην περιοχή, με στόχο την προστασία των δικών της εμπορικών συμφερόντων.

Είναι αναμφίβολο ότι η οικονομία συνιστά κομβικό παράγοντα στην αντιπαράθεση που έχει αναπτυχθεί μεταξύ Η.Π.Α. και Κίνας, χωρίς ωστόσο να αποτελεί τον μοναδικό παράγοντα, αφού εξίσου σημαντικός είναι, στην προκειμένη περίπτωση, και ο παράγων της επιδίωξης στρατηγικών και πολιτικών συμφερόντων επικυριαρχίας⁹⁵. Κυρίαρχος πάντως είναι ο ρόλος που διαδραματίζει η οικονομία, αφού είναι χαρακτηριστικό ότι ως μέσο διατήρησης της ηγεμονίας τους στην Ασία και αποτροπής περαιτέρω ανόδου της Κίνας, οι Η.Π.Α. προάγουν την πολιτική ίδρυσης ενός νέου οργανισμού εμπορίου, του “Trans-Pacific Partnership” (TPP, Trans-Pacific Στρατηγική Οικονομική Εταιρική Σχέση), που αποσκοπεί στον περιορισμό της οικονομικής-εμπορικής ανόδου της Κίνας, με την επιβολή κανόνων που πρέπει να διέπουν το διεθνές εμπόριο, αλλά και τη διατήρηση της πρωτοκαθεδρίας των Η.Π.Α., με τη δόμηση των κανόνων σύμφωνα με τα συμφέροντα των αμερικανικών βιομηχανιών.

⁹⁵ Οικονόμου, Γ., ο.π.

Άλλοι σημαντικοί παράγοντες που παίζουν ρόλο στην άσκηση δύναμης σε διεθνές επίπεδο είναι η γλώσσα, η εκπαίδευση και η τεχνολογία. Σε αυτούς τους τομείς η Κίνα υστερεί έναντι των ΗΠΑ. Η δομή της κινεζικής γλώσσας αλλά και της τεχνολογίας της δεν βοηθούν στην επιρροή της Κίνας στο διεθνές σύστημα. Εφευρέσεις όπως το Facebook, η Google, το Twitter προέρχονται από τις ΗΠΑ. Επίσης, ανάμεσα στα 25 καλύτερα πανεπιστήμια παγκοσμίως, μόνο ένα είναι κινεζικό ενώ στην πλειοψηφία τους είναι αμερικάνικα. Από την πλευρά της κουλτούρας, ο Z. Brzezinski έθεσε το θέμα πολύ σωστά: «ότι κι αν σκέφτεται κανείς για τις αισθητικές αξίες των ΗΠΑ, η μαζική τους κουλτούρα ελκύει σαν μαγνήτης, ιδιαίτερα την παγκόσμια νεολαία»⁹⁶.

Προς ένα πολυπολισμό και ένα πολυπολικό σύστημα;

Κατά τον Hobsbawm⁹⁷, δεν υπήρχε πάντα μια ηγεμονική δύναμη. Μέχρι τον 18^ο αιώνα δεν ετίθετο καν το θέμα παγκόσμιας ηγεμονίας αλλά ακόμα και μετέπειτα καμία χώρα δεν προσπάθησε να δράσει με αυτό τον ισχυρισμό με εξαίρεση τις ΗΠΑ προς τα τέλη του 20^{ου} αιώνα. Ενώ η βρετανική ηγεμονία ήταν ισχυρή από οικονομικής και πολιτικής άποψης και ίσως και στρατιωτικής διότι κατείχε τον ισχυρότερο στόλο παγκοσμίως, δεν είχε ως στόχο την οργάνωση ολόκληρου του κόσμου διότι είχε επίγνωση ότι δεν ήταν αρκετά ισχυρή για να το κάνει. Οι Βρετανοί, ακόμη και στο απόγειο της ισχύος τους, δεν προσπάθησαν να αλλάξουν τον κόσμο παρά να τον οργανώσουν κατά τα συμφέροντά τους. Μια βασική τους επιδίωξη ήταν να σταματήσουν οποιαδήποτε άλλη δύναμη από το να επικυριαρχήσει στον κόσμο. Οι Βρετανοί κατά τον Hobsbawm επεδίωξαν την ισορροπία των δυνάμεων επικεντρώνοντας τις προσπάθειές τους στον έλεγχο των θαλασσών και στην κατοχή ορισμένων περιοχών του κόσμου που είχαν κρίσιμη σημασία για την επίτευξη των στόχων τους όπως το Γιβραλτάρ, τη Μάλτα, τα νησιά Φώκλαντς και άλλες νήσοι⁹⁸. Οι Βρετανοί προέβησαν σε αποικιοποιήσεις και άλλες μορφές ηγεμονικής κυριαρχίας (Ινδία, Δυτική Αφρική και Μέση Ανατολή) όταν

⁹⁶ Z. Brzezinski, *Η μεγάλη σκακιέρα, Η Αμερικανική υπεροχή και οι γεωστρατηγικές της επιταγές*, Εκδόσεις Α.Α. Λιβάνη, Αθήνα, 1998

⁹⁷ E. Hobsbawm, *ο.π.*, σελ.64-65

⁹⁸ E. Hobsbawm, *ο.π.*, σελ.69

δεν μπορούσαν να κάνουν αλλιώς. Από την πλευρά τους, οι Αμερικανοί από το 1800 ουδέποτε σκέφτηκαν ως αποικιοκράτες εκτός των ορίων της Βόρειας Αμερικής, αλλά επεδίωξαν να έχουν υπό την επιρροή τους διάφορα κράτη της Λατινικής Αμερικής. Αυτό όμως άλλαξε προς τα μέσα του 20^{ου} αιώνα. Οι Βρετανοί λοιπόν γνώριζαν καλά τα όριά τους ενώ οι Αμερικανοί καταλήφθηκαν από μεγαλομανία καθώς θεωρούσαν ότι μπορούσαν να κάνουν τα πάντα αρχικά στο ημισφαίριό τους και μετά παγκοσμίως. Οι Αμερικανοί δεν είχαν παγκόσμια πολιτική τον 19^ο αιώνα παρά μόνο ημι-σφαιρική πολιτική. Ωστόσο, τον 20^ο αιώνα οι Αμερικανοί επέκτειναν την άποψη της ηγεμονίας τους σε ολόκληρο τον πλανήτη. Ο 20^{ος} αιώνας ήταν αμερικανικός διότι βασίστηκε κυρίως στην τεράστια υπεροχή και τον δυναμισμό της οικονομίας της. Στη δεκαετία του '20 κατείχε το 40% της συνολικής παγκόσμιας βιομηχανικής παραγωγής. Έχασε μέρος από αυτήν την δύναμη κατά την Μεγάλη Ύφεση αλλά ανέκαμψε μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο. Άλλοι παράγοντες που ενίσχυσαν τη θέση των ΗΠΑ ήταν το αμερικάνικο πρότυπο επιχείρησης και επιχειρηματικής οργάνωσης καθώς και η πολιτιστική της ηγεμονία ιδιαίτερα από πλευράς λαϊκής κουλτούρας⁹⁹. Ωστόσο, η αμερικανική πορεία φτάνει στο τέλος της. Αναμένεται να είναι μικρότερη δημογραφικά, ενώ κατέχει ήδη μικρότερο μερίδιο στην παγκόσμια παραγωγή. Εξακολουθεί βέβαια να διατηρεί τον έλεγχο ενός σημαντικού μέρους της παγκόσμιας οικονομίας αλλά με τη γενικευμένη βιομηχανοποίηση μεγάλων περιοχών του πλανήτη, η σχετική της δύναμη θα μειωθεί. Ωστόσο οι ΗΠΑ θα εξακολουθήσουν να παραμένουν μια μείζονα δύναμη.

Η παγκοσμιοποίηση αποτελεί διαδικασία που δεν μπορεί εύκολα να εφαρμοστεί στην πολιτική. Η παγκοσμιοποιημένη οικονομία και η παγκοσμιοποιημένη τεχνολογία και επιστήμη δεν είναι αρκετές για την πολιτική παγκοσμιοποίηση διότι ο κόσμος παραμένει πλουραλιστικός και διαιρεμένος σε εδαφικά κράτη¹⁰⁰. Στην σημερινή κατάσταση υπάρχει η συνύπαρξη δυο διαφορετικών συστημάτων, αυτό της οικονομίας και της πολιτικής. Η δυνατότητα ενιαίας παγκόσμιας εξουσίας που θα επιτελεί

⁹⁹ E. Hobsbawm, *ο.π.*, σελ.62-63

¹⁰⁰ E. Hobsbawm, *ο.π.*, σελ.58-59

αποτελεσματικά πολιτικό και στρατιωτικό ρόλο κατά τον Hobsbawm¹⁰¹ απλώς σήμερα δεν υπάρχει.

Ο 21^{ος} αιώνας πιθανότατα δεν θα είναι καμίας δύναμης. Ο κόσμος έγινε πολύ μεγάλος και πολύ πολύπλοκος για να μπορέσει να τον κυριαρχήσει κάποια δύναμη ή κράτος εξολοκλήρου¹⁰². Η Ινδία μπορεί να είναι μια περιφερειακή δύναμη, αλλά όπως έχει επισημάνει ο E. Hobsbawm¹⁰³, υπόσχεται πολλά διότι κυρίως διαθέτει, σε σύγκριση με την Κίνα, αυθεντικότητα στα πεδία της τεχνολογίας, της έρευνας και της διάνοησης. Η Ινδία θα έχει ένα λαμπρό μέλλον, κατά το περισσότερο από κάθε άλλη χώρα της Άπω Ανατολής. Ωστόσο εμφανίζει δυσκολίες στη δομή του κράτους από διοικητική και πολιτική σκοπιά.

Από τη άλλη πλευρά, η επινόηση και η επένδυση της Ρωσίας στην Ευρασιατική Οικονομική Ένωση αναδεικνύει τον ρόλο που θέλει να διαδραματίσει η Ρωσία στην παγκόσμια οικονομική σκακιέρα. Η ένωση αυτή συνασπίζει τις χώρες Ρωσία, Λευκορωσία, Καζακστάν, Αρμενία και Κιργισία με συνολικό αριθμό 176 εκατομμυρίων ανθρώπων, που συγκεντρώνουν το 20% των παγκόσμιων κοιτασμάτων αερίου και το 15% των παγκόσμιων κοιτασμάτων πετρελαίου. Ο όγκος των μεταξύ τους εμπορικών συναλλαγών φθάνει τα 66 δις δολάρια – έχοντας αυξηθεί κατά 50% την προηγούμενη τριετία, οπότε λειτούργησε το πρόδρομο σχήμα της Τελωνειακής Ένωσης – ενώ το ΑΕΠ τους έφτασε αθροιστικά το 2014 τα 4,1 τρις δολάρια.. Η Ευρασιατική Ένωση καλύπτει την μετακίνηση εργαζομένων και τους τομείς του τουρισμού, των κατασκευών και της λιανικής – με στόχο την απελευθέρωση άλλων 40 τομέων, την εναρμόνιση των νομοθεσιών και τη δημιουργία Ευρασιατικής «Κομισιόν», Συμβουλίου, Δικαστηρίου και Ενιαίας Χρηματοπιστωτικής Εποπτικής Αρχής μέχρι το 2020. Με βάση τα παραπάνω, είναι ξεκάθαρο ότι αυτός ο περιφερειακός οργανισμός προσφέρει στη Ρωσία τη δυνατότητα συγκέντρωσης και συσσώρευσης των υπάρχουσών δομών της ευρασιατικής συνεργασίας, , ώστε να καταστεί μελλοντικά ένας νέος πόλος με ευρύτερες δυνατότητες

¹⁰¹ E. Hobsbawm, *ο.π.*, σελ. 59

¹⁰² E. Hobsbawm, *ο.π.*, σελ. 64

¹⁰³ E. Hobsbawm, *ο.π.*, σελ. 73

από αυτές της σημερινής Ρωσίας. Με αυτήν την κίνηση, η Ρωσία επιδιώκει όχι μόνο να ανταγωνιστεί την ΕΕ, αλλά και να ανακόψει τη διάχυση της ευρωπαϊκής και αμερικανικής επιρροής στην ευρύτερη περιοχή.

Σχετικά με τις εξελίξεις στο διεθνή χώρο, τη μελλοντική δομή του διεθνούς συστήματος και τις σχέσεις των ΗΠΑ με την Κίνα, ο Η. Kissinger¹⁰⁴ προσφέρει μια πολύ κατατοπιστική ανάλυση: *«Η ερώτηση που προκύπτει είναι τι μπορεί να ζητήσει ρεαλιστικά η μία χώρα από την άλλη. Τα αμερικάνικα σχέδια για την οργάνωση της Ασίας με τη συμμετοχή της Κίνας ή η δημιουργία ενός μπλοκ δημοκρατικών χωρών κάτω από μια ιδεολογική σταυροφορία έχουν μικρές πιθανότητες επιτυχίας, κυρίως γιατί η Κίνα είναι ένας απαραίτητος εμπορικός εταίρος για τις περισσότερες γειτονικές της χώρες. Με την ίδια λογική, οι κινεζικές προσπάθειες να απομονώσουν τις ΗΠΑ από την ασιατική οικονομία και τα ζητήματα ασφαλείας θα εγείρει σοβαρές αντιστάσεις από όλες σχεδόν τις ασιατικές χώρες οι οποίες φοβούνται τις συνέπιες κυριαρχίας της περιοχής από μια ενιαία δύναμη. Ο κατάλληλος χαρακτηρισμός για τις σχέσεις μεταξύ ΗΠΑ και Κίνας είναι «λιγότερη εταιρική σχέση και περισσότερη συν-εξέλιξη». Αυτό σημαίνει ότι και οι δύο χώρες έχουν τις αξιώσεις τους, συνεργάζονται όπου είναι δυνατόν και προσαρμόζουν τις σχέσεις τους με τρόπο που να ελαχιστοποιεί τις συγκρούσεις. Καμία από τις δύο πλευρές δεν συμφωνεί με όλες τις αξιώσεις της άλλης πλευράς ή υποθέτει απόλυτη συμφωνία συμφερόντων, αλλά και οι δύο πλευρές επιδιώκουν να αναγνωρίσουν και να αναπτύξουν συμπληρωματικά συμφέροντα. Οι ΗΠΑ και η Κίνα το οφείλουν τόσο στους πολίτες τους όσο και στον υπόλοιπο κόσμο να κάνουν αυτήν την προσπάθεια. Κάθε μια από αυτές τις χώρες είναι πολύ μεγάλη για να κυριαρχηθεί από την άλλη και δεν θα είναι σε θέση να ορίσει τους όρους επικράτησης σε περίπτωση πολέμου ή σε περίπτωση σύρραξης τύπου Ψυχρού Πολέμου. Θα πρέπει να αναρωτηθούν που θα τους οδηγήσει μια ενδεχόμενη σύγκρουση. Εξάλλου, ποιοί από τους ηγέτες του διεθνούς συστήματος που ενεπλάκησαν στον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο δεν θα είχαν οπισθοχωρήσει αν γνώριζαν πώς θα έμοιαζε ο κόσμος μετά το τέλος του πολέμου;*

¹⁰⁴ H. Kissinger, *On China*, 2011, The Penguin Press, New York,

Αυτές οι προσπάθειες συν-εξέλιξης πρέπει να περιλαμβάνουν τρία επίπεδα στις σχέσεις μεταξύ των δυο κρατών. Το πρώτο αφορά σε προβλήματα που προκύπτουν στις φυσιολογικές αλληλεπιδράσεις μεταξύ των μεγάλων κέντρων εξουσίας. Το σύστημα διαβούλευσης που έχει αναπτυχθεί εδώ και τρεις δεκαετίες έχει αποδειχθεί σε μεγάλο βαθμό ικανό για αυτόν τον σκοπό. Τα κοινά συμφέροντα, όπως οι εμπορικές συμφωνίες και οι διπλωματικές συνεργασίες σε συγκεκριμένα θέματα, αντιμετωπίζονται με επαγγελματισμό. Οι κρίσεις, όταν προκύψουν, συνήθως αντιμετωπίζονται και επιλύονται μέσα από τη συζήτηση. Το δεύτερο επίπεδο αφορά στην προσπάθεια ανάπτυξης των γνωστών συζητήσεων για τις κρίσεις σε ένα πιο ολοκληρωμένο πλαίσιο το οποίο θα εξαλείφει τα αίτια των εντάσεων. Ένα καλό παράδειγμα είναι η αντιμετώπιση της Κορέας ως μέρος ενός συνολικού σχεδίου για την Βορειοανατολική Ασία. Αν η Βόρεια Κορέα καταφέρει να διατηρήσει το πυρηνικό της δυναμικό λόγω της αδυναμίας των διαπραγματεύσεων, η διάδοση των πυρηνικών σε όλη τη Βορειοανατολική Ασία και τη Μέση Ανατολή θα είναι πιθανή.... Το επιχείρημα ότι η Κίνα και οι ΗΠΑ είναι καταδικασμένες να συγκρουστούν βασίζεται στην υπόθεση ότι η κάθε μια βλέπει την άλλη ως ανταγωνιστικό μπλοκ στον Ειρηνικό. Αλλά αυτός ο δρόμος θα οδηγήσει στην καταστροφή και τις δυο πλευρές. Μια πτυχή της έντασης που υπάρχει στην σημερινή παγκόσμια κατάσταση είναι ο φόβος της Κίνας ότι οι ΗΠΑ επιδιώκουν να την περιέξουν – παράλληλα με τον φόβο των ΗΠΑ ότι η Κίνα επιδιώκει να εκδιώξει τις ΗΠΑ από την Ασία. Η ιδέα μιας ειρηνικής κοινότητας – μιας περιοχής όπου θα ανήκουν οι ΗΠΑ, η Κίνα και άλλα κράτη, τα οποία θα συνυπάρχουν και θα αναπτύσσονται ειρηνικά, θα μπορούσε να μειώσει αυτούς τους φόβους. Θα έκανε τις ΗΠΑ και την Κίνα εταίρους ενός κοινού εγχειρήματος. Οι κοινοί σκοποί – και η ανάπτυξή τους, θα μπορούσαν να αντικαταστήσουν την ανησυχία σε στρατηγικό επίπεδο. Θα επέτρεπε επίσης και σε άλλες μεγάλες χώρες όπως η Ιαπωνία, η Ινδονησία, το Βιετνάμ, η Ινδία και η Αυστραλία να συμμετάσχουν στην δημιουργία ενός συστήματος που θα ήταν αντιληπτό ως κοινό παρά πολωμένο μεταξύ των μπλοκ της Κίνας και των ΗΠΑ. Μια τέτοια προσπάθεια θα είχε νόημα μόνο αν λάβει την αμέριστη προσοχή και την αποφασιστικότητα όλων των εμπλεκόμενων ηγετών. Ένα από τα μεγαλύτερα επιτεύγματα της γενιάς που ίδρυσε την παγκόσμια τάξη μετά το τέλος του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου ήταν η δημιουργία της ιδέας της Ατλαντικής Κοινότητας. Θα μπορούσε κάποια παρόμοια ιδέα να αντικαταστήσει ή τουλάχιστον να μετριάσει τις

πιθανές εντάσεις μεταξύ των ΗΠΑ και της Κίνας; Θα αντιπροσώπευε την πραγματικότητα, ότι δηλαδή οι ΗΠΑ είναι μια ασιατική δύναμη και ότι πολλές ασιατικές δυνάμεις συντάσσονται με αυτήν τη αξίωση; Θα ανταποκρινόταν στην φιλοδοξία της Κίνας να παίζει έναν παγκόσμιο ρόλο;»

Συμπεράσματα

Πολλοί μελετητές θεωρούσαν ότι οι ΗΠΑ θα διατηρήσουν ή ακόμη θα επεκτείνουν τη θέση τους ως «πρώτος μεταξύ ίσων» και ότι η μονοπολικότητα του συστήματος, όποια μορφή κι αν αυτή πάρει στο μέλλον θα παραμείνει και θα εξακολουθεί να επηρεάζει τη διεθνή πολιτική ανάλογα. Όμως, η τεράστια οικονομική επιτυχία ορισμένων κρατών, όπως αυτή της Κίνας, της Ινδίας και της Βραζιλίας έχει οδηγήσει σε μια διαφορετική συζήτηση σχετικά με τις αναδυόμενες εξουσίες καθώς και σε μια ενδεχόμενη αλλαγή εξουσίας ή μια μετάβαση της εξουσίας. Η πιο συντηρητική άποψη, είναι αυτή των υποστηρικτών της αλλαγής από την μονοπολικότητα του διεθνούς συστήματος σε πολυπολικότητα, η οποία θεωρούν ότι μπορεί να έχει ήδη συμβεί. Η πιο ριζοσπαστική θέση πάει το θέμα ένα βήμα παραπέρα, όπου αναμένεται όχι μόνο να διαβρωθεί η δεσπόζουσα θέση των ΗΠΑ, αλλά να υποσκελιστεί.

Είναι σίγουρο ότι ο ρόλος της Κίνας στο διεθνές σύστημα θα εξακολουθήσει να είναι πολύ σημαντικός καθώς προβλέπεται να συνεχίσει την ανοδική της πορεία στον τομέα της οικονομίας και της πολιτικής επιρροής στο μέλλον. Η Κίνα προβλέπεται ότι τα επόμενα 5 χρόνια θα είναι η μεγαλύτερη οικονομία στον κόσμο. Ωστόσο, για πολλούς, το κλειδί για την πιθανή κυριαρχία της Κίνας τον 21^ο αιώνα βρίσκεται στην παρακμή της Δύσης και ειδικότερα στη δυσλειτουργικότητα των ΗΠΑ και της Ευρώπης. Παρόλα αυτά, κατά πάσα πιθανότητα, ο 21^{ος} αιώνας δεν θα είναι καμίας δύναμης, όχι τουλάχιστον υπό τη μορφή της ηγεμονικότητας που ήταν μέχρι σήμερα. Ο κόσμος έγινε πολύ μεγάλος και πολύ πολύπλοκος για να μπορέσει να τον κυριαρχήσει κάποια δύναμη ή ένα κράτος εξολοκλήρου, υπάρχουν ήδη κράτη όπως οι ΗΠΑ και η Κίνα, που είναι τόσο μεγάλα ώστε να μην μπορούν να κυριαρχηθούν από κάποιο άλλο. Επίσης, οποιαδήποτε απόπειρα από τις δύο χώρες αυτές χώρες να επιβάλλει τη δική της ατζέντα στο διεθνές σύστημα θα προκαλέσει αντιδράσεις από την πλευρά των άλλων δρώντων.

Αντί επιλόγου

Η Κίνα προβλέπεται να συνεχίσει την ανοδική της πορεία στον τομέα της οικονομίας και της πολιτικής επιρροής στο μέλλον. Το ζητούμενο είναι με ποιον τρόπο θα χρησιμοποιήσει την ολοένα αυξανόμενη δύναμή της στο διεθνές σύστημα. Οι ΗΠΑ και σύμμαχοί τους θα πρέπει να προσαρμοστούν στο νέο διεθνές περιβάλλον και να επαναπροσδιορίσουν το ρόλο τους. Κατά πάσα πιθανότητα, κανένα κράτος δεν θα είναι κυρίαρχο στο διεθνές σύστημα ενώ οποιαδήποτε προσπάθεια για την κατάκτηση της κυριαρχίας θα οδηγήσει σε συγκρούσεις με αποτέλεσμα την υπονόμευση του διεθνούς συστήματος. Η Κίνα προβλέπεται να εξακολουθήσει να έχει μια ανταγωνιστική προς τις ΗΠΑ οικονομία. Αν και διαφαίνεται ότι πιθανότατα δεν θα συντελεστεί ηγεμονική μετάβαση, η πιθανότητα ενός ηγεμονικού πολέμου δεν μπορεί ποτέ να αποκλειστεί καθώς σκοπός των δυνητικών ηγεμόνων είναι να αναθεωρήσουν το status quo.

Όπως έχει τονίσει ο Kissinger¹⁰⁵, η Κίνα και οι ΗΠΑ θα πρέπει να είναι σε στενές διαβουλεύσεις και θα πρέπει και τα δύο μέρη να μην παρασυρθούν σε πιθανές αντιπαραθέσεις. Θα πρέπει και τα δυο κράτη να έχουν κατά νου ότι υπάρχουν και άλλες χώρες που έχουν μεγάλο μέγεθος όπως για παράδειγμα η Ινδία, η οποία θα παίξει και αυτή έναν σημαντικό ρόλο στο διεθνές σύστημα. Το διεθνές σύστημα είναι πλέον πολυπολικό. Οποιαδήποτε απόπειρα από τις δύο χώρες να επιβάλλει τις προτιμήσεις και τη δική της ατζέντα θα προκαλέσει αντιδράσεις από την πλευρά των άλλων δρώντων.

Οι τελευταίες εκλογές στις ΗΠΑ ανακήρυξαν τον Trump ως νέο πρόεδρο. Το ερώτημα παραμένει ίσως πιο έντονο από ποτέ. Θα μπορέσουν οι ΗΠΑ να συνεργαστούν με την Κίνα σε διεθνές επίπεδο στο άμεσο μέλλον; Κατά πόσο είναι αυτό εφικτό από μια χώρα που μόλις εξέλεξε για πρόεδρό της τον άνθρωπο που υποσχέθηκε προεκλογικά να χτίσει τείχος κατά μήκος των συνόρων με το Μεξικό και να απαγορεύσει προσωρινά της είσοδο μουσουλμάνων μεταναστών; Ενός ανθρώπου που προεκλογικά αμφισβήτησε τη

¹⁰⁵ *Does the 21st Century belong to China? Kissinger and Zakaria vs. Ferguson and Li, The Munk Debate on China, Toronto, ANANSI, 2011, chapter: The Munk Debate on China*

μακρόχρονη δέσμευση της Ουάσινγκτον προς τους συμμάχους του NATO, που συνέστησε στους ασιάτες συμμάχους των ΗΠΑ να αναπτύξουν το δικό τους πυρηνικό οπλοστάσιο, που υποσχέθηκε να «σχίσει» τις διεθνείς εμπορικές συμφωνίες, που συστηματικά επιτίθετο ευθέως στην Κίνα, την οποία υπολογίζει ως τη μοναδική απειλή, και που θεωρεί ότι υπάρχει ήδη εμπορικός πόλεμος τον οποίο οι ΗΠΑ «χάνουν άσχημα»¹⁰⁶; Ο Steinmeier δήλωσε μετά τις πρόσφατες εκλογές στις ΗΠΑ, ότι με την νέα κυβέρνηση θα μπορεί κανείς να κάνει λιγότερες προβλέψεις σχετικά με την εξωτερική πολιτική των ΗΠΑ στο άμεσο μέλλον. Πολλοί αναλυτές συμφωνούν μαζί του ενώ άλλοι έχουν την άποψη ότι η εξωτερική πολιτική των ΗΠΑ θα είναι πιο προβλέψιμη από προηγουμένως, όχι όμως αυτή που θα ήθελε η Γερμανία και οι σύμμαχοί της.

Βιβλιογραφία

Ξενόγλωσση

Clementi, M. “*The Missing Structure in Structural Theories of Hegemony, and the Contemporary International System*”, 6th Pan-European International Relations Conference, Italy, September 2007

Gilpin, R., *War and Change in World Politics*, Cambridge, Cambridge University Press, 1981

Keohane, Robert O. & Nye Joseph S., *Power and Interdependence: World Politics in Transition*, Boston, Little, Brown and Company, 1977

Kissinger, H., *On China*, New York, The Penguin Press, 2011

¹⁰⁶ *The New York Times*, Donald Trump Vows to Rip Up Trade Deals and Confront China, ανακτήθηκε στις 9/11/2016 από τον ιστότοπο: <http://www.nytimes.com/2016/06/29/us/politics/donald-trump-trade-speech.html?action=click&contentCollection=World&module=RelatedCoverage®ion=EndOfArticle&pgtype=article>

Kremer, J.F., “*Is GDP a viable indicator to measure power shifts?*”, *Annual Convention of the International Studies Association (ISA)*, Montreal, 2011

Lebow, R.N. & Valentino, B., “*Lost in transition: A critical analysis of power transition theory*”, *International Relations (Sage Publishing)*, Volume 23, Number 3, 2009

McKeown, T. “*Hegemonic stability theory and 19th century tariff levels in Europe*”, *International Organization*, Σομ. 37, No. 1, 1983

National Intelligence Council (CIN), “*Global Trends 2030:Alternative Worlds*”, December 2012,p.iv

Randau, H.R. & Medinskaya, O., *China Business 2.0, Analyze the Economy, Understand the Society and Manage Effectively*, Springer, 2015

Rauch C. & Wurm I., “*Making the world safe for power transition – Towards a conceptual combination of power transition theory and hegemony theory*”, *Journal of Global Faultlines*, Volume 1, Number 1, 2013, pp. 50-69

Scott Bennett, D. & Stam, A.C., *The behavioral origins of war*, The University of Michigan Press, 2004

The Munk Debate on China, *Does the 21st Century belong to China? Kissinger and Zakaria vs. Ferguson and Li*, Toronto, ANANSI, 2011

Yi-Ming Wei & Hua Liao, *Energy Economics: Energy Efficiency in China*, Springer, 2010

Wallerstein, M. I., *World-Systems analysis: an introduction*, Duke University Press, 2004, pp. 24-25

Έργα μεταφρασμένα στα ελληνικά

Brzezinski, Z., *Η μεγάλη σκακιέρα, Η Αμερικανική υπεροχή και οι γεωστρατηγικές της επιταγές*, Αθήνα, Α.Α. Λιβάνη, 1998

Bull, H. *Η Αναρχή Κοινωνία, Μελέτη της Τάξης στην Παγκόσμια Πολιτική*, Αθήνα, Ποιότητα, 2001

Duverger, M., *Εισαγωγή στην πολιτική*, Αθήνα, Παπαζήσης, 1964

Gilpin, R., *Η πολιτική οικονομία των διεθνών σχέσεων*, Αθήνα, Εκδόσεις Gutenberg, 1995

Hobsbawm, E., *Στους ορίζοντες του 21^{ου} αιώνα μετά την εποχή των άκρων, Συνομιλία με τον Antonio Polito*, Αθήνα, Θεμέλιο, 2000

Machiavelli, N., *Ο Ηγεμών*, Αθήνα, Περίπλους, 2002

Mearsheimer, J.J., *Η Τραγωδία της Πολιτικής των Μεγάλων Δυνάμεων*, Εκδόσεις Ποιότητα 2007

Theodore, Cohn, *Διεθνής Πολιτική Οικονομία, Θεωρία και Πράξη*, Αθήνα, Gutenberg, 2009

Watson, Adam, *Η Εξέλιξη της Διεθνούς Κοινωνίας. Μία Συγκριτική Ιστορική Ανάλυση*, Αθήνα, Ποιότητα, 2006

Ελληνική

Γκρούππι, Λ., *Η έννοια της ηγεμονίας στον Γκράμσι*, Αθήνα, Θεμέλιο, 1977

Δελτίο τύπου της PWC, 19 Φεβρουαρίου 2015, σελ.1-6

Ζιώγας, Χ., *Διεθνής Τάξη: Θεωρίες Ηγεμονικής Σταθερότητας*, Αθήνα, Διδακτορική Διατριβή, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Τμήμα Διεθνών, Ευρωπαϊκών και Περιφερειακών Σπουδών, Ιούλιος 2013

Θεοδωρόπουλος, Π., *Robert Gilpin: Πόλεμος και αλλαγή στη Διεθνή Πολιτική*, Αθήνα, Πάντειο Πανεπιστήμιο, ΠΜΣ Διεθνών & Ευρωπαϊκών σπουδών, Θεωρία & Μεθοδολογία Διεθνών Σχέσεων, 2009

Κουσκουβέλης Η., *Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις*, Εκδόσεις Ποιότητα 2004

Χαλιδοπουλος, Μ., *Διεθνής σύγκρουση και οικονομική σκέψη Διεθνές εμπόριο και εθνικό συμφέρον 17ος-20ος αιώνας*, Μεταμεσονύκτιες Εκδόσεις, Αθήνα 2003

Οικονόμου, Γ., *Τα διλήμματα σε ΗΠΑ και Κίνα*, Foreign Affairs, 31-10-2014.
<http://www.foreignaffairs.print/70044?page=show>

Σταματάκος, Ι., *Λεξικόν Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσης*, Αθήνα., Βιβλιοπρομηθευτική, 1999

Τζίγκου, Α., *Η εξωτερική πολιτική των ΗΠΑ μετά τον Ψυχρό Πόλεμο, το τρομοκρατικό χτύπημα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου του 2001 και η AlQaeda*, Αθήνα, Διπλωματική Εργασία, Πανεπιστήμιο Πειραιώς, Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών, Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών στις Διεθνείς και Ευρωπαϊκές Σπουδές, 2013

Τρικούπης, Μ., *Πολιτική και Φιλοσοφία στον Γκράμσι*, Αθήνα, Εξάντας, 1985

Παράρτημα

Χρονολόγιο της νεότερης ιστορίας της Κίνας¹⁰⁷

¹⁰⁷ Rongxing Guo, *An introduction to the Chinese economy, The driving forces behind modern day China*, Wiley, 2010

- 1949 The People's Republic of China (PRC) is proclaimed. It is not recognized by the US and many other Western nations. The Kuomintang (KMT) still holds Taiwan and continues to claim legitimacy as the government of China as a whole.
- 1950 The Chinese People's Liberation Army (PLA) occupies Tibet. The Korean War begins.
- 1951 Chinese and North Korean armies occupy Seoul. The Tibetan government signs an agreement with the Chinese government in Beijing.
- 1952 The administrative divisions are readjusted in China.
- 1953 The first Five-Year Plan begins. The Chinese Buddhists' Association is established.
- 1954 The first direct Beijing–Moscow passenger train opens. China and India sign a joint declaration on principle of peaceful coexistence. The Central Military Committee of the CCPCC is established.
- 1955 China and Yugoslavia establish formal diplomatic relations. The new currency of RMB is issued.
- 1956 The tropical storm (named “Wanda”) kills c. 5,000 people in Zhejiang province.
- 1957 The CCPCC puts forward the “Hundred Flowers” movement to allow limited freedom and criticism of the government.
- 1958 The “Great Leap Forward” movement. The People's Commune System (PCS) becomes a universal form of

- agricultural production. As peasants neglect their fields and try to produce steel in small-scale furnaces, agricultural production slumps dramatically in the following years.
- 1959 An uprising by Tibetans against Chinese rule is suppressed and the Dalai Lama flees to northern India with 10,000 supporters.
- 1960 The Russians withdraw their technical advisers and aid.
- 1961 The three-year famine ends, millions of people died from starvation.
- 1962 Border war with India.
- 1963 China's first computer (named "109") is successfully made. China's birth rate reaches a record high.
- 1964 Development of the atomic bomb.
- 1965 Tibet is formally made an autonomous region of China.
- 1966 The "Great Proletarian Cultural Revolution" begins. Universities are closed.
- 1967 China's Cultural Revolution movement reaches Hong Kong. China declares to shut down American spy planes.
- 1968 Liu Shaoqi, the Head of State, is imprisoned, dying a year later in jail.
- 1969 Border clashes with the USSR.
- 1970 Launch of an artificial satellite.
- 1971 The PRC is admitted to the United Nations in place of the Republic of China (ROC) regime in Taiwan. An attempted coup takes place, led by the Defense Minister, Lin Biao.
- 1972 US president Richard Nixon visits China. Japan establishes diplomatic relation with China.
- 1973 China and Japan jointly construct an undersea cable line in the East China Sea. China first convenes a national environmental protection conference. The 35th Guangzhou Exhibition, the largest exhibition ever in China, opens.
- 1974 China attacks the South Vietnamese army in, and occupies, the Paracel islands. The Daqing and Shengli Oilfields go into operation in North China, which is followed by the Dagang

- Oilfield. The Chinese government calls for the implementation of population control policy.
- 1975 A new constitution is adopted. The position of Head of State is abolished.
- 1976 An earthquake of 7.8 on the Richter scale occurs at Tangshan city, Hebei province, on May 12, 2008, with over 200,000 victims. Death of Chinese premier Zhou Enlai. Mao Zedong dies and his widow, along with three radical members of the Politburo (the “Gang of Four”) are arrested. Hua Guofeng succeeds Mao as party chairman and premier.
- 1977 Deng Xiaoping wrestles power from Hua Guofeng and is restored to his former posts. University entrance examination resumes.
- 1978 Third Plenum of the 11th CCPCC passes the “Decision of the CCPCC Concerning the Reform of Economic System”.
- 1979 China sets up diplomatic relations with the US. The People’s Congress of Guangdong province approves Shenzhen, next to Hong Kong, Zhuhai, next to Macau, and Santou as SEZs, to experiment a market-oriented economy. The NPC passes “Law of the People’s Republic of China Concerning the Joint Ventures with Chinese and Foreign Investment.” Shenzhen next to Hong Kong, Zhuhai next to Macau, and Santou are granted as special economic zones (SEZs). One year later, Xiamen, with close proximity to Taiwan, also becomes a SEZ with the approval of the NPC. The CCPCC and State Council grant Guangdong and Fujian provinces with “special policies and flexible measures” in foreign economic affairs.
- 1980 Hua Guofeng resigns as premier and is replaced by Zhao Ziyang, confirming the ascendancy of Deng’s moderate supporters. Deng takes over as chairman of the Central Military Commission. The NPC grants Xiamen in Southeast Fujian province vis-à-vis Taiwan becoming a SEZ. China introduces the Household Responsibility System (HRS).

- 1981 The CCPCC chairman Fa Guofeng is replaced by Hu Yaobang. Deng Xiaoping puts forward the “One Country, Two Systems” policy.
- 1982 The post CCPCC Chairman is abolished.
- 1983 The CCP is purged of Maoists and those who oppose Deng’s pragmatic policies.
- 1984 The CCPCC passes “Decision of the CCPCC Concerning the Reform of Economic Structure.” The CCPCC and the State Council choose 14 coastal open cities. The State Council passes the “Provisional Regulations on the Enlargement of Autonomy of State-owned Industrial Enterprises.” The State Council passes the “Provisional Regulations for the Management of ‘Small-volume’ Border Trade.”
- 1985 The State Council approves Yangtze River, Pearl River, and South Fujian as coastal economic development zones.
- 1986 The Chinese government applies to resume GATT status. The NPC passes the “Bankruptcy Law Concerning the SOEs.” The SOEs are encouraged to adopt the contract system. The State Council passes the “Regulations of Issues Concerning the Extensive Regional Economic Cooperation.”
- 1987 Deng resigns from the CCPCC, but retains other influential posts.
- 1988 Hainan Island becomes a province and is approved as a SEZ with even more flexible policies. Liaodong and Shandong peninsulas and the Bohai Basin area are allowed to open up to the outside world.
- 1989 Former Party general secretary Hu Yaobang dies in April. Tiananmen Square becomes the focus and at one stage a million people assemble there. The PLA attacks the protesters. Zhao Ziyang is dismissed from his post as party general secretary and placed under house arrest. Jiang Zemin takes over as the CCPCC general secretary.
- 1990 Jiang Zemin succeeds Deng Xiaoping as chairman of the CCP Central Military Commission. Shanghai’s Pudong area

- is granted the status to enjoy some of the SEZ's mechanisms. The Asian Olympic Games are held in Beijing.
- 1991 Jiang Zemin calls for opposing "peaceful evolution." The NPC promotes Zhu Rongji to vice premier.
- 1992 Deng Xiaoping embarks on his famous Southern Tour and makes a speech on China's economic reform. China passes the "Measures Concerning the Supervision and Favorable Taxation for the People-to-People Trade in Sino-Myanmar Border." The Tibet autonomous region passes "Resolutions Concerning the Further Reform and Opening up to the Outside World"; "Provisional Regulations on Joint-Stock Companies"; "Notification Concerning the Further Opening up of the Five Frontier Cities and Towns of Nanning, Kunming, Pingxiang, Ruili, and Hekou"; "Some Favorable Policies and Economic Autonomy Authorized to the Frontier Cities of Heihe and Shuifenhe"; "Regulations on the Transformation of the Operating Mechanisms of State-owned Industrial Enterprises".
- 1993 Third Plenum of the 14th CCPCC passes the "Decision of the CCPCC on Several Issues Concerning the Establishment of a Socialist Market Economic Structure." The constitution is changed to confirm the State's aim of running a "socialist market economy." A modern enterprise system is introduced.
- 1994 The People's Bank of China separates banking from policy lending and reduces the number of the central bank's regional branches from 30 or more to only six. The introduction of a "tax-sharing system" into all provinces. The establishment of a new unitary and floating exchange-rate system.
- 1995 Policy of grasping the large and releasing the small is applied to Chinese SOEs.
- 1996 China tests surface-to-surface missiles in the sea off the coast of Taiwan.

- 1997 Deng Xiaoping dies in February. Jiang Zemin and Li Peng both announce that his economic policies will be maintained. Hong Kong is transferred to Chinese sovereignty.
- 1998 Amendment to Article 6 of the Chinese Constitution: “public, instead of state, ownership as the main form of ownership of the means of production.” China signs (but does not ratify) the International Covenant on Civil and Political Rights. Dissidents attempt unsuccessfully to set up an opposition party, the China Democracy Party.
- 1999 Western Region Development Strategy (*xibu da kaifa*). Debt–equity swap scheme (*zhai zhuan gu*) in four large state-owned banks (China Construction Bank, Industrial and Commercial Bank of China, Agricultural Bank of China, and the Bank of China). The Falun Gong cult is banned as a threat to society. The Chinese embassy in Belgrade is bombed by NATO. Macau is transferred from Portuguese to Chinese sovereignty.
- 2000 Adoption of the “real name” banking system. The government publishes new rules allowing it to control material on the Internet. A census records the population at 1,242,612,226.
- 2001 The International Olympic Committee awards the 29th Olympic Games to Beijing. The Shanghai Cooperation Organization (SCO) is established. A US spy plane is forced to land on Hainan island after colliding with a Chinese fighter aircraft. China joins the World Trade Organization (WTO).
- 2002 “Resurgence of the Old Industrial Base in the Northeast Region” is announced. The South–North Water Diversion project begins. China is by now the world’s third largest Internet user, with a growth of 72 percent over the previous year.
- 2003 Transformation of the Bank of China and China Construction Bank into joint stock ownership. China’s first manned

	aircraft is launched. The Three Gorges Dam project leads to the relocation of 1.5 million residents from the area. China records a trade surplus of US\$44.6 billion despite the outbreak of Severe Acute Respiratory Syndrome (SARS). China overtakes the US as the world's biggest recipient of FDI.
2004	China decides to abolish agricultural tax within three years. Foreign investment in Chinese media companies is allowed under preconditions. China becomes the biggest trade partner of Japan, surpassing the US.
2005	The NPC passes the anti-secession law on Taiwan. KMT Chairman (Lien Chan) and CCP General Secretary (Hu Jintao) meet in Beijing. A new system is announced under which the RMB is pegged against a basket of currencies and will be allowed to fluctuate by 0.3 percent a day.
2006	"Freezing Point" (a weekly supplement to the <i>China Youth Daily</i>) is closed down and three editors removed from their positions. First oil from a new pipeline connecting China and Kazakhstan arrives in China.
2007	Amended property rights law passes at the 5th Session of the 10th NPC.
2008	An earthquake of 8.0 magnitude on the Richter scale occurs at Wenchuan county and its surrounding areas of Sichuan province, southwest China on May 12, 2008, with over 80,000 victims. The 29th Olympic Games are held in Beijing. Three direct links are set between Taiwan and mainland China. China becomes the second largest world exporter. Privatization of forestland for 70 years of tenure in selected areas. More flexible foreign exchange policies.
2009	China has now more than 360 million Internet users. Violence leading to death occurs in Muslim-dominated Xinjiang, with about 1,000 people (mostly the Han Chinese) being killed or wounded. China celebrates the 60th anniversary of the PRC at Tiananmen Square. China exceeds Japan as the second largest economy in terms of GDP, only

behind the US. After exceeding Germany, China becomes the largest exporter. China becomes the largest producer and consumer of passenger cars and trucks.